

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Kateřina Schmalzová

Zavinění v trestním právu

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Bc. Vladimír Pelc, Ph.D.

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 25. 6. 2019

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 186 644 znaků včetně mezer.

Kateřina Schmalzová

V Praze dne 25. 6. 2019

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala JUDr. Bc. Vladimíru Pelcovi, Ph.D. za odborné vedení této práce a za jeho rady a doporučení. Zároveň bych chtěla poděkovat svojí rodině a blízkým za podporu během celého studia.

Obsah

Úvod	1
1. Obecný úvod	3
1.1. Trestný čin.....	3
1.2. Skutková podstata trestného činu	4
1.3. Subjektivní stránka skutkové podstaty trestného činu	6
1.3.1. Zavinění.....	6
1.3.2. Jiné subjektivní vztahy	11
1.4. Pojem viny v českém trestním právu	12
2. Historický vývoj	14
2.1. Období od roku 1852 do roku 1950	14
2.2. Období od roku 1950 do roku 1961	18
2.3. Období od roku 1962 do roku 2009	19
3. Současná úprava zavinění v českém trestním právu	22
3.1. Trestní zákoník z roku 2009.....	22
3.1.1. Zásada odpovědnosti za zavinění.....	22
3.1.2. Konstrukce skutkových podstat z hlediska zavinění.....	23
3.1.3. Zavinění u pachatelství, spolupachatelství a účastenství	25
3.1.4. Dokazování zavinění	28
3.2. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže.....	30
3.3. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim	31
4. Jednotlivé formy zavinění v zákoně č. 40/2009 Sb., trestní zákoník	39
4.1. Obecně k úmyslu	39
4.1.1. Úmysl přímý.....	41
4.1.2. Úmysl nepřímý	41
4.2. Obecně k nedbalosti	45
4.2.1. Nedbalost vědomá	49
4.2.2. Nedbalost nevědomá	50
4.2.3. Hrubá nedbalost.....	50
4.2.3.1. Vybrané skutkové podstaty založené na hrubé nedbalosti.....	52
4.3. Hranice mezi nepřímým úmyslem a vědomou nedbalostí	54
5. Komparace české a francouzské úpravy zavinění	56

5.1. Obecný úvod	56
5.2. Úprava zavinění ve francouzském trestním zákoníku (Code Pénal).....	58
5.3. Trestní odpovědnost právnických osob	63
Závěr.....	70
Seznam použitých zkratk.....	73
Seznam použitých zdrojů.....	74
Seznam použité literatury	74
Seznam použitých internetových zdrojů	77
Seznam použitých právních předpisů	78
Seznam ostatních zdrojů.....	79
Seznam použité judikatury	80
Abstrakt.....	82
Klíčová slova	83
Abstract	84
Key words.....	85

Úvod

Tématem předkládané diplomové práce je zavinění v trestním právu. Zavinění je obligatorním znakem subjektivní stránky skutkové podstaty trestného činu, která charakterizuje psychický stav pachatele ve vztahu k trestnému činu. S ohledem na zásadu *nullum crimen sine culpa*, tedy že bez zavinění není trestného činu, je zavinění jednou z klíčových otázek při posuzování trestní odpovědnosti pachatele.

Práce je rozdělena do pěti kapitol. První kapitola představuje obecný úvod, který je nezbytný pro správné uchopení problematiky. Pojednáno je nejprve o trestném činu a jeho znacích a dále o skutkové podstatě a jejích typových znacích s hlubším zaměřením na obligatorní a fakultativní znaky subjektivní stránky trestného činu. Výklad o obligatorním znaku – zavinění – je zaměřen na jeho dvě složky, obsah a míru zavinění. Poslední část kapitoly se zabývá pojmem viny v českém trestním právu.

Druhá kapitola je věnována historickému vývoji institutu zavinění a jeho podobě v trestních zákonech dob minulých, a to od úpravy v zákoně o zločinech, přečinech a přestupcích, který byl recipován po vzniku samostatného československého státu, přes trestní zákon z roku 1950 až po trestní zákon z roku 1961, který byl nahrazen na počátku tohoto desetiletí novým trestním zákoníkem.

Třetí kapitola nazvaná Současná úprava zavinění v českém trestním právu se zabývá dnešní úpravou zavinění v trestním právu. Největší prostor je ponechán obecným poznatkům o úpravě zavinění v platném trestním zákoníku, ať už jde o zásady, na kterých úprava spočívá, nebo právní rozbor ustanovení souvisejících s popisovanou problematikou. Část kapitoly je také věnována problematice dokazování subjektivní stránky v trestním řízení. Kapitola se však zabývá i právní úpravou trestní odpovědnosti mladistvých z pohledu zavinění a trestní odpovědnosti právnických osob, a to zejména přičitatelnosti trestného činu právnické osobě.

Čtvrtá kapitola se již věnuje jednotlivým formám zavinění upravených v trestním zákoníku. První část je zaměřena na obecný výklad o úmyslném zavinění a dále na jeho stupně, kterými jsou úmysl přímý a úmysl nepřímý. Druhá část je obdobně věnována nejprve obecnému úvodu k nedbalostnímu zavinění a posléze rozboru jeho dvou stupňů – nedbalosti vědomé a nedbalosti nevědomé – a dále také hrubé nedbalosti. Závěr kapitoly se zabývá hraničními formami zavinění.

Poslední pátá kapitola je vyhrazena komparaci české a francouzské právní úpravy a to nejen z pohledu zavinění a jeho jednotlivých forem, které jsou upraveny ve francouzském trestním zákoníku, ale i srovnání úpravy trestní odpovědnosti právnických osob (se zaměřením na přičitatelnost trestného činu právnické osobě), kterou Francie zavedla jako druhá země v Evropě.

Cílem této práce je poskytnout komplexní vhled do problematiky zavinění v trestním právu včetně historického vývoje tohoto institutu, učinit podrobný právní rozbor jednotlivých forem zavinění, které upravuje současný trestní zákoník a následně srovnat českou právní úpravu s francouzským trestním právem.

Diplomová práce je zpracována podle stavu právní úpravy ke dni 20. června 2019.

1. Obecný úvod

Následující kapitola představuje obecný úvod do problematiky zavinění v trestním právu, neboť nejprve je třeba tento institut zařadit a stručně věnovat pozornost základům trestní odpovědnosti. Kapitola tedy pojednává o trestném činu, jeho skutkové podstatě a dále již konkrétně o subjektivní stránce trestného činu.

1.1. Trestný čin

Základem trestní odpovědnosti v českém trestním právu je spáchání trestného činu. Podle trestního zákoníku je trestným činem protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně, což je definice zakotvená v ustanovení § 13 odst. 1 TZ. Trestné činy jakožto nejzávažnější delikty musí být (v souladu se zásadou zákonnosti, která je jedním z nejdůležitějších principů trestního práva hmotného v demokratickém státu, a kterou lze vyjádřit latinskou formulí *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*) stanoveny v trestním zákoně a stejně tak musí být v takovém zákoně stanoveny i sankce, které je možné za tyto trestné činy uložit.¹

Z této zákonné definice vyplývají pojmové znaky trestného činu, kterými jsou jednak protiprávnost, dále pak typové znaky trestného činu, kterými je třeba rozumět znaky skutkové podstaty trestného činu, a konečně obecné znaky uvedené v zákoně. Mezi tyto obecné znaky patří stanovený věk dle ustanovení § 25 TZ a přičetnost podle ustanovení § 26 TZ. Obecné znaky nijak neodlišují trestné činy navzájem, pouze určují, že trestný čin může spáchat osoba, která dovršila patnáctý rok věku a byla přičetná. U mladistvých je tímto obecným znakem navíc rozumová a mravní vyspělost.

Nový trestní zákoník ustoupil od formálně-materiálního pojetí trestného činu, na kterém byla do jeho přijetí založena předchozí právní úprava. Trestný čin byl v tomto pojetí tvořen dvěma podmínkami. Formální, kterou představovaly znaky trestného činu uvedené v zákoně, a materiální, kterou představovala společenská nebezpečnost činu. Jelínek shrnuje tři námitky proti tomuto pojetí. Jednak zákonodárce spoléhá na materiální znak a podmínky trestnosti jsou stanoveny příliš široce. Dále je argumentováno, že pojem „nebezpečnost činu pro společnost“ je neurčitý a nejasný. Poslední námitka se opět týká „společenské nebezpečnosti“ jako pojmu

¹ ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník: komentář*. I, § 1-139. Praha: C.H. Beck, 2009. Velké komentáře. s. 140.

příliš politicky a ideologicky zbarveného.² Naproti tomu formální pojetí trestného činu vychází ze zásady *nullum crimen sine lege certa*, ze které vyplývá požadavek určitosti trestněprávních norem. Zákonodárce tak musí přesně a jasně vyjádřit jednotlivé skutkové podstaty, aby nedocházelo k jejich vágním a širokým definicím.³ Důvodová zpráva k trestnímu zákoníku navíc zmiňuje, že formální pojetí trestného činu lépe reflektuje oddělení moci zákonodárné a soudní, protože vymezení jednotlivých trestných činů nechává na Parlamentu České republiky, zatímco soudy mají za úkol posuzovat, zda byly jednáním konkrétního pachatele naplněny znaky trestného činu.⁴

Následující ustanovení § 14 TZ kategorizuje trestné činy na přečiny a zločiny. Můžeme hovořit o bipartici. Přečiny jsou zákonem vymezeny pozitivně jako všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let (tzn. včetně sazby pěti let). Naopak zločiny jsou vyjádřeny negativní formulací jako všechny trestné činy, které nejsou podle trestního zákona přečiny. Speciální subkategorii jsou zvláště závažné zločiny, což je skupina těch úmyslných trestných činů, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let. Toto dělení se však uplatní pouze ve vztahu k činům spáchaným dospělými pachateli (fyzickými osobami) a ve vztahu k trestným činům právnických osob. V ZSVM podobná kategorizace absentuje, trestný čin spáchaný mladistvým se nazývá provinění.⁵ Takové označení se použije vždy, tedy bez ohledu na to, zda by v případě dospělého pachatele šlo o přečin nebo zločin.

1.2. Skutková podstata trestného činu

Skutková podstata je souhrnem typových znaků trestného činu uvedených v zákoně. Význam skutkových podstat spočívá v přesném vymezení podmínek trestní odpovědnosti, které se děje výčtem znaků trestného činu. Mezi typové znaky skutkové podstaty patří vedle objektu, objektivní stránky a subjektu (pachatele) také subjektivní stránka trestného činu, která je nejvýznamnější s ohledem na téma této práce. Tyto znaky nemusí být vždy nutně vyjádřeny v dispozici normy, ale vyskytují se u každé skutkové podstaty. Nazýváme je proto obligatorní. Naproti tomu rozlišujeme fakultativní znaky. Ty nemusejí být u všech skutkových podstat, ale pokud jsou v ní vyžadovány, pak musí být tento fakultativní znak splněn, aby byla naplněna i skutková podstata trestného činu. Takovým fakultativním znakem může být například určité

² JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 5. vydání. Praha: Leges, 2016. s. 141.

³ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016. s. 90.

⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Zvláštní část. § 13.

⁵ Srov. ustanovení § 6 ZSVM.

místo (srov. § 358 TZ – „na místě veřejnosti přístupném“) nebo určitá doba (srov. § 247 TZ – „v době nouzového stavu v devizovém hospodářství“).⁶

Objekt trestného činu je zákonem chráněný zájem. Kratochvíl poskytuje rozsáhlejší definici, když uvádí, že objekt trestného činu je možné vymezit jako „vztah či zájem na určitých hodnotách neboli právní statek, jehož ohrožení nebo poruchu způsobem a v míře předpokládané trestním zákonem je nezbytné v individuálním a celospolečenském zájmu postihnout trestněprávními sankcemi, a tím jej chránit“.⁷ V zákoně není objekt zpravidla vyjádřen, a proto je třeba ho dovozovat výkladem. Přes svou absenci hraje ve zvláštní části trestního zákoníku významnou roli, neboť je podle něj vytvořena její systematika. Ta řadí třináct hlav zvláštní části za sebe podle důležitosti a významnosti chráněného objektu.⁸ Na prvním místě tak stojí člověk a jeho život, zdraví, důstojnost, tělesná integrita a osobní svoboda.⁹

Objektivní stránka trestného činu spočívá v jednání, následku a příčinném vztahu mezi nimi, což jsou také její obligatorní znaky. Charakterizuje způsob spáchání trestného činu a jeho následky. Podstatou jednání je projev vůle jeho pachatele navenek. V jednání dochází ke spojení psychické a fyzické stránky jednání, tj. vůle a jejího projevu. Z toho důvodu, pokud některá z těchto složek chybí, nejde o jednání ve smyslu trestního práva. Zločinná myšlenka, která nebyla projevená, nemůže být trestána. Následek pak souvisí s působením pachatelova jednání na objekt, které spočívá v jeho změně – poruše nebo ohrožení. Z tohoto hlediska pak můžeme dělit trestné činy na poruchové a ohrožovací. Posledním znakem je příčinný vztah. Pokud absentuje, nemůže nastat trestní odpovědnost. Tradičně se při jeho definici vychází z teorie podmínky (*condicio sine qua non*), v jejímž smyslu je jednání příčinou následku, jestliže by následek bez něho nenastal vůbec, nebo by bez něho nastal, ale jinak.

Trestně odpovědnou osobou může být osoba fyzická, která bezprostředně spáchala trestný čin, ale i osoba právnická. Co se týká fyzické osoby, pachatelem je podle § 22 odst. 1 TZ ten, kdo svým jednáním naplnil znaky skutkové podstaty trestného činu nebo jeho pokusu či přípravy, je-li trestná. K tomu je nutné připomenout, že taková osoba musí naplňovat i obecné

⁶ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 5. vydání. Praha: Leges, 2016. s. 165.

⁷ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. s. 268.

⁸ Objekty trestných činů můžeme dělit podle stupně obecnosti na obecný (rodový), druhový (skupinový) a individuální. Obecný objekt vyjadřuje souhrn všech zájmů chráněných trestním zákonem. Podle druhového objektu jsou zpravidla děleny hlavy a díly ve zvláštní části, jde o skupinu objektů se společnými rysy. Individuálním objektem je zájem, který je chráněn konkrétním ustanovením zákona (např. objektem trestného činu krádeže podle ustanovení § 205 TZ je zájem na ochraně vlastnictví).

⁹ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 5. vydání. Praha: Leges, 2016. s. 172.

znaky jako je věk, přičetnost a u mladistvého taktéž rozumovou a mravní vyspělost. Pachatelem může být jakákoliv trestně odpovědná osoba, pokud příslušná skutková podstata nestanoví jinak. Některé trestné činy totiž vyžadují zvláštní vlastnosti pachatele, jeho zvláštní postavení nebo způsoblost. V některých případech je tak okruh pachatelů omezen například na úřední osoby nebo vojáky.¹⁰

1.3. Subjektivní stránka skutkové podstaty trestného činu

Subjektivní stránka charakterizuje vnitřní psychický stav pachatele ve vztahu k trestnému činu.¹¹ Rozlišujeme jednak zavinění, které je jediným obligatorním znakem subjektivní stránky trestného činu, a pak tzv. jiné subjektivní vztahy, které jsou fakultativní. Pokud však jsou tyto subjektivní vztahy znakem skutkové podstaty trestného činu, vyžaduje se jejich naplnění k trestní odpovědnosti pachatele.¹² Naplnění subjektivní stránky je klíčové pro závěr, zda byla dána příslušná skutková podstata. To znamená, že určuje, zda došlo k zaviněnému naplnění znaků subjektu, objektivní stránky a objektu trestného činu a zda je tu základ trestní odpovědnosti ze subjektivního hlediska.¹³

1.3.1. Zavinění

Zavinění je nepostradatelné pro naplnění jakékoli skutkové podstaty trestného činu, neboť bez zavinění není trestného činu, a proto nenastává trestní odpovědnost.¹⁴ V prostředí kontinentálního práva se již od dob práva římského tradičně rozlišují dvě formy zavinění – úmysl (*dolus*) a nedbalost (*culpa*). V minulosti se někteří teoretici pokoušeli nahradit bipartici forem zavinění triparticí. Za zmínku stojí rozdělení profesora Miříčky, který ve svém spise *O formách trestné viny a jich úpravě zákonné* z roku 1902 navrhuje roztřídění forem zavinění na úmysl, vinu vědomou a vinu nevědomou.¹⁵ Podle Miříčky se viny vědomé dopouští ten, „kdo něco učiní neb opomine, ačkoli ví, že tím porušuje předpis daný na odvrácení neb umenšení

¹⁰ V tomto případě rozlišujeme tzv. konkrétní a speciální subjekt. Konkrétním subjektem je pachatel, který vykazuje zvláštní vlastnost (např. matka novorozенého dítěte podle ustanovení § 142 TZ). Speciálním subjektem je pachatel, který má zvláštní způsoblost nebo postavení (např. úřední osoba).

¹¹ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. s. 162.

¹² ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník: komentář*. I, § 1-139. Praha: C.H. Beck, 2009. Velké komentáře. s. 170.

¹³ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. s. 275.

¹⁴ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. s. 218.

¹⁵ SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D. a VANDUCHOVÁ, M. *Systém českého trestního práva. Část druhá. Základy trestní odpovědnosti*. 1. vydání. Praha: Novatrix, 2009. s. 277.

nebezpečí poruchy statků právních, neb kdo něco učiní neb opomine, ačkoliv ví, že tím způsobuje nebezpečí poruchy cizích statků právních, jestliže způsobené nebezpečí je poměrům nepřiměřené“.¹⁶ To znamená, že pachatel věděl, že svým jednáním naplní všechny pojmové znaky trestného činu. Na jednu stranu je od této formy třeba odlišit úmysl, který představuje závažnější formu zavinění, a při kterém „bezprávný výsledek, tedy porušení cizích statků právních jest účelem činu“.¹⁷ Na druhou stranu je pak potřeba vymezit hranici viny nevědomé. Ta pomyslně začíná tam, kde končí „vědomí možnosti výsledku bezprávného“.¹⁸ Solnař připomíná kritiku tripartičního rozdělení, která ho považuje za nevhodné, neboť místo jedné hranice jsou vytvářeny dvě stejně nejasné.¹⁹ S tímto názorem souhlasím, protože i v dnešní době hranice mezi stávajícími (trestním zákoníkem stanovenými) stupni zavinění – tedy mezi nepřímým úmyslem a vědomou nedbalostí – může činit problémy. Není proto třeba rozšiřovat formy zavinění. Ostatně tripartice ani další jiná rozdělení zavinění se neuchytila; platný trestní zákoník navazuje na předchozí úpravu a rozlišuje již tradičně formy zavinění na úmysl a nedbalost. Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb. se krátce věnuje úvaze, proč nebylo přistoupeno k modifikacím na základě inspirace zahraničními úpravami (zejména německé a rakouské). Jednak zvažuje formu úmyslu předem uváženého, jednak obmyslu, se závěrem, že první forma byla doplněna do výčtu obecně přitěžujících okolností (§ 42 písm. a) TZ), zatímco druhá byla zavržena s ohledem na stávající teoreticky dobře propracovanou a praxí všeobecně přijímanou definici úmyslu ve dvou formách.²⁰

Zavinění je „psychický vztah pachatele k poruše či ohrožení objektu trestného činu nebo jeho předmětu útoku, jakož i k jeho jednání uvedenému v trestním zákoně, které je vyvolávající“.²¹ Jeho pojmovými znaky jsou kritérium vědění (jinak nazývána také vědomostní, intelektuální, představová složka) a kritérium vůle (volní složka). Složka intelektuální zahrnuje jednak skutečné vědění – tedy to, co je pachatel schopen vnímat svými smyslovými orgány a dále to mohou být jeho představy, prožitky a úsudky. Nadto je však třeba do této složky zahrnout také

¹⁶ MIŘIČKA, A. *O formách trestné viny a jich úpravě zákonně*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1902. s. 129.

¹⁷ MIŘIČKA, A. *O formách trestné viny a jich úpravě zákonně*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1902. s. 136.

¹⁸ MIŘIČKA, A. *O formách trestné viny a jich úpravě zákonně*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1902. s. 129.

¹⁹ SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D. a VANDUCHOVÁ, M. *Systém českého trestního práva. Část druhá. Základy trestní odpovědnosti*. 1. vydání. Praha: Novatrix, 2009. s. 281.

²⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Zvláštní část. Důvodová zpráva k dílu 2 Zavinění – § 15 až 17.

²¹ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. s. 279.

potenciální vědění – to, co pachatel „vědět mohl a měl“. Lze rozlišovat několik stupňů tohoto vědění. Jednak může pachatel některé skutečnosti považovat pouze za možné, vyšší stupeň vědění představuje považování skutečnosti za pravděpodobnou. Nejvyšší je pak považování nějaké skutečnosti za jistou nebo nutnou.²²

Složka volní zahrnuje vztah k zamýšleným nebo uvažovaným skutečnostem na podkladě znalosti rozhodných okolností. Je třeba ji odlišovat od „volní“ složky jednání v trestněprávním smyslu (objektivní stránka trestného činu) a od schopnosti ovládací, o které mluvíme v souvislosti s nepřičetností.²³ Předpokladem zavinění ve formě zahrnující složku vůle je existence aktivního kladného vztahu pachatele k těmto skutečnostem, vyžaduje se, aby pachatel převzal do své vůle realizaci určitého skutku a rozhodl se pro porušení nebo ohrožení chráněného zájmu. Vůle podněcuje jednání – ať už v podobě konání nebo opomenutí – a cílí k vyvolání rozhodných skutečností tímto jednáním.²⁴

Tyto dvě složky nejsou protiklady, proto je zapotřebí je vnímat ve vzájemné spojitosti. Kritérium vůle rozlišuje jednotlivé formy zavinění, jelikož rozdíl je spatřován především v tom, zda pachatel výsledek chtěl, nebo nechtěl. Solnař odlišuje následující varianty:

„1. pachatel výsledek chce; představuje si jej jako

- nutný,

- možný;

2. pachatel výsledek nechce;

- představuje si jej jako možný,

- nepředstavuje si jej jako možný, ale mohl si jej jako možný představit;

3. pachatel výsledek nechce, nemohl si jej představit jako možný.

V případě 1. jde (zhruba) o úmysl. V případě 2. jde (zhruba) o nedbalost. V případě 3. jde o nezaviněné jednání.“²⁵

Zavinění musí být dáno v době činu. Z latinské formule *dolus antecedens aut superveniens non nocet* (úmysl předcházející i následný neškodí) vyplývá, že vědomosti,

²² JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 5. vydání. Praha: Leges, 2016. s. 224.

²³ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. s. 280.

²⁴ DRAŠTÍK, A. *Trestní zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. s. 99.

²⁵ SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D. a VANDUCHOVÁ, M. *Systém českého trestního práva. Část druhá. Základy trestní odpovědnosti*. 1. vydání. Praha: Novatrix, 2009. s. 279.

představy a vůle pachatele před činem i po něm, tedy nikoli v průběhu jeho páčání, jsou pro posouzení zavinění nerozhodné.²⁶

Kromě stanovení konkrétní formy zavinění má význam i jeho obsah. Týká se toho, na které okolnosti se zavinění vztahuje, zejména pak co musí pachatel vědět a chtít, s čím je srozuměn, o čem ví, co měl a mohl vědět. Podle ustanovení § 15 a § 16 TZ se zavinění vztahuje na „způsob v tomto zákoně uvedený“ a na „porušení nebo ohrožení zájmu chráněného zákonem“.²⁷ Je vyžadováno, aby se zavinění vztahovalo na všechny trestněprávně relevantní skutečnosti, které jsou znakem trestného činu. Musí se vztahovat na celý průběh pachatelova činu.²⁸ Z povahy věci jsou samozřejmě výjimkou znaky subjektivní stránky.

Co se týká znaků skutkové podstaty trestného činu, zpravidla postačuje, že pachatel zná relevantní fakta případu, která tyto znaky naplňují. Je kladen důraz na znalost faktických okolností. Příkladem takových může být případ, kdy by pachatel nevěděl, jak je kvalifikován pojem značné škody, ale bylo mu známo, že odcizil osobní automobil v hodnotě 600 000 Kč. Pokud skutková podstata obsahuje znak, který vyjadřuje právní pojem, právní vztah nebo institut (takový znak nazýváme normativní znak skutkové podstaty), je potřeba, aby se zavinění vztahovalo i na něj. Postačí, když o nich má pachatel pouze laickou představu. Pokud je ve skutkové podstatě vyjádřen objekt trestného činu, musí se zavinění vztahovat také na něj. V případě, že vyjádřen není, je třeba, aby pachatel znal ostatní znaky uvedené v zákoně, z nichž se objekt trestného činu dovozuje. Obdobně se zavinění musí vztahovat i k protiprávnosti, neboť podle ustanovení § 19 odst. 1 TZ, kdo neví, že je jeho čin protiprávní, nejedná zaviněně, nemohl-li se omylu vyvarovat. U trestných činů, jejichž pojmovým znakem je ohrožení, postačí, když se pachatelovo zavinění vztahuje na možnost poruchy (ne na poruchu samotnou).²⁹

Zavinění v obou formách (ať už úmysl nebo nedbalost) může být různé intenzity. Je určována jeho formou i obsahem. Míru zavinění hodnotíme proto, že má zásadní vliv na posouzení povahy a závažnosti trestného činu a jeho společenské škodlivosti a následně i na úvahy o trestu. To ostatně vyplývá i z ustanovení § 39 odst. 1 a odst. 2 TZ, který stanoví, že „při stanovení druhu trestu a jeho výměry soud přihlédne k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu“ a dále že „povaha a závažnost trestného činu jsou určovány zejména (...) mírou

²⁶ ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. s. 212.

²⁷ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. s. 222.

²⁸ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016. s. 184.

²⁹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016. s. 182.

(pachatelova) zavinění“. Platí, že čím je pachatel lépe obeznámen s okolnostmi naplňujícími znaky skutkové podstaty trestného činu, tím vyšší je míra jeho zavinění a naopak.³⁰ Jako příklad vyšší míry zavinění můžeme uvést lékaře, který poškozeného cíleně bodl do krku, kde věděl, že je umístěna krční tepna, a nechal ho vykrváct, aniž by přivolal pomoc.³¹ Co se týká konkrétních forem zavinění, je úmysl těžší formou než nedbalost, dále úmysl přímý je těžší formou než úmysl eventuální. A konečně vyšší míra zavinění u nedbalosti může ovlivnit posouzení spáchaného činu formou hrubé nedbalosti.³² Nicméně je třeba pamatovat i na to, že míru zavinění je možno zohlednit pouze v takové intenzitě, která překračuje rámec pro minimální intenzitu zavinění nezbytnou pro samotné naplnění určité skutkové podstaty po subjektivní stránce.³³

Na okraj je třeba připomenout, že nepřičetnost zavinění vylučuje, což je stanoveno v ustanovení § 26 TZ.³⁴ O nepřičetnosti mluvíme, pokud u dané osoby chybí schopnost rozpoznávací nebo ovládací. Schopnost rozpoznávací spočívá v tom, že osoba je schopna rozpoznat protiprávnost svého činu. Naopak schopnost ovládací (někdy nazývána určovací) spočívá v tom, že osoba je způsobilá ovládat své jednání. Otázka nepřičetnosti je (obdobně jako otázka zavinění) otázkou právní. Soud nezjišťuje přičetnost pachatele jako takovou, ale vždy jen přičetnost ve vztahu k určitému činu.³⁵ Nedostatek těchto dvou schopností musí být dán v době činu, pokud není, nejde o nepřičetnost a trestní odpovědnost pachatele nemůže být vyloučena.

Výjimkou jsou případy dolózní a kulpózní *actio libera in causa* („jednání svobodné ve své příčině“). Oba spočívají v situaci, kdy se přičetný pachatel pod vlivem návykové látky stal nepřičetným a v tomto stavu spáchal trestný čin. V případě dolózní *actio libera in causa* se pachatel úmyslně vlivem návykové látky uvede do stavu nepřičetnosti, aby v něm mohl spáchat trestný čin. Jednalo by se například o člověka, který si je vědom svojí agresivity, pokud požije určité množství alkoholu. Proto tak učiní a v tomto stavu spáchá trestný čin ublížení na zdraví. Trestní odpovědnost se bude posuzovat podle doby, kdy byl pachatel ještě přičetný a uváděl se úmyslně do stavu nepřičetnosti, a proto je tu odůvodněna odpovědnost podle obecných zásad za úmyslný trestný čin, který pachatel spáchal. V druhém případě kulpózní

³⁰ DRAŠTÍK, A. *Trestní zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. s. 100.

³¹ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. s. 227.

³² ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016. s. 185.

³³ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. s. 278.

³⁴ Srov. ustanovení § 26 TZ: „Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.“

³⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. 11 Tz 21/78 ze dne 7. června 1978.

actio libera in causa pachatel v nepřičetnosti spáchá trestný čin z nedbalosti. Tato nedbalost zahrnuje spáchání trestného činu jednáním, jímž se uvedl do stavu nepřičetnosti. Opět bude trestně odpovědný podle obecných zásad za spáchání trestného činu z nedbalosti.³⁶

1.3.2. Jiné subjektivní vztahy

Jiné subjektivní vztahy jsou fakultativním znakem subjektivní stránky trestného činu. Jak již bylo zmíněno výše, pokud jsou tyto znaky součástí skutkové podstaty, pak je třeba, aby byly naplněny k trestní odpovědnosti pachatele. Mezi jiné subjektivní vztahy řadíme pohnutku (motiv), záměr, cíl (účel) a některé další znaky skutkových podstat. Pohnutka, záměr a cíl spolu úzce souvisí a mají také obecný význam, dle ustanovení § 39 odst. 2 TZ totiž představují jedno z hledisek pro určení povahy a závažnosti trestného činu.

Pohnutka může být definována jako vnitřní faktor iniciace a směřování jednání člověka k určitému cíli, jde o vnitřní podnět, který vedl pachatele k rozhodnutí spáchat trestný čin.³⁷ V praxi takovým motivem může být vztek, ziskuchtivost nebo nenávisť – v takovém případě by se jednalo o přitěžující okolnost. Naproti tomu bychom jako polehčující okolnost hodnotili pohnutku vedenou soucitem nebo snahou pomoci druhému při překročení meze krajní nouze. Pokud je pohnutka již součástí subjektivní stránky skutkové podstaty (je tedy výslovně uvedena v konkrétním ustanovení zvláštní části trestního zákoníku), pak je nezbytné respektovat zákaz dvojího přičítání téže skutečnosti zakotvený v ustanovení § 39 odst. 4 věta první TZ a nelze ji současně hodnotit jako přitěžující nebo polehčující okolnost.³⁸ Tak je tomu například u trestného činu vraždy podle ustanovení § 140 odst. 1, 3 písm. j) TZ, kde již je „zavrženíhodná pohnutka“³⁹ znakem skutkové podstaty. Ovšem v rozsahu slova „zvlášť“ ji lze navíc uplatnit jako okolnost přitěžující dle ustanovení § 42 písm. b) TZ.⁴⁰ K tomu je třeba připomenout, že Nejvyšší soud ČR ve stanovisku trestního kolegia⁴¹ dovodil, že „*zákaz dvojího přičítání jedné a téže okolnosti ve smyslu § 31 odst. 3 tr. zák. se uplatní pouze u skutkové podstaty jednoho a téhož trestného činu. Není proto vyloučeno, aby ke stejné okolnosti bylo přihlédnuto u dvou různých skutkových podstat trestných činů spáchaných v souběhu, není-li tu jiný důvod takový souběh vylučující.*“

³⁶ ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. s. 373.

³⁷ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. s. 300.

³⁸ DRAŠTÍK, A. *Trestní zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. s. 316.

³⁹ Srov. ustanovení § 140 odst. 3 písm. j) TZ: „...v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného majetkový prospěch nebo ve snaze zakrýt nebo usnadnit jiný trestný čin nebo z jiné zavrženíhodné pohnutky.“

⁴⁰ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. s. 301.

⁴¹ Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne sp. zn. Tpjn 300/2000 ze dne 12. prosince 2001.

Motiv (pohnutka) trestného činu je tedy zejména významný proto, že pokud nebyl zjištěn, nemohl být trestný čin náležitě objasněn. Motiv dokresluje jeho povahu a ovlivňuje rozhodování o vině a trestu. Některé motivy mohou mít povahu podle zákona polehčujících (např. pokud byl trestný čin spáchán pod tlakem závislosti nebo podřízenosti – § 41 písm. c) TZ) či přitěžujících okolností (spáchal-li pachatel trestný čin ze zvlášť zavrženíhodné pohnutky – § 42 písm. b) TZ), případně může být pohnutka ke spáchání zvlášť závažného zločinu rozhodující pro uložení výjimečného trestu podle ustanovení § 54 TZ.⁴²

Cílem se rozumí vše trestněprávně relevantní, o co pachatel usiloval, aby svým činem vyvolal.⁴³ Tento znak skutkové podstaty je v trestním zákoníku do konkrétního ustanovení včleněn slovy „s cílem“, a to například v ustanovení § 316 odst. 1 TZ. Pachatel takový delikt páchá úmyslně a to ve formě úmyslu přímého (*dolus directus*), vzhledem k tomu, že je čin spáchán za určitým účelem a je tedy třeba, aby pachatel následek přímo chtěl.⁴⁴ Nepřímý úmysl by v takovém případě nepostačoval.

Dalším znakem subjektivní stránky může být záměr pachatele (resp. společný záměr pachatele), který vyjadřuje, kam směřuje pachatelovo počínání a co jím sleduje.⁴⁵ Je podstatným znakem pokračování v trestném činu (srov. § 116 TZ) a trestných činů hromadných jako deliktů *sui generis*.⁴⁶

1.4. Pojem viny v českém trestním právu

Vina byla ještě na počátku dvacátého století chápána především jako jev psychologický. Později se někteří teoretici začali přiklánět k názoru, že je třeba vinu hodnotit i z jiných hledisek – zejména tedy rozeznávat nejen její psychologickou stránku, jako tomu bylo u pozitivistů a v učení Immanuela Kanta, ale i stránku normativní. Byli to právě normativisté, kteří (všímající si též psychologické stránky viny) kladli hlavní důraz na normativní hodnocení psychologického stavu jako porušení povinnosti.⁴⁷ Dle Olšara je v psychologickém pojetí vina chápána jako psychický stav pachatele k výsledku, tedy k něčemu vnějššímu. Naopak z pohledu

⁴² SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D. a VANDUCHOVÁ, M. *Systém českého trestního práva. Část druhá. Základy trestní odpovědnosti*. 1. vydání. Praha: Novatrix, 2009. s. 327.

⁴³ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. s. 301.

⁴⁴ SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D. a VANDUCHOVÁ, M. *Systém českého trestního práva. Část druhá. Základy trestní odpovědnosti*. 1. vydání. Praha: Novatrix, 2009. s. 330.

⁴⁵ ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. s. 509.

⁴⁶ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 5. vydání. Praha: Leges, 2016. s. 247.

⁴⁷ JELÍNEK, J. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018. s. 109.

normativního představuje vina hodnotový soud o charakteru člověka vzhledem k jeho trestnému činu.⁴⁸ Tato definice do jisté míry navazuje na Kallaba (jehož žákem a asistentem Olšar byl), který vymezuje vinu jako vztah mezi pachatelovým duševním stavem a výsledkem, utvářeným tak, že pachatele činíme odpovědným za výsledek.⁴⁹ Solnař vinu chápe obdobně, tedy jako pachatelův psychický stav ke skutečnostem, které lze podřadit znakům skutkové podstaty (stránka psychologická), a dále jako vinu označuje též úsudek o nehodnotnosti psychických stavů pachatele z hlediska právního řádu (stránka normativní).⁵⁰

V dnešní době je zapotřebí na Solnařovu definici navázat a přistupovat k pojetí viny komplexně. Vina je totiž tvořena souhrnem jak objektivních tak subjektivních podmínek trestní odpovědnosti.⁵¹ Je tedy nutné rozlišovat zavinění jako hlavní složku subjektivní stránky skutkové podstaty trestného činu a vinu, která je pojmem širším a můžeme se s ním v platném právu setkat v ustanoveních trestního práva procesního (srov. např. § 2 odst. 2 TR), kde pojem vina představuje nejen zavinění, ale právě již zmiňovaný celý soubor podmínek potřebných k existenci trestného činu. Proto je tedy vhodné rozlišovat pojem zavinění dle ustanovení § 15 TZ a pojem viny dle procesních předpisů, který subjektivní stránku přesahuje.⁵² Zavinění je totiž jen jednou z podmínek nutných k existenci trestného činu a k tomu, abychom mohli hovořit o vině osoby, která jej spáchala.⁵³

⁴⁸ OLŠAR, E. *Příspěvek k nauce o vině*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1936. Rozpravy České akademie věd a umění, č. 84. Třída I. s. 15.

⁴⁹ KALLAB, J. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské: (část obecná i zvláštní)*. Praha: Melantrich, 1935. s. 46.

⁵⁰ SOLNAŘ, V. *Trestní právo hmotné: část obecná*. Praha: nákladem Knihovny Sborníku věd právních a státních, 1947. s. 73.

⁵¹ JELÍNEK, J. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018. s. 110.

⁵² ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník: komentář*. I, § 1-139. Praha: C.H. Beck, 2009. Velké komentáře. s. 160.

⁵³ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016. s. 179.

2. Historický vývoj

V následující kapitole je shrnut historický vývoj trestněprávní úpravy zavinění na našem území. Podkapitoly jsou přirozeně rozděleny do období podle v té době účinných trestních zákonů. Prvním z nich je říšský zákon č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích (dále „Zákon o zločinech“), dále zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon (dále „TZ 1950“) a konečně zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon (dále „TZ 1961“), který byl v roce 2010 nahrazen v současné době platným a účinným zákonem č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

2.1. Období od roku 1852 do roku 1950

Období let 1852 – 1950 je vymezeno účinností říšského zákona č. 117/1852 ř. z., v němž bylo kodifikováno trestní právo rakouské části habsburské monarchie, jejíž součástí byly české země až do konce první světové války. Nutné je připomenout, že Zákon o zločinech představoval pouze přepracovanou verzi trestního zákona z roku 1803, odlišoval se nicméně tím, že upravoval již jen právo hmotné.⁵⁴ Po vzniku samostatného československého státu byl pak na základě čl. 2 recepčního zákona č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého,⁵⁵ Zákon o zločinech ponechám v platnosti, a to za účelem zachování kontinuity dosavadního právního řádu. Obdobně pak na Slovensku zůstal v platnosti uherský trestní zákoník o zločinech a přečinech z roku 1878 a zákoník o přestupcích z roku 1879. Přesto však byly záhy zahájeny přípravy k reformě trestního zákonodárství, které trvaly po celou dobu existence první republiky. V roce 1920 byla ustavena komise při ministerstvu spravedlnosti, která v několika dalších letech pracovala na osnově nového československého trestního zákoníku. Výsledkem její činnosti byla Přípravná osnova trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového z roku 1926, která (na rozdíl od její předchozí verze z května 1921) obsahovala jak obecnou, tak zvláštní část trestního zákona. Další (tzv. úřednická) osnova trestního zákoníku byla vydána v roce 1937, k jejímu přijetí již ale nedošlo.⁵⁶

Co se týká úpravy zavinění, v hlavě první Zákona o zločinech byl v ustanovení § 1 definován tzv. zlý úmysl. Ustanovení rozeznává dva druhy úmyslu, a to úmysl přímý (*dolus*

⁵⁴ SOLNAŘ, V. *Trestní právo hmotné: část obecná*. Praha: nákladem Knihovny Sborníku věd právních a státních, 1947. s. 25.

⁵⁵ Zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého, ze dne 28. října 1918, čl. 2: „*Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti.*“.

⁵⁶ VLČEK, E. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 3. nezměněné vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2006. s. 38.

directus) a za středníkem ve větě druhé pak úmysl nepřímý (*dolus indirectus*, slova „nýbrž i když [...] alespoň snadno povstati může“).⁵⁷ Miříčka poukazuje na to, že zákon používá pro stejný pojem různé výrazy. Přestože v § 1 je definován úmysl, v jiných paragrafech Zákona o zločinech je užíván výraz „úmyslně“ (např. v § 153), „schválně“ (např. § 93), „ze zlomyslnosti“ (např. § 212) nebo „obmyslně“ (§ 144).⁵⁸

„Ke zločinu vyžaduje se zlého úmyslu. Zlý úmysl dává se však za vinu nejen tehda, když před tím, než se něco před se vzalo nebo opominulo, anebo když se to před se bralo nebo opomíjelo, zlo, jež se zločinem jest spojeno, přímo bylo rozváženo a umíněno; nýbrž i, když z nějakého jiného zlého úmyslu něco bylo před se vzato nebo opominuto, z čeho zlo, které tím povstalo, obyčejně povstává, anebo alespoň snadno povstati může.“⁵⁹

Pojetí úmyslu v Zákoně o zločinech je postaveno na tzv. teorii vůle.⁶⁰ Obecně lze říci, že tato teorie přikládá značný význam lidské vůli, a to nejen ve vztahu ke skutku, ale především ve vztahu k jeho výsledku. Na tomto základě pak staví rozdělení zavinění na dvě základní formy – úmysl a nedbalost – přičemž hlavním kritériem třídění je právě vůle.⁶¹ Pro úmysl je dle této teorie třeba, aby pachatel následek svého činu zvážil a chtěl, aby nastal.

Jak již bylo zmíněno výše, nepřímý úmysl je v zákoně vyjádřen slovy „nýbrž i když [...] alespoň snadno povstati může“. Solnař zastává názor, že nepřímý úmysl není rovnocenný úmyslu přímému, ale vyskytuje se pouze u těch trestných činů, kde je ve skutkové podstatě obsažen nezamýšlený těžší následek.⁶² Tak je to například u § 140 (zabití) nebo § 152 (zločin těžkého poškození na těle) Zákona o zločinech, kde byla tato forma viny výslovně připuštěna. Obdobně Kallab⁶³ označuje nepřímý úmysl za formu zastaralou a soudí, že spíše než o zvláštní formě viny je zde třeba hovořit o formě ručení s tím, že správné je mluvit o úmyslném jednání, pokud jde o výsledek zamýšlený, a o kulpózním jednání, pokud jde o výsledek, jenž z toho povstal. Dané tvrzení platí ovšem pouze za předpokladu, že si pachatel mohl možnost následku

⁵⁷ MIŘIČKA, A. *Trestní právo hmotné: část obecná*. 10. vyd. Praha: Všehrad, 1932. s. 46.

⁵⁸ MIŘIČKA, A. *Trestní právo hmotné: část obecná*. 10. vyd. Praha: Všehrad, 1932. s. 44.

⁵⁹ Srov. ustanovení § 1 říšského zákona č. 117/1852 Sb., o zločinech, přečinech a přestupcích.

⁶⁰ KALLAB, J. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské: (část obecná i zvláštní)*. Praha: Melantrich, 1935. s. 47.

⁶¹ MIŘIČKA, A. *O formách trestné viny a jich úpravě zákonné*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1902. s. 13.

⁶² SOLNAŘ, V. *Trestní právo hmotné: část obecná*. Praha: nákladem Knihovny Sborníku věd právních a státních, 1947. s. 77.

⁶³ KALLAB, J. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské: (část obecná i zvláštní)*. Praha: Melantrich, 1935. s. 55.

představit a zároveň měl být od jednání odrazen. V ustanovení § 2 Zákona o zločinech pak byly vymezeny důvody, které úmysl vylučovaly. Mezi ně patřila například skutečnost, že „pachatel zcela zbaven jest užívání rozumu“, nebo že „se skutek stal z neodolatelného donucení nebo u výkonu spravedlivé nutné obrany“.⁶⁴

Obecnou definici nedbalosti Zákon o zločinech neobsahuje. Nedbalost je referována v rámci zmiňovaného ustanovení § 2 v písm. f) Zákona o zločinech („když zlo povstalo náhodou, nedbalostí anebo z neznalosti následků činu“) a dále o ní zákon pojednává v některých zvláštních ustanoveních, z nichž je nejvýznamnější ustanovení § 335 Zákona o zločinech (ustanovení o nedbalostním zabití a nedbalostním těžkém ublížení na zdraví), na který je odkazováno v níže citovaném druhém odstavci § 2 Zákona o zločinech,⁶⁵ a které bylo možné analogicky použít i na jiné kulpózní delikty.⁶⁶ Miříčka o nedbalosti mluví, když „nešetřením náležité opatrnosti způsoben byl výsledek nezamýšlený (podle theorie vůle: ani eventuálně nechtěný)“.⁶⁷ Nedbalost se tedy od úmyslu liší tím, že pachatel následek nechtěl způsobit, ovšem považoval ho za možný a ani kvůli tomu se nezdržel jednání, kvůli kterému následek nastal.⁶⁸

„Že však tu byla spravedlivá nutná obrana, za to má se míti jen tehdy, když lze z povahy osob, času, místa, ze způsobu útoku nebo z jiných okolností důvodně souditi, že pachatel užil toliko obrany potřebné, aby odvrátil od sebe neb od jiných protiprávní útok na život, na svobodu nebo na jmění; - nebo že toliko z poděšení, ze strachu nebo z leknutí vykročil z mezí takové obrany. - Vykročení takové může se však podle povahy okolností trestati podle ustanovení dílu druhého tohoto zákona trestního §§ 335 a 431) za čin trestný z nedbalosti.“

Někteří teoretici rozlišují případy nedbalosti na hrubou nedbalost (*culpa lata*, případně zpupnost) a nedbalost lehkou (*culpa levis*, případně nedopatření).⁶⁹ Zákon o zločinech nezná koncept hrubé nedbalosti. Miříčka uvádí, že pojem hrubé nedbalosti se později začal objevovat v některých československých zákonech, například v ustanovení § 6 bod 4. zákona

⁶⁴ Srov. ustanovení § 2 písm. a) – g) říšského zákona č. 117/1852 Sb., o zločinech, přečinech a přestupcích.

⁶⁵ KALLAB, J. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské: (část obecná i zvláštní)*. Praha: Melantrich, 1935. s. 49.

⁶⁶ STOČESOVÁ, S. *Omyl v českém a zahraničním trestním právu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. s. 43.

⁶⁷ MIŘIČKA, A. *Trestní právo hmotné: část obecná*. 10. vyd. Praha: Všeherd, 1932. s. 49.

⁶⁸ KALLAB, J. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské: (část obecná i zvláštní)*. Praha: Melantrich, 1935. s. 48.

⁶⁹ KALLAB, J. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské: (část obecná i zvláštní)*. Praha: Melantrich, 1935. s. 49.

č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky.⁷⁰ Dle něj je v kontextu těchto zákonů třeba rozumět hrubé nedbalosti jako vyššímu stupni nedbalosti (ať už vědomé nebo nevědomé), což odpovídá dnešnímu pojetí hrubé nedbalosti tak, jak je definována v ustanovení § 16 odst. 2 TZ. Nutné je připomenout výše zmíněnou osnovu trestního zákona z roku 1926, ve které byla vina upravena v ustanovení § 15 a kde byla vedle úmyslu, viny vědomé a nedbalosti předpokládána tzv. hrubá nedbalost v šestém odstavci („Nedbalost je hrubá, je-li nedbale jednající sobě vědom možností, že tu jsou skutečnosti zakládající trestnost jeho činu nebo že způsobí svým jednáním výsledek v zákoně uvedený.“⁷¹). V tomto případě šlo ale o nevhodně zvolený termín pro nedbalost vědomou, který odporoval například pojetí zastávaném Miříčkou.⁷²

Okrajově je třeba zmínit problematiku platného práva na území Protektorátu Čech a Moravy vzhledem k tomu, že tato historická etapa patří do období vymezeného účinností Zákona o zločinech. Trestní právo bylo nekodifikované a značně komplikované, především v důsledku existence dvou právních řádů na území Protektorátu a nahrazení principu teritoriality principem personality.⁷³ Základem pro úpravu trestního práva se stala dvě nařízení z 14. dubna 1939, která určovala, zda se bude trestněprávní jednání stíhat podle práva protektorátního nebo říšského. Německé trestní právo platilo zejména pro říšské státní příslušníky.⁷⁴ Přestože bylo v Protektorátu ponecháno v platnosti dosud platné právo, bylo často měněno a doplňováno ve světle ideologie nacistického režimu. Ústavním dekretem prezidenta republiky ze dne 3. srpna 1944 č. 11 Úř. věs. čsl., o obnovení právního pořádku, však bylo stanoveno, že právní předpisy z oborů soudního práva trestního a soudního řízení trestního vydané v době nesvobody, jsou naprosto vyloučeny z užívání.⁷⁵ Dohoda vlády Československé republiky a předsednictva Slovenské národní rady ze dne 2. června 1945 pak stanovila unifikaci práva trestního jako společnou záležitost celostátní.

⁷⁰ Srov. ustanovení § 6 bod 4. zákona č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky: „*Kdo hrubou nedbalostí způsobí, že taková skutečnost, opatření nebo předmět se stanou nebo mohou se státi známými cizí moci, ačkoli podle svého veřejného postavení je povinen uchovávatí je v tajnosti neb ačkoli mu taková povinnost byla výslovně uložena hledíc na jeho služební nebo smluvní poměr, trestá se za přečin vězením od osmi dnů do šesti měsíců.*“

⁷¹ Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového, vydala Komise pro reformu československého trestního zákona, 1926. In digi.law.muni.cz [online]. [cit. 2019-06-16]. Dostupné z: <https://digi.law.muni.cz/handle/digilaw/7989>

⁷² STOČESOVÁ, S. *Omyl v českém a zahraničním trestním právu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. s. 44.

⁷³ TAUCHEN, J. *Trestní právo v Protektorátu Čechy a Morava*. Československé trestní právo v proměnách věků (sborník příspěvků). Brno: Masarykova univerzita, 2009. s. 108.

⁷⁴ VLČEK, E. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 3. nezměněné vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2006. s. 42.

⁷⁵ SOLNAŘ, V. *Trestní právo hmotné: část obecná*. Praha: nákladem Knihovny Sborníku věd právních a státních, 1947. s. 27.

2.2. Období od roku 1950 do roku 1961

Po druhé světové válce trestní právo platné na území Československa stále nebylo jednotné. Usnesením vlády z 14. července 1948 (v období tzv. právnické dvouletky) byly zahájeny práce na návrhu trestního zákona. V roce 1950 došlo ke schválení několika trestněprávních předpisů Národním shromážděním včetně zákona č. 86/1950 Sb., trestní zákon,⁷⁶ který nabyl účinnosti 1. srpna téhož roku. Nový trestní zákoník byl bohužel silně ovlivněn politickou situací konce 40. a první poloviny 50. let minulého století, když už v ustanovení § 1 TZ 1950 stanovil účel trestního zákona s jasným vyjádřením třídního zaměření,⁷⁷ které má sloužit i pro jeho výklad.⁷⁸ Zákon měl chránit „lidově demokratickou republiku, její socialistickou výstavbu, zájmy pracujícího lidu a jednotlivce“ a vychovávat „k dodržování pravidel socialistického soužití“. To je patrné i z důvodové zprávy, která v předchozí větě vyjmenované pojmy považuje za nerozlučné a „zákon je uvádí vedle sebe, aby vynikl účel trestních zákonů být nástrojem lidového státu po celé období boje za socialistickou přeměnu společnosti“.⁷⁹

Na rozdíl od Zákona o zločinech byla v TZ 1950 nově definována v obecném ustanovení nedbalost. Všechny formy zavinění, které zákon znal, byly upraveny v jednom ustanovení, a to v ustanovení § 3 TZ 1950. Jednalo se o dnes již ustálené rozdělení na úmysl přímý a nepřímý a nedbalost vědomou a nevědomou. U úmyslného zavinění je v písm. b) odkaz na srozumění pachatele se způsobením výsledku uvedeným v zákoně, nicméně definice srozumění absentuje (na rozdíl od dnešní úpravy v TZ).

„(1) Výsledek uvedený v zákoně je zaviněn úmyslně, jestliže pachatel

a) chtěl jej způsobit, nebo

b) věděl, že jej může způsobit, a pro případ, že jej způsobí, byl s tím srozuměn.

(2) Výsledek uvedený v zákoně je zaviněn z nedbalosti, jestliže pachatel

a) věděl, že jej může způsobit, ale bez přiměřených důvodů spoléhal, že jej nezpůsobí, nebo

⁷⁶ VLČEK, E. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 3. nezměněné vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2006. s. 48.

⁷⁷ SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D. a VANDUCHOVÁ, M. *Systém českého trestního práva. Část první. Trestní právo a trestní zákony*. 1. vydání. Praha: Novatrix, 2009. s. 51.

⁷⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 86/1950 Sb., trestní zákon. K § 1.

⁷⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 86/1950 Sb., trestní zákon. K § 1.

b) nevěděl, že jej může způsobit, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět mohl.“

Obdobně jako v současné právní úpravě byl v ustanovení § 4 TZ 1950 upraven požadavek úmyslného zavinění trestného činu, pokud není zákonem stanoveno výslovně jinak. V dalším odstavci stejného ustanovení byla upravena konstrukce zavinění ve vztahu k okolnostem podmiňujícím použití vyšší trestní sazby, která odpovídá dnešnímu znění ustanovení § 17 TZ.

„(1) Nestanoví-li zákon výslovně, že zavinění z nedbalosti je trestné, vyžaduje se k trestnosti úmyslné zavinění.

(2) K okolnostem, které podmiňují použití vyšší trestní sazby, se však přihlédne,

a) jde-li o těžší následek, i tehdy, zavinil-li jej pachatel z nedbalosti, vyjímaje případy, že zákon vyžaduje i zde zavinění úmyslné,

b) jde-li o jinou skutečnost, i tehdy, jestliže o ní pachatel nevěděl, ač o ní vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět mohl, vyjímaje případy, že zákon vyžaduje i zde, aby o ní pachatel věděl.“

2.3. Období od roku 1962 do roku 2009

Poslední historické období, kterému bude kapitola věnována, bylo významně ovlivněno přijetím nové ústavy v roce 1960. Pod symbolickým číslem 100 byla ve Sbírce zákonů vyhlášena ústava zakotvující vedoucí úlohu Komunistické strany Československa, deklarující vítězství socialismu a stanovující změnu názvu státu na Československou socialistickou republiku (ČSSR). V návaznosti na přijetí nové ústavy v roce 1960 došlo k přijetí i nového trestního zákona č. 140/1961 Sb., který nabyl účinnosti 1. ledna 1962.

Zákon vychází ze zásady odpovědnosti za zavinění, která je přímo zakotvena v ustanovení § 3 odst. 3 TZ 1961, jejíž význam spočívá v neexistenci trestného činu bez zavinění.⁸⁰ Toto ustanovení je obdobné jako v předchozí i současné právní úpravě.⁸¹ Formám zavinění je věnováno ustanovení § 4 a § 5 TZ 1961. Na rozdíl od TZ 1950 jsou nově formy zavinění rozděleny do dvou samostatných ustanovení. V prvně zmíněném se trestní zákon věnuje zavinění úmyslnému, v druhém pak zakotvuje definici zavinění nedbalostního.

⁸⁰ RIZMAN, S., ŠÁMAL P. *Trestní zákon: komentář*. Praha: Beck/SEVT, 1994. s. 47.

⁸¹ Srov. ustanovení § 4 odst. 1 TZ 1950 a ustanovení § 13 odst. 2 TZ.

Zákon rozlišuje zavinění ve formě úmyslu ve dvou stupních – úmysl přímý (*dolus directus*) a úmysl nepřímý (*dolus eventualis*).⁸² Na rozdíl od TZ 1950, ve kterém bylo stanoveno, že „výsledek uvedený v zákoně je zaviněn úmyslně, jestliže jej pachatel chtěl způsobit, nebo věděl, že jej může způsobit, a pro případ, že jej způsobí, byl s tím srozuměn“, je v TZ 1961 úmyslné zavinění vyjádřeno takto:

„Trestný čin je spáchán úmyslně, jestliže pachatel

a) chtěl způsobem v tomto zákoně uvedeným porušit nebo ohrozit zájem chráněný tímto zákonem, nebo

b) věděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, a pro případ, že je způsobí, byl s tím srozuměn.“

Obdobně je rozlišována nedbalost – na vědomou a nevědomou v ustanovení § 5 TZ 1961. Opět dochází k již zmiňované změně oproti TZ 1950, kdy je nahrazeno slovo „výsledek“. Dále je doplněno nedbalostní zavinění o „vědět měl a mohl“. Odpovědnost za trestný čin spáchaný z nevědomé nedbalosti tedy spočívá na povinnosti (měl) a možnosti (mohl) předvídat způsobení poruchy nebo ohrožení chráněného zájmu.⁸³

„Trestný čin je spáchán z nedbalosti, jestliže pachatel

a) věděl, že může způsobem v tomto zákoně uvedeným porušit nebo ohrozit zájem chráněný tímto zákonem, ale bez přiměřených důvodů spoléhal, že takové porušení nebo ohrožení nezpůsobí, nebo

b) nevěděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl.“

V TZ 1961 je zachována definice trestného činu jako pro společnost nebezpečného činu (v TZ 1950 jednání)⁸⁴, avšak novější zákon dále rozvíjí kritéria pro určení stupně nebezpečnosti daného činu v ustanovení § 3. Například je výslovně vyjádřeno, že pokud je stupeň nebezpečnosti činu pro společnost nepatrný, nejde o trestný čin, i když jinak vykazuje znaky trestného činu. Dále je stupeň nebezpečnosti určován podle významu chráněného zájmu, způsobu provedení činu a jeho následků, okolností, za kterých byl čin spáchán, osoby pachatele, mírou jeho zavinění a jeho pohnutkou. Toto materiální (resp. formálně-materiální) pojetí bylo

⁸² RIZMAN, S., ŠÁMAL P. *Trestní zákon: komentář*. Praha: Beck/SEVT, 1994. s. 51.

⁸³ ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN, S. *Trestní zákon*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004. s. 60.

⁸⁴ Srov. ustanovení § 2 TZ 1950: „Trestným činem je jen takové pro společnost nebezpečné jednání, jehož výsledek uvedený v zákoně pachatel zavinil.“

opuštěno v současné úpravě trestního práva hmotného. Pojem „společenská nebezpečnost“, který byl do jisté míry poznamenán ideologií režimu, byl nahrazen přesnějším pojmem „společenská škodlivost“ v ustanovení § 12 odst. 2 TZ. Zjednodušeně můžeme říci, že společenská nebezpečnost je znakem trestného činu, který je vyžadován vedle formálních znaků a tyto musejí být dány kumulativně. Naopak formální pojetí trestného činu předpokládá pouze naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu uvedených v zákoně.⁸⁵

⁸⁵ SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D. a VANDUCHOVÁ, M. *Systém českého trestního práva. Část druhá. Základy trestní odpovědnosti*. 1. vydání. Praha: Novatrix, 2009. s. 104.

3. Současná úprava zavinění v českém trestním právu

V důsledku ekonomických, politických a sociálních změn souvisejících především s pádem totalitního režimu v roce 1989 vyvstala potřeba nové úpravy trestního práva hmotného. Přestože v následujících letech došlo k mnohým novelizacím do té doby platného trestního zákona č. 140/1961 Sb., ve své podstatě byl stále ovlivněn politicko-právní doktrínou komunistického státu a v důsledku proto nevyhovující moderně uplatňovaným trendům tzv. restorativní justice.⁸⁶

3.1. Trestní zákoník z roku 2009

Vládní návrh zákona byl Poslanecké sněmovně předložen 25. února 2008. Po necelém roce legislativního procesu byl zákon vyhlášen 9. února 2009 ve Sbírce zákonů v částce 11 pod číslem 40/2009 Sb.⁸⁷ Nabyl účinnosti dne 1. ledna 2010. V souvislosti s novým trestním kodexem byl přijat i tzv. změnový zákon č. 41/2009 Sb., o změně některých zákonů v souvislosti s přijetím trestního zákoníku, který novelizoval související trestněprávní zákony – především trestní řád a zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Zavinění je upraveno v části první, dílu druhém (ustanovení § 15 – § 17 TZ), kde je rozlišeno zavinění úmyslné a nedbalostní, a dále jsou stanoveny subjektivní podmínky přičítání okolností přitěžujících a okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby.⁸⁸

3.1.1. Zásada odpovědnosti za zavinění

Princip odpovědnosti za zavinění se prosadil ve většině států kontinentální Evropy. Pojetí odpovědnosti podle českého trestního práva není výjimkou – jde o odpovědnost subjektivní, a proto k vyvození trestní odpovědnosti za následek je třeba, aby byl způsoben zaviněně.⁸⁹ Pokud zavinění chybí, nelze jednání kvalifikovat jako trestný čin a ani nelze pachatele trestat. To lze vyjádřit zásadou *nullum crimen, nulla poena sine culpa* (bez zavinění není trestného činu ani trestu).⁹⁰ Jde o protiklad objektivní odpovědnosti, která spočívá na principu vyvolání

⁸⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Obecná část.

⁸⁷ Sněmovní tisk 410/0. In www.psp.cz [online]. [cit. 2019-05-09]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=5&t=410>

⁸⁸ JELÍNEK, J. *O novém trestním zákoníku: sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny, květen 2009, trestněprávní sekce*. Praha: Leges, 2009. s. 31.

⁸⁹ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 1748/08 ze dne 17. 4. 2009 nebo ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. s. 175.

⁹⁰ DRAŠTÍK, A. *Trestní zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. s. 98.

následku. Tu v evropských právních rádech v oblasti trestního práva najdeme vzácně. Jedním z příkladů je v anglickém právu (*common law*) čistě objektivní přičítání v institutu *strict liability offences* a dalším pak Francie, kde pro trestnost přestupků (*infractions purement matérielles*) postačuje objektivní odpovědnost, která může být vyloučena pouze vyšší mocí.⁹¹ V českém trestním právu je výjimkou objektivní podmínka v podobě tzv. kvazideliktu (činu jinak trestného), zakládající trestní odpovědnost za trestný čin opilství podle ustanovení § 360 TZ.⁹²

Tato zásada je vyjádřena v ustanovení § 13 odst. 2 TZ, který stanoví, že „k trestní odpovědnosti za trestný čin je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti“. Zavinění je tedy předpokladem pro vyvození subjektivní odpovědnosti za spáchaný trestný čin, pachatelé proto nelze přičítat žádnou okolnost, na niž by se nevztahovalo jeho zavinění.⁹³

Zásada odpovědnosti za zavinění se uplatní i v trestní odpovědnosti právnických osob. Protože jsou právnické osoby umělé organizační útvary, jednají za ně osoby fyzické. Subjektivní stránka trestného činu právnické osoby se tedy dovozuje ze subjektivní stránky fyzické osoby, která jednala (a jejíž jednání je právnické osobě přičitatelné). Zpravidla jde o fyzické osoby s právnickou osobou spojené, jako například členy statutárního orgánu nebo osoby vykonávající u ní řídicí nebo kontrolní činnost. Přičítat lze tedy pouze zaviněně spáchané trestné činy. Z toho vyplývá, že i trestní odpovědnost právnických osob je odpovědností subjektivní.⁹⁴

3.1.2. Konstrukce skutkových podstat z hlediska zavinění

Skutkové podstaty můžeme dělit na základní a kvalifikované. Základní skutkové podstaty jsou zpravidla uvedeny v prvním odstavci v ustanoveních zvláštní části trestního zákoníku. Na ně pak navazují v následujících odstavcích definované skutkové podstaty kvalifikované, které obsahují další kvalifikované znaky, což má za následek použití vyšší trestní sazby.⁹⁵

V ustanovení § 13 odst. 2 TZ je vymezena zásada, že k trestní odpovědnosti za trestný čin je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti.

⁹¹ JELÍNEK, J. *O novém trestním zákoníku: sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny, květen 2009, trestněprávní sekce*. Praha: Leges, 2009. s. 31.

⁹² DRAŠTÍK, A. *Trestní zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. s. 71.

⁹³ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016. s. 179.

⁹⁴ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. s. 42.

⁹⁵ ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. s. 146.

Pokud tedy ustanovení týkající se konkrétního trestného činu mlčí v otázce zavinění, je vyžadován úmysl. Jde o interpretační pravidlo, přesto trestní zákoník v mnoha ustanoveních zvláštní části požadavek úmyslu stanovuje výslovně (např. § 140 odst. 1 TZ). Někdy tak činí nadbytečně, jindy se tak děje s ohledem na požadavek určitého zvláštního úmyslu (úmysl způsobit škodu nebo získat neoprávněný majetkový prospěch).⁹⁶ Naproti tomu stojí zavinění z nedbalosti, které musí být v konkrétním ustanovení vždy uvedeno. Pro některé trestné činy je stanovena vyšší míra intenzity nedbalosti, a to tzv. hrubá nedbalost (např. § 221 odst. 1 TZ nebo § 232 odst. 1 TZ). Formulace „byť i z nedbalosti“ naznačuje, že trestný čin lze spáchat jak z nedbalosti, tak i úmyslně.⁹⁷ Kombinace obou je možná, děje se tak kupříkladu v § 224 odst. 1 TZ, kde je použita formulace „byť i z hrubé nedbalosti“, která vyjadřuje možnost spáchat trestný čin buď úmyslně, nebo alespoň z hrubé nedbalosti.⁹⁸

Ustanovení § 13 odst. 2 TZ je doplněno interpretačním pravidlem obsaženým v ustanovení § 17 TZ, který vyjadřuje opačnou zásadu. Dle tohoto ustanovení se k okolnosti, která podmiňuje použití vyšší trestní sazby, přihlédne, jde-li o těžší následek, i tehdy, zavinil-li jej pachatel z nedbalosti (vyjma případů, kdy zákon vyžaduje i zde zavinění úmyslné, v takovém případě formu zavinění u okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby zákon uvádí – srov. „v úmyslu usnadnit jiný trestný čin“ – § 171 odst. 2 TZ), a dále se přihlédne, jde-li o jinou skutečnost, i tehdy, jestliže o ní pachatel nevěděl, ale vědět měl a mohl (vyjma případů, kdy zákon vyžaduje, aby o ní pachatel věděl).⁹⁹ Jsou tedy rozlišovány dva základní druhy okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby: těžší následek a jiné skutečnosti. Těžší následek představuje závažnější ohrožení ve vztahu k základní skutkové podstatě. Může jím být například smrt u trestného činu ublížení na zdraví (§ 146 odst. 4 TZ). Jinou skutečností jsou okolnosti, které blíže charakterizují jednotlivé znaky skutkové podstaty – tedy objekt, objektivní stránku, subjekt nebo subjektivní stránku – například v ustanovení § 140 odst. 3 písm. i) TZ spáchání trestného činu „zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem“.¹⁰⁰

Konstrukce skutkových podstat z pohledu forem zavinění tedy může mít několik variant. Pokud zákon ohledně formy zavinění mlčí, je ve smyslu zásad zakotvených v ustanovení § 13 odst. 2 TZ a ustanovení § 17 TZ vyžadován buď úmysl nebo nedbalost. V dalších případech zákon *expressis verbis* formu zavinění stanovuje, v takové situaci u úmyslu zpravidla stačí úmysl

⁹⁶ DRAŠTÍK, A. *Trestní zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. s. 72.

⁹⁷ ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. s. 176.

⁹⁸ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016. s. 199.

⁹⁹ DRAŠTÍK, A. *Trestní zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. s. 72.

¹⁰⁰ ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. s. 246.

eventuální a u nedbalosti nedbalost nevědomá.¹⁰¹ Alternativní vyjádření formy skutkové podstaty slovy „byť i z nedbalosti“ je vysvětleno výše.

3.1.3. Zavinění u pachatelství, spolupachatelství a účastenství

Pachatelem trestného činu je ten, kdo svým jednáním naplnil znaky skutkové podstaty trestného činu nebo jeho pokusu či přípravy, je-li trestná. Podle výkladového ustanovení § 113 TZ se jím rozumí také spolupachatel nebo účastník. Specifickým příkladem toho, kdy někdo sám nenaplnuje znaky trestného činu, protože k tomu využívá někoho jiného, avšak odpovídá za to jako pachatel, je případ tzv. nepřímého pachatelství.¹⁰²

Nepřímým pachatelem je tedy ten, kdo ke spáchání trestného činu užije jiné osoby, která se stává tzv. živým nástrojem. Taková osoba buď sama v trestněprávním smyslu nejedná, nejedná zaviněně nebo jedná za některé z okolností vylučujících protiprávnost. Nepřímé pachatelství je definováno v ustanovení § 22 odst. 2 TZ. Podle něj je pachatelem i ten, kdo k provedení činu užil jiné osoby, která není trestně odpovědná pro nedostatek věku, nepřičetnost, omyl, anebo proto, že taková osoba jednala v nutné obraně, krajní nouzi či za jiné okolnosti vylučující protiprávnost, anebo sama nejednala, nebo nejednala zaviněně. Dále stanoví, že pachatelem trestného činu je i ten, kdo k provedení činu užil takové osoby, která nejednala ve zvláštním úmyslu či z pohnutky předpokládané zákonem; v těchto případech není vyloučena trestní odpovědnost takové osoby za jiný trestný čin, který tímto jednáním spáchala.

Nepřímý pachatel je trestně odpovědný za úmyslný trestný čin, který spáchal prostřednictvím tzv. „živého nástroje“ (nebo osoby zneužitá nepřímým pachatelem). Tento úmysl se musí vztahovat i na skutečnost, že ke spáchání trestného činu využívá jinou osobu. Pokud by tato skutečnost úmyslem pokryta nebyla, pak by se nemohlo jednat o nepřímé pachatelství, ale šlo by pravděpodobně o pokus návodu trestného činu u zvlášť závažných zločinů za podmínek ustanovení o přípravě k trestnému činu podle ustanovení § 20 odst. 1 TZ nebo o návod podle ustanovení § 24 odst. 1 písm. b) TZ, šlo-li o osobu trestně odpovědnou a došlo-li alespoň k pokusu trestného činu. Z povahy tohoto institutu je zřejmé, že nepřímé pachatelství není možné u trestných činů, které může pachatel vykonat jen osobně. Takové trestné činy nazýváme vlastnoruční. Jedna se například o trestný čin neposkytnutí pomoci podle § 150 TZ nebo o trestný čin křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku

¹⁰¹ KRATOCHVÍL, V. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. Praha: C.H. Beck, 2009. s. 237.

¹⁰² DRAŠTÍK, A. *Trestní zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. s. 181.

podle ustanovení § 346 TZ. Nepřímé pachatelství dále nepřipadá v úvahu v případě, kdy pachatelem trestného činu může být pouze tzv. konkrétní nebo speciální subjekt, neboť by nepřímý pachatel neměl požadovanou zvláštní vlastnost, způsobilost nebo postavení k tomu, aby mohl být subjektem trestného činu.¹⁰³ Co se týká osoby, která byla ke spáchání trestného činu zneužita, není vůbec trestně odpovědná, nebo trestně odpovídá jen omezeně, případně může být trestně odpovědná za jiný méně závažný trestný čin.

Spolupachatelství je úmyslnou formou podílu na páčání trestného činu, proto je možné jen u úmyslných trestných činů. Znak spolupachatelství nalezneme v ustanovení § 23 TZ. Ustanovení stanoví, že byl-li trestný čin spáchán úmyslným společným jednáním dvou nebo více osob, odpovídá každá z nich, jako by trestný čin spáchala sama. Charakteristickým rysem spolupachatelství je tedy tzv. společný úmysl, který je zpravidla ve formě úmyslu přímého. Ten musí zahrnovat jednak společné jednání spolupachatelů, ale také sledování společného cíle, kterým je porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákoníkem. Proto nemůže jít o spolupachatelství v případě, kdy několik pachatelů souběžně útočí proti témuž předmětu útoku, avšak každý z nich sleduje jiný záměr. Nicméně vzhledem k tomu, že v některých ojedinělých případech je možná konkludentní dohoda spolupachatelů, je možné, že společný úmysl bude ve formě úmyslu nepřímého. Spolupachatel si musí být minimálně vědom, že jednání dalších pachatelů může směřovat ke spáchání trestného činu jejich společným jednáním a pro takový případ je s tím srozuměn.¹⁰⁴

Okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby mohou mít význam i u trestných činů páchaných ve spolupachatelství. Odpovědnost ve vztahu k okolnostem podmiňujícím použití vyšší trestní sazby je nutné posoudit u každého spolupachatele samostatně v závislosti na jeho zavinění. Spáchání trestného činu ve spolupachatelství ještě neodůvodňuje závěr, že všichni spolupachatelé odpovídají i za těžší následek.¹⁰⁵ Spolupachatel odpovídá za těžší následek, který byl způsoben jiným spolupachatelem, pokud alespoň vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl, že útokem (druhý spolupachatel trestného činu loupeže např. fyzicky napadl poškozeného a způsobil jeho smrt) uvedený těžší následek může

¹⁰³ ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. s. 324.

¹⁰⁴ DRAŠTÍK, A. *Trestní zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. s. 193.

¹⁰⁵ ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. s. 332 nebo rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 5 Tz 90/69 ze dne 23. prosince 1969.

být způsoben.¹⁰⁶ Vybočí-li však jeden ze spolupachatelů z rámce společné dohody (exces), bude odpovědný sám za to, co způsobil a zavínil.

Poukaz na úmyslné zavinění obsahují také ustanovení trestního zákoníku upravující přípravu, pokus a účastenství.¹⁰⁷

Příprava trestného činu je dle své zákonné definice stanovene v ustanovení § 20 TZ jednáním úmyslným. Úmysl v tomto případě musí zahrnovat všechny skutečnosti, které tvoří znaky toho konkrétního způsobu přípravy. Jde o první trestněprávně relevantní vývojové stadium trestného činu, neboť mu předchází už jen myšlenka, která nemůže být trestným činem (*cogitationis poenam nemo patitur*).¹⁰⁸ U přípravy postačí, aby se čin pachateli jevil jako dostatečně určitý v jeho představě. Přípravné jednání za přitěžující okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby ve formě těžšího následku je možné jen tehdy, pokud i k tomuto těžšímu následku onen úmysl směřuje (nedbalostní zavinění je proto vyloučeno).¹⁰⁹

Pokus je definován v ustanovení § 21 TZ. Jedním z jeho pojmových znaků je úmysl trestný čin spáchat. Ten musí zahrnovat všechny skutečnosti, které tvoří znaky trestného činu, a dále musí směřovat k dokonání trestného činu. Zpravidla postačí eventuální úmysl. Pokus trestného činu je možný i ve vztahu k těžšímu následku podmiňujícímu použití vyšší trestní sazby, ale pouze za předpokladu, že k tomuto následku směřuje i pachatelův úmysl, avšak tento následek nenastal.¹¹⁰ Šámal uvádí příklad trestného činu loupeže. Pokud úmysl pachatele směřuje k tomu, aby zmocněním se věci způsobil značnou škodu, ale k následku nedojde, jsou jeho jednáním naplněny pouze znaky pokusu trestného činu podle ustanovení § 21 odst. 1, § 173 odst. 1, 2 písm. c) TZ.¹¹¹ Pokus trestného činu s kvalifikovanou skutkovou podstatou není možný, pokud je použití vyšší trestní sazby podmíněno nedbalostním způsobením těžšího následku, který porušuje stejný druhový objekt, který je předmětem ochrany v základní skutkové podstatě, a když úmyslné způsobení takového těžšího následku již zakládá znaky jiného úmyslného trestného činu.¹¹²

¹⁰⁶ Rozsudek Vrchního soudu v Praze sp. zn. 7 To 168/93 ze dne 5. listopadu 1993.

¹⁰⁷ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 5. vydání. Praha: Leges, 2016. s. 244.

¹⁰⁸ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 5. vydání. Praha: Leges, 2016. s. 285.

¹⁰⁹ ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. s. 282.

¹¹⁰ Zpráva trestního kolegia Nejvyššího soudu ČSR č. j. Tpjf 51/72 ze dne 30. října 1973.

¹¹¹ ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. s. 297.

¹¹² Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR sp. zn. 1 To 11/73 ze dne 22. května 1973.

Ustanovení § 24 TZ upravuje účastenství, jenž v užším slova smyslu účastenství zahrnuje organizátorství, návod a pomoc, které budou předmětem dalšího výkladu. V širším slova smyslu jím rozumíme navíc ještě spolupachatelství. Trestní odpovědnost účastníka se opírá o zásadu akcesority účastenství, je závislá na trestní odpovědnosti hlavního pachatele, který musí trestný čin dokonat nebo se o něj alespoň pokusit.

Z hlediska subjektivní stránky se předpokládá úmysl směřující k účasti ve formě organizátorství, návodu nebo pomoci na konkrétním úmyslném trestném činu (účast na páchání trestného činu nemůže být jiná než úmyslná). Tzv. dvojí úmysl zahrnuje jednak úmyslné jednání účastníka, ale dále musí jednání účastníka zahrnovat skutečnost, že se účastní na úmyslném trestném činu hlavního pachatele.¹¹³ Musí tedy pokrývat jak základní charakteristiku trestného činu, tak i formu účastenství na něm. Zpravidla postačí úmysl nepřímý (např. návodce si je vědom možnosti, že svým jednáním vyvolá v jiném rozhodnutí spáchat trestný čin a je s tím pro tento případ srozuměn).¹¹⁴ Podle ustanovení § 24 odst. 2 TZ se na trestní odpovědnost a trestnost účastníka užije ustanovení o trestní odpovědnosti a trestnosti pachatele, jestliže trestní zákon nestanoví něco jiného. Proto je možné i na účastníka vztáhnout ustanovení § 17 TZ (kromě toho, že je třeba, aby účastník dovršil stanoveného věku, byl přičetný atd.). Nelze účastníkovi přičítat okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby, pokud k nim nebylo dáno z jeho strany zavinění.¹¹⁵

3.1.4. Dokazování zavinění

V českém trestním právu platí zásada presumpce nevinu. Ta je vyjádřena v mírně odlišné formulaci jednak v článku 6 odst. 2 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv, dále v článku 40 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a konečně i v ustanovení § 2 odst. 2 TŘ, ve kterém je stanoveno, že dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu není vina vyslovena, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět, jako by byl vinen. Z této zásady vyplývají dvě pravidla. Především obviněnému musí být vina prokázána. Není tedy povinen prokazovat svoji nevinu. Druhé pravidlo plyne z principu *in dubio pro reo*, tedy pokud budou nadále po skončení dokazování přetrvávat důvodné pochybnosti o skutkové otázce,

¹¹³ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. s. 328.

¹¹⁴ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016. s. 270.

¹¹⁵ ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. s. 345.

je nutné rozhodnout ve prospěch obviněného.¹¹⁶ V důkazním řízení je nezbytné dosáhnout nejvyššího možné stupně jistoty ve vztahu ke skutku a k pachateli.

Dokazování je jednou z nejvýznamnějších procesních činností orgánů činných v trestním řízení, neboť objasňuje skutkový podklad pro meritorní rozhodnutí. Trestní řád, jak je deklarováno v ustanovení § 1 TŘ, upravuje postup orgánů činných v trestním řízení tak, aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé podle zákona spravedlivě potrestáni. Účelem dokazování je proto vytvořit si představu o skutku, který se v minulosti stal a který orgány činné v trestním řízení samy nepozorovaly, tedy zjistit skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro rozhodnutí (§ 2 odst. 5 TŘ).¹¹⁷

Je třeba stručně připomenout rozlišování pojmu vina a zavinění v rovině procesního práva. Vina se obviněnému dokazuje předepsaným důkazním postupem. S tímto pojmem se lze setkat v mnoha ustanoveních trestního řádu, nicméně většina je používána v souvislosti s podmínkami pro uzavření dohody o vině a trestu. Způsob dokazování viny nastiňuje jen pár ustanovení. Je to například již zmiňované ustanovení § 2 odst. 2 TŘ („Dokud pravomocným rozsudkem soudu není vina vyslovena, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět, jako by byl vinen.“), ustanovení § 2 odst. 5 TŘ („Státní zástupce je povinen dokazovat vinu obžalovaného. To nezabývá soud povinností, aby sám doplnil dokazování v rozsahu potřebném pro své rozhodnutí.“), ustanovení § 33 odst. 1 TŘ („Obviněný má právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu, a k důkazům o nich, není však povinen vypovídat.“). Vinou se rozumí prokázání existence nebo neexistence objektivních a subjektivních podmínek trestní odpovědnosti.¹¹⁸

Dokazování subjektivní stránky trestného činu, zejména zavinění, je velmi složité. Zjišťování zavinění je obtížnější a náročnější i proto, že předmětem dokazování je psychický vztah pachatele k následku jeho jednání, který lze zpravidla dokazovat jen nepřímou z okolností, z nichž je možno podle zásad správného myšlení a uvažování usuzovat na vnitřní vztah pachatele k porušení chráněného zájmu.¹¹⁹ Dvě možnosti, jak je možné zjistit skutečnosti „duševního“ života pachatele, jsou jednak skrze výpověď samotného pachatele a nebo se mohou objektivně

¹¹⁶ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád I.* 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. s. 24.

¹¹⁷ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo procesní.* 4. přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. s. 345.

¹¹⁸ JELÍNEK, J. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces.* Praha: Leges, 2018. s. 111.

¹¹⁹ Zpráva trestního kolegia Nejvyššího soudu ČSSR č. j. Tpjf 30/76 ze dne 16. června 1976, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 41/1976.

projevit v jeho chování. Formu zavinění lze dále usuzovat i z osobních vlastností pachatele,¹²⁰ z povahy nástroje použitého k útoku, způsobu jeho použití a intenzitě útoku, z míst zásahu na těle poškozeného nebo z pachatelova vztahu k němu.¹²¹

Fyzické osobě se tedy dokazuje zavinění včetně formy a stupně (u nedbalosti případně i intenzita v podobě hrubé nedbalosti) a zavinění ve vztahu k okolnosti přitěžující a podmiňující použití vyšší trestní sazby.¹²² U trestně odpovědné právnické osoby se pak místo zavinění dokazuje přičitatelnost. Pokud se potvrdí spáchání skutku obviněným, pak je třeba zjišťovat, jaké pohnutky jej vedly ke spáchání trestného činu, neboť pohnutka může být také znakem subjektivní stránky trestného činu a má význam při právním posouzení skutku (např. § 140 odst. 3 písm. j) TZ), případně může jít o okolnost, která ovlivňuje povahu a závažnost spáchaného trestného činu podle ustanovení § 39 odst. 2 TZ.¹²³

Závěr o existenci zavinění (resp. o subjektivních znacích trestného činu) je závěrem právním. Musí se zakládat na skutkových zjištěních soudu vyplývajících z provedeného dokazování. Předem není možné přikládat zásadní význam jednomu důkazu, neboť důkazy je třeba hodnotit v jejich vzájemné souvislosti – to je ostatně jedna ze základních zásad trestního řízení zakotvena v ustanovení § 2 odst. 6 TR.¹²⁴ Zároveň není možné dojít k alternativnímu závěru o zavinění – vždy je třeba přesně zjistit, zda je skutek zaviněný a jakou formu (nebo že zaviněný není).¹²⁵

3.2. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže („ZSVM“) upravuje podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy uvedené v trestním zákoníku, opatření ukládaná za takové protiprávní činy, postup, rozhodování a výkon soudnictví ve věcech mládeže.¹²⁶ Je speciálním právním předpisem vůči obecným právním předpisům, kterými je třeba rozumět trestní zákoník, trestní řád, občanský zákoník, občanský soudní řád a zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Jestliže tedy ZSVM neobsahuje speciální ustanovení, použije se podle povahy věci ustanovení

¹²⁰ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. II. ÚS 1073/15 ze dne 19. července 2016.

¹²¹ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. s. 228.

¹²² Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR sp. zn. Tzv 23/75 ze dne 31. července 1975.

¹²³ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád I. 7.* vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. s. 1326.

¹²⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR sp. zn. 2 Tzf 1/72 ze dne 24. dubna 1972.

¹²⁵ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. str. 228.

¹²⁶ Srov. ustanovení § 1 odst. 1 ZSVM.

jednoho z výše uvedených předpisů jako obecné normy.¹²⁷ Z tohoto pohledu je klíčové ustanovení § 1 ZSVM, které stanoví, že „pokud tento zákon nestanoví jinak, užije se na toho, kdo v době spáchání činu nepřekročil osmnáctý rok věku, obecných právních předpisů“.

Trestní odpovědnost mladistvého je podle tohoto zákona podmíněna nejen jeho přičetností a dosažením předepsaného věku, ale i rozumovou a mravní vyspělostí.¹²⁸ Jelínek tento znak považuje za samostatně stojící vedle zmiňované přičetnosti a věku jako obecných znaků provinění. Ustanovení § 5 odst. 1 ZSVM se proto uplatní vedle ustanovení § 26 TZ, nevylučuje ho. Nedostatek rozumové a mravní vyspělosti proto rozšiřuje důvody, pro které u mladistvých může být vyloučena trestní odpovědnost. Nedostatek však musí být podstatný, zkoumán je dvěma znalci – jedním z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, se specializací na dětskou psychiatrii a druhým z oboru zdravotnictví nebo pedagogiky, odvětví psychologie, se specializací na dětskou psychologii.¹²⁹

Pro posuzování provinění platí trestní zákoník s výjimkami stanovenými v ZSVM. Při posuzování provinění ZSVM stanoví jinak v ustanoveních § 5 o odpovědnosti mladistvého, v ustanovení § 7 o účinné lítosti a v ustanovení § 8 o promlčení trestního stíhání.¹³⁰ V otázce zavinění, která v ZSVM není speciálně upravena, se tak použije obecných předpisů, konkrétně tedy ustanovení trestního zákoníku.

3.3. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim

Před přijetím zákona č. 418/2011 Sb. české trestní právo respektovalo zásadu *societas delinquere non potest*, tedy že právnické osoby se nemohou dopustit trestného činu, a uplatňovala se proto zásada individuální trestní odpovědnosti. Trestní odpovědnost mohla být dána jen u přičetné fyzické osoby, která dovršila stanovený věk.¹³¹ To do nedávné doby platilo pro většinu evropských trestních zákoníků, které vycházejí z tradice kontinentálního práva. S přijetím nového českého trestního zákoníku v roce 2009 nicméně začaly sílit tendence k přijetí

¹²⁷ ŠÁMAL, P. a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. s. 5.

¹²⁸ Srov. ustanovení § 5 odst. 1 ZSVM: „Mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.“

¹²⁹ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. str. 214.

¹³⁰ ŠÁMAL, P. a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. s. 56.

¹³¹ FENYK, J. a kol. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář*. 2., podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. s. XVIII.

zákonu, který by trestní odpovědnost právnických osob zavedl, což odpovídalo i mezinárodním závazkům (zvláště vůči OECD a Evropské unii¹³²).¹³³

První pokus o přijetí takového zákona přišel ovšem již v roce 2004, návrh byl však Poslaneckou sněmovnou Parlamentu České republiky zamítnut v prvním čtení.¹³⁴ Následující návrh zákona byl sněmovně předložen 15. března 2011, schválen byl postupně dolní i horní komorou Parlamentu ČR a předložen k podpisu prezidentu republiky. Tehdejší prezident Václav Klaus nový zákon odmítl podepsat a vrátil ho Poslanecké sněmovně PČR zpět se stanoviskem, ve kterém vyjádřil svůj nesouhlas především s ideou trestní odpovědnosti právnické osoby jako celku, neboť dle něj se trestné činnosti může dopustit pouze konkrétní člověk, nikoliv instituce. Zákon označil za příklad alibismu v podobě nehledání konkrétního viníka.¹³⁵ Poslanecká sněmovna však setrvala na původním návrhu zákona, který byl nakonec vyhlášen 22. prosince 2011 ve Sbírce zákonů v částce 146 pod číslem 418/2011 Sb. Jeho účinnost byla v ustanovení § 48 TOPO stanovena na 1. ledna 2012, délka legisvakanní doby tedy činila pouze devět dnů (nadto během vánočních svátků), což se stalo předmětem kritiky.¹³⁶

Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (dále „TOPO“) je speciálním právním předpisem k trestnímu zákoníku a trestnímu řádu. V hmotněprávní části je upravena působnost zákona, základy trestní odpovědnosti právnické osoby a ustanovení o trestech a ochranných opatřeních. V procesní části pak nalezneme zvláštní ustanovení o trestním řízení proti právnickým osobám. Podle ustanovení § 7 TOPO se trestnými činy rozumí zločiny nebo přečiny uvedené v trestním zákoníku, s výjimkou dále vyjmenovaných. Skutkové podstaty trestných činů právnických osob jsou tedy vymezeny v trestním zákoníku. Jsou to tedy

¹³² Důvodová zpráva k zákonu č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, zmiňuje tři mezinárodní smlouvy, jež obsahují požadavek na zavedení deliktů odpovědnosti právnických osob, a které byly v České republice již vyhlášeny, a jsou proto pro Českou republiku závazné. Je to jednak Úmluva o boji proti podplácení zahraničních veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských transakcích (OECD), Trestněprávní úmluva o korupci (Rada Evropy), Mezinárodní úmluva o potlačování financování terorismu (OSN).

¹³³ FENYK, J. a kol. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář. 2.*, podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. s. 215.

¹³⁴ Sněmovní tisk 745/0. In psp.cz [online]. [cit. 2019-05-09]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=4&t=745>

¹³⁵ Stanovisko prezidenta republiky, jímž vrátil Poslanecké sněmovně zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. In psp.cz [online]. [cit. 2019-05-09]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=285&ct1=4>

¹³⁶ JELÍNEK, J., HERCZEG, J. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář s judikaturou.* Praha: Leges, 2012. s. 204.

tytéž činy, které jsou trestné u fyzických osob, ovšem ne všechny (s ohledem na negativní výčet v ustanovení § 7 TOPO). Právnícké osoby jsou trestně odpovědné zejména za trestné činy majetkové, hospodářské, poškozující nebo ohrožující životní prostředí, obecně nebezpečné, válečné, teroristické, proti lidskosti, pořádku ve věcech veřejných, svobodě a lidské důstojnosti.

Pro otázku trestní odpovědnosti je stěžejním ustanovením § 8 TOPO. Zákon vychází z tzv. teorie fikce, právnícké osoby jsou podle této teorie uměle vytvořenými subjekty práva odlišnými od fyzických osob, mající právní osobnost (způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti). Jak bylo zmíněno výše, české trestní právo vychází ze zásady odpovědnosti za zavinění. U právnícké osoby nelze hovořit o psychice, nemůže mít vnitřní vztah k trestnému činu, který by naplňoval jednu z forem zavinění, proto se naplnění subjektivní stránky bude dokazovat nepřímo prostřednictvím zavinění fyzických osob jednajících za právníckou osobu.¹³⁷ Nelze proto vycházet z úpravy zavinění vymezené v trestním zákoníku. Zákon o TOPO tedy vytváří vlastní konstrukci – takzvanou teorii přičitatelnosti určitého jednání právnícké osobě. Její podstatou je určení, či (tj. které fyzické osoby) protiprávní jednání má za následek vznik trestněprávní odpovědnosti právnícké osoby. Zavinění lze tedy přičítat, jestliže nastaly určité okolnosti.¹³⁸

Předpoklady spáchání trestného činu právníckou osobou podle § 8 TOPO jsou proto následující. Zaprvé musí jít o protiprávní čin, který je spáchán v zájmu právnícké osoby nebo v rámci její činnosti. Pro vyvození trestní odpovědnosti právnícké osoby postačí naplnění i jen jednoho z požadovaných předpokladů, tedy v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti, v příslušném ustanovení jsou uvedeny alternativně („nebo“).¹³⁹

Pojem „v zájmu právnícké osoby“ je třeba vykládat tak, že prospěch právnícké osoby plynoucí jí ze spáchaného trestného činu prostřednictvím trestným činem dosažených benefitů jejích zaměstnanců nebo společníků, musí mít takovou povahu, aby benefit zaměstnance nebo společníka právnícké osoby podmiňoval benefit samotné právnícké osoby jako takové.¹⁴⁰ Protiprávní čin je tedy spáchán v zájmu právnícké osoby, pokud z něho má tato osoba buď majetkový nebo jakýkoli imateriální prospěch nebo výhodu (postavení právnícké osoby v oblasti

¹³⁷ FENYK, J. *Zákon o trestní odpovědnosti právníckých osob a řízení proti nim. Komentář*. 2., podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. s. 35.

¹³⁸ JELÍNEK, J., HERCZEG, J. *Zákon o trestní odpovědnosti právníckých osob a řízení proti nim. Komentář s judikaturou*. Praha: Leges, 2012. s. 65, s. 72.

¹³⁹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní odpovědnost právníckých osob*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. s. 194.

¹⁴⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 4 Tdo 1681/2016 ze dne 31. 1. 2017.

jejího působení se zlepšilo nebo je oproti jiným zachováno stávající postavení). Pojem „v rámci činnosti právnické osoby“ je naplněn, pokud souvisí s předmětem její činnosti nebo podnikání, který je stanoven jednak v právním předpise, dále ve zřizovací listině, stanovách, případně v příslušném veřejném rejstříku (např. obchodní rejstřík). Podmínku je však zapotřebí vykládat restriktivně a z hlediska účelu a smyslu zákona.¹⁴¹ Právnické osobě proto nelze přičítat trestný čin ve smyslu ustanovení § 8 odst. 2 TOPO, pokud jednající fyzická osoba tento spáchala fakticky v rámci činnosti právnické osoby, ale na úkor této právnické osoby. V takovém případě sice platí, že právnická osoba obecně odpovídá za volbu fyzických osob oprávněných za ni jednat, avšak byla-li právnická osoba zneužita ke spáchání trestného činu fyzickou osobou jednající za ni, zpravidla není možno dovést spáchání trestného činu i touto právnickou osobou.¹⁴²

Zadruhé musí být tento čin spáchán osobou uvedenou v ustanovení § 8 odst. 1 TOPO (a to ať už samostatně, nebo společným jednáním současně nebo postupně) a právnické osobě musí být přičitatelný podle odstavce 2, popř. ve spojení s podmínkami uvedenými v odstavci 3 a 4.¹⁴³ Poslední podmínkou je, že se právnická osoba nezproští odpovědnosti podle ustanovení § 8 odst. 5 TOPO, resp. že se jí nepřičte.

Podle ustanovení § 8 odst. 1 TOPO je protiprávní čin spáchaný, jednal-li tak:

- a) *statutární orgán nebo člen statutárního orgánu, anebo jiná osoba ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby, která je oprávněna jménem nebo za právnickou osobu jednat,*
- b) *osoba ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby, která u této právnické osoby vykonává řídicí nebo kontrolní činnost, i když není osobou uvedenou v písmenu a),*
- c) *ten, kdo vykonává rozhodující vliv na řízení této právnické osoby, jestliže jeho jednání bylo alespoň jednou z podmínek vzniku následku, zakládajícího trestní odpovědnost právnické osoby, nebo*
- d) *zaměstnanec nebo osoba v obdobném postavení (dále jen „zaměstnanec“) při plnění pracovních úkolů, i když není osobou uvedenou v písmenech a) až c).*

Subjektem trestného činu může být podle ustanovení § 1 TOPO jen právnická osoba. Již mnohokrát bylo řečeno, že se však této právnické osobě přičítá jednání jiné fyzické osoby. Můžeme proto dělit subjekty na primární (právnická osoba), sekundární (osoby uvedené

¹⁴¹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. s. 195.

¹⁴² Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 8 Tdo 972/2016 ze dne ze dne 27. září 2016.

¹⁴³ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016. s. 485

v ustanovení § 8 písm. a) až c) TOPO) a terciární (osoba zaměstnance ve smyslu ustanovení § 8 odst. 1 písm. d) TOPO).

Pro stanovení osoby podle písm. a) je třeba především nahlédnout do úpravy právnických osob v soukromém právu, především do zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále „OZ“) a do zákona č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích (dále „ZOK“). Stručně můžeme říci, že statutárním orgánem veřejné obchodní společnosti jsou všichni společníci, u komanditní společnosti to jsou všichni komplementáři. V případě společnosti s ručením omezeným jednatel (nebo jednatelé, kteří tvoří kolektivní orgán). U akciové společnosti, která je založena na monistickém systému, je to statutární ředitel. U dualistického systému je takovou osobou představenstvo, resp. jeho člen. Za osobu ve vedoucím postavení, přestože zákon pojem blíže nespecifikuje, můžeme považovat i likvidátora nebo nuceného správce.¹⁴⁴

Osobou ve vedoucím postavení podle písm. b) je třeba rozumět všechny osoby ve vedoucím postavení v rámci právní osoby, což jsou především všichni vedoucí zaměstnanci. Osobou ve vedoucím postavení, která vykonává řídicí činnost, mohou být především členové vrcholných orgánů právní osoby (valná hromada), v některých případech ale není vyloučeno, aby se jednalo o zaměstnance v pracovním poměru, který byl řízením pověřen, jako například výkonný ředitel nebo jiný manažer. Osoby, které vykonávají kontrolní činnost, jsou zpravidla členové zvláštních orgánů společností, jejichž úlohou je kontrolní činnost. Tak to bude u členů dozorčích rad společností s ručením omezeným nebo akciové společnosti.¹⁴⁵

K písm. c) je důležité zdůraznit, že mezi ty, kdo vykonávají rozhodující vliv na řízení právní osoby, nelze zahrnovat osoby podle písm. a) a b). Vždy musí jít o fyzické nebo právní osoby, které stojí mimo strukturu právní osoby a nevykonávají v ní žádnou funkci. Přesto její činnost ovlivňují. To platí zejména pro tzv. podnikatelská seskupení, která jsou upravena v ZOK – ať už jde o ovládající osobu podle ustanovení § 74 ZOK nebo o řídicí osobu v koncernu ve smyslu ustanovení § 79 ZOK.

Zaměstnancem musíme rozumět fyzickou osobu, která je v pracovněprávním vztahu ve smyslu ustanovení § 1 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, a to buď v pracovním poměru, nebo na základě dohody o práci konané mimo pracovní poměr. Důležitou je podmínka, že trestného činu se musí zaměstnanec dopustit při plnění pracovních úkolů, ať už při výkonu

¹⁴⁴ FENYK, J. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář. 2.*, podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. s. 40.

¹⁴⁵ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. 2.* vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. s. 207.

práce nebo v bezprostřední souvislosti s ní. Tímto se zákonodárce snaží omezit trestní odpovědnost právnické osoby za případné excesy jejích zaměstnanců, kteří se sice na pracovišti dopustili trestného činu, ale nestalo se tak v souvislosti s plněním pracovních povinností.¹⁴⁶

Podle ustanovení § 8 odst. 3 TOPO trestní odpovědnosti právnické osoby (jakožto primárnímu subjektu) nebrání, nepodaří-li se zjistit, která konkrétní fyzická osoba (sekundární nebo terciární subjekt) jednala. Rozhodná skutková zjištění ale musí poskytovat dostatečný podklad ke spolehlivému závěru, že určitá (byť neznámá) fyzická osoba protiprávní čin spáchala¹⁴⁷ (ustanovení dopadá například na situaci, kdy je jisté, že se jednání dopustil člen statutárního orgánu, ale bez důvodných pochybností se nepodařilo zjistit, o kterou konkrétní osobu šlo¹⁴⁸).

Výše bylo uvedeno, že naplnění subjektivní stránky trestného činu právnické osoby se bude dokazovat nepřímou prostřednictvím zavinění fyzických osob v podobě úmyslu nebo nedbalosti, což potvrzuje i Fenyk. Jednání právnické osoby podle zákona totiž představují ty odvozené projevy vůle, které činí subjekty uvedené v § 8 odst. 1 písm. a) až d) TOPO. V případě odpovědnosti právnické osoby za jednání zaměstnanců půjde o kumulativní subjektivní stránku – zaviněné protiprávní rozhodnutí nebo schválení nadřízeného, a dále zaviněné jednání osoby povinné rozhodnutí uposlechnout nebo schválený postup realizovat. Právnické osobě se bude přičítat pouze nejzávažnější forma zavinění.¹⁴⁹ Z pohledu subjektivní stránky tak můžeme u trestných činů právnických osob rozlišovat jednak její originární (vlastní) část, jednak její derivativní (odvozenou) část (obdobně tom tak je i u objektivní stránky trestného činu). Jak ostatně napovídá název, část derivativní se dovozuje ze subjektivní stránky trestného činu fyzické osoby, která za právnickou osobu jedná. Naopak originární část spočívá v zanedbání náležité péče právnické osoby, a to ať už v podobě opomenutí kroků, které vyžaduje jiný právní předpis, nebo těch, které lze po právnické osobě spravedlivě požadovat.¹⁵⁰ Jelínek v této souvislosti hovoří o zanedbání náležité odborné péče, pro něž navrhuje termín „vina právnické

¹⁴⁶ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. s. 213.

¹⁴⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 5 Tdo 784/2016 ze dne 29. června 2016.

¹⁴⁸ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. s. 186.

¹⁴⁹ FENYK, J. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář*. 2., podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. s. 39.

¹⁵⁰ PELC, V. *Trestní odpovědnost právnických osob za praní peněz*. In cupress.cuni.cz [online]. [cit. 2019-06-23]. Dostupné z: https://www.cupress.cuni.cz/ink2_stat/dload.jsp?prezMat=92672.

osoby“, který by dle něj odlišil subjektivní stránku jednání právnické osoby od subjektivní stránky jednání osoby fyzické, jež se pojí s „úmyslem“ a „nedbalostí“.¹⁵¹

Novelou zákona č. 183/2016 Sb. byl do ustanovení § 8 TOPO nově přidán pátý odstavce, který upravuje možnost právnické osoby vyvinut se z trestní odpovědnosti za jednání osob uvedených v ustanovení § 8 odst. 1 TOPO. Možnost exkulpace přichází v úvahu, pokud je prokázáno, že právnická osoba vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu zabránila. Za „veškeré úsilí“ je třeba považovat jednak naplnění formálních kroků (jako jsou compliance programy, etická pravidla apod.) a dále poctivou prokazatelnou snahu právnické osoby, aby tyto formální kroky byly naplňovány, vyžadovány, kontrolovány a vynucovány.¹⁵² Toto ustanovení má proto především motivovat právnické osoby k přijímání preventivních opatření, které mají možnost zabránit páchání trestné činnosti. Kritici ustanovení odstavce 5 zdůrazňují jednak jeho nesystematičnost (a absenci důvodové zprávy) způsobenou tím, že šlo o poslaneckou iniciativu,¹⁵³ dále pak terminologii užitou zákonodárcem – použité sloveso „zprostit se“ (místo vhodnějšího slova „vyvinut se“) by mohlo naznačovat, že jde o objektivní odpovědnost, přestože jde o subjektivní.¹⁵⁴ Pelc ve své kritice nové metodiky nejvyššího státního zastupitelství k trestní odpovědnosti právnických osob uvádí, že možnost „vyvinutí se“ nepředstavuje dobrodiní zákonodárce, ale je přeneseným výrazem pro originární část subjektivní stránky trestného činu právnické osoby, jež spočívá v nedostatku náležité péče.¹⁵⁵

Trestní odpovědnost právnické osoby nevyklučuje trestní odpovědnost fyzické osoby, která trestný čin, který je jí přičítán, spáchala. To je v zákoně vyjádřeno v ustanovení § 9 odst. 3 TOPO. Podmínky trestní odpovědnosti právnické osoby i fyzické osoby je třeba zkoumat nezávisle na sobě. Pokud je uzavřeno, že je odpovědná jak právnická osoba, tak některá z osob uvedených v ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) až d) TOPO, pak se uplatní samostatná souběžná trestní odpovědnost obou. Každý subjekt odpovídá za celý způsobený následek.

¹⁵¹ JELÍNEK, J. *Koncepce trestní odpovědnosti právnických osob*. In prf.cuni.cz [online]. [cit. 2019-06-23]. Dostupné z: <https://www.prf.cuni.cz/res/dwe-files/1404055816.pdf>.

¹⁵² Usnesení Vrchního soudu v Praze sp. zn. 6 To 7/2017 ze dne 9. března 2017.

¹⁵³ FENYK, J. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář*. 2., podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. s. 57.

¹⁵⁴ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté*. Praha: Leges, 2017. s. 45.

¹⁵⁵ PELC, V. *Kritika nové metodiky nejvyššího státního zastupitelství k trestní odpovědnosti právnických osob a obrácené důkazní břemeno*. In bulletin-advokacie.cz [online]. [cit. 2019-06-23]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/kritika-nove-metodiky-nejvyssiho-statniho-zastupitelstvi-k-trestni-odpovednosti-pravnickych-osob-a-obracene-dukazni-bremeno#ftn11>.

Nemůžeme zde uvažovat o spolupachatelství podle ustanovení § 23 TZ, protože nejde o úmyslné společné jednání, neboť jednání některé z osob uvedených výše se přímo přičítá trestně odpovědné právnické osobě.¹⁵⁶ Navíc právnické osobě může být přičítáno i jednání osoby, která není trestně odpovědná (§ 8 odst. 4 písm. d) TOPO), právnická osoba tedy odpovídá jako zcela samostatný subjekt za podmínek stanovených v zákoně.¹⁵⁷

Nelze zapomenout ani na ustanovení § 10 TOPO, podle kterého přechází trestní odpovědnost právnické osoby na všechny její právní nástupce. Na rozdíl od fyzické osoby, jejíž trestní odpovědnost zaniká smrtí pachatele, nemá zánik právnické osoby vždy za následek i zánik její trestní odpovědnosti. Tak je tomu pouze v případě, že nemá právního nástupce.¹⁵⁸ Na rozdíl od trestní odpovědnosti fyzických osob není trestní odpovědnost právnických osob podmíněna minimální věkovou hranicí. Trestně odpovědná je totiž již od svého vzniku, proto i odpovědnost přechází k okamžiku vzniku právního nástupnictví.¹⁵⁹

¹⁵⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 7 Tdo 1199/2015 ze dne 4. listopadu 2015.

¹⁵⁷ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. s. 261.

¹⁵⁸ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. s. 277.

¹⁵⁹ FENYK, J. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář*. 2., podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. s. 71.

4. Jednotlivé formy zavinění v zákoně č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Současný trestní zákoník rozlišuje dvě formy zavinění. Úmyslné, které je upraveno v ustanovení § 15 TZ a ve kterém jsou stanoveny jeho dva stupně – úmysl přímý a úmysl nepřímý. Druhou formou je nedbalost, která je zakotvena v ustanovení § 16 TZ a dělí se také na dva stupně – nedbalost vědomou a nedbalost nevědomou. Tyto jednotlivé formy zavinění budou předmětem výkladu této kapitoly.

4.1. Obecně k úmyslu

Úmysl je těžší formou zavinění než nedbalost a také historicky starší. V právních úpravách obecně převládá postižení úmyslných jednání ve srovnání s jednáním z nedbalosti.¹⁶⁰ Jak už bylo mnohokrát řečeno, trestní zákoník rozlišuje zavinění ve formě úmyslu ve dvou stupních. Jednak úmysl přímý (*dolus directus*), který nalezneme v ustanovení § 15 odst. 1 písm. a) TZ a pak úmysl nepřímý (*dolus eventualis*), který je definován v ustanovení § 15 odst. 1 písm. b) TZ. Pro všechny druhy úmyslu platí, že jsou různým způsobem a v různé míře ve vnitřním vztahu pachatele k jeho činu obsaženy dva prvky – intelektuální a volní.¹⁶¹ Podstatou úmyslu je vůle jednáním způsobit rozhodné skutečnosti. K naplnění subjektivní stránky úmyslného trestného činu nestačí, aby pachatel jednal tak, jak chtěl (tedy jednal úmyslně), ale aby i následek v zákoně uvedený způsobil úmyslně. Společné pro úmysl přímý i nepřímý je, že pachatel trestného činu si představuje rozhodné skutečnosti alespoň jako možné – to je základem intelektuální složky. Oba stupně úmyslu pak mají společné i to, že složku intelektuální doprovází složka volní. Rozdíl v obou formách naopak musíme hledat v odstupňování volní složky, podle vztahu pachatelovy vůle k ohrožení nebo porušení zájmu chráněného trestním zákonem.¹⁶² Různá intenzita volní složky tedy odlišuje oba stupně úmyslné formy zavinění navzájem. Musí se však vztahovat ke všem skutečnostem naplňujícím znaky skutkové podstaty.¹⁶³

¹⁶⁰ SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D. a VANDUCHOVÁ, M. *Systém českého trestního práva. Část druhá. Základy trestní odpovědnosti*. 1. vydání. Praha: Novatrix, 2009. s. 289.

¹⁶¹ STOČESOVÁ, S. *Omyl v českém a zahraničním trestním právu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. s. 26.

¹⁶² ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016. s. 188.

¹⁶³ DRAŠTÍK, A. *Trestní zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. s. 102.

Důvodová zpráva se stručně zabývá důvody, pro které bylo nakonec setrváno na nynější podobě ustanovení týkajících se úmyslného zavinění. Proto bych ráda zmínila i několik dalších forem úmyslu, které rozeznává nauka, v zákoně ovšem kodifikovány nebyly. Prvním z nich je tzv. úmysl neurčitý (*dolus indeterminatus*), v jehož případě následek není v představě pachatele určen a ani chtění není konkretizováno. Je nicméně třeba, aby zahrnoval v hlavních rysech rozhodné okolnosti. Další forma je tzv. úmysl ohrožovací, který je z logiky charakteristický pro trestné činy ohrožovací (např. trestný čin obecného ohrožení podle ustanovení § 272 TZ). U něj postačí přímý úmysl pachatele způsobit ohrožení, případně srozumění pachatele, že ohrožení způsobit může. Poslední zvláštní formou úmyslu je tzv. obmysl (německy *Absicht*), který je typický tím, že představa výsledku byla motivem jednání, má být konečným cílem a celkově účelem činnosti. Částí nauky je tato forma pokládána za nejtěžší formu zavinění.¹⁶⁴ Ve vztahu k úmyslu je tedy obmysl pojmem užším.

V trestním zákoníku je úmyslné zavinění vymezeno v ustanovení § 15:

„(1) Trestný čin je spáchán úmyslně, jestliže pachatel

a) chtěl způsobem uvedeným v trestním zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem, nebo

b) věděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, a pro případ, že je způsobí, byl s tím srozuměn.

(2) Srozuměním se rozumí i smíření pachatele s tím, že způsobem uvedeným v trestním zákoně může porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem.“¹⁶⁵

Co se týká účastenství, u organizátora se vyžaduje úmysl (a to i pouze úmysl nepřímý), přestože častější bude úmysl přímý. Nedbalost je v tomto případě vyloučena stejně jako organizátorství nedbalostního trestného činu. Obdobně u návodu se subjektivní stránka opírá výlučně o úmysl, nicméně zde je nedbalostní návod fakticky možný. Spočíval by například v situaci, kdy by pachatel v hospodě vyslechl silácké řeči svých přátel a později by pod jejich vlivem spáchal trestný čin znásilnění. Takový návod je však beztrestný. Pomoc je opět spojena především s úmyslem, přesto je opět možné, aby došlo k nedbalostní pomoci. Hlídač nedbale uzamkne dveře jen na jeden západ, čímž usnadní zloději dostat se snadněji do místnosti.

¹⁶⁴ SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D. a VANDUCHOVÁ, M. *Systém českého trestního práva. Část druhá. Základy trestní odpovědnosti*. 1. vydání. Praha: Novatrix, 2009. s. 297.

¹⁶⁵ Srov. ustanovení § 15 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Můžeme tedy konstatovat, že ve všech případech účastenství je po subjektivní stránce zapotřebí úmyslu (ať už přímého nebo nepřímého).¹⁶⁶

4.1.1. Úmysl přímý

Pokud pachatel ví, že způsobem uvedeným v zákoně poruší nebo ohrozí chráněný zájem, nebo alespoň ví, že může uvedený zájem porušit nebo ohrozit, a chce takové porušení nebo ohrožení způsobit (a to se také projeví v jeho jednání), jde o úmysl přímý. K naplnění skutkové podstaty úmyslných trestných činů bude zpravidla stačit úmysl nepřímý. Nicméně v případě, kdy je vyžadován úmysl přímý, je třeba toto vyjádřit výslovně ve skutkové podstatě ve zvláštní části trestního zákoníku například použitím slovního spojení „s cílem“.¹⁶⁷

V zákonné definici úmyslu přímého je vymezena jen složka volní, která je vyjádřena slovem „chtěl“, zatímco intelektuální složka obsažena není. Výkladem je ovšem nutné dospět k závěru, že v onom slově je nutně zahrnuta i složka vědomostní, protože vůli musí předcházet uvědomění si cíle nebo záměru (tedy toho, co chce porušit, jinak by pachatel nemohl chtít chráněný zájem porušit).¹⁶⁸ Vůle pachatele porušit nebo ohrozit zájem chráněný zákonem se musí projevit v jeho jednání, nemusí být však jasně manifestována. Tato vůle může vyplývat i ze souhrnu pachatelem učiněných kroků, které předcházely následku. Pokud ovšem dojde k situaci, kdy pachatel některé následky chce způsobit a s jinými je pouze srozuměn, je nutné dojít k závěru, že spáchal trestný čin v nepřímém úmyslu.

4.1.2. Úmysl nepřímý

Nepřímý úmysl je v zákoně definován tak, že pachatel věděl, že svým jednáním může způsobit porušení nebo ohrožení zájmu chráněného zákonem, a pro případ, že jej způsobí, byl s tím srozuměn. Porušení chráněného zájmu tedy není chtěným následkem jednání pachatele jako u úmyslu přímého, ovšem vnímá ho jako možný a počítá, že *in eventum* dojde k jeho uskutečnění.¹⁶⁹ Pachatel svým záměrem sleduje jiný účel nebo cíl, který z hlediska trestního práva může být relevantní, ale i zcela nezávadný, v každém případě je smířen s tím, že uskutečnění tohoto cíle předpokládá (*in eventum*) způsobení trestněprávně relevantního

¹⁶⁶ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. s. 354.

¹⁶⁷ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016. s. 189.

¹⁶⁸ ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. s. 221.

¹⁶⁹ DRAŠTÍK, A. *Trestní zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. s. 103.

následku.¹⁷⁰ Volní složka má proto u nepřímého úmyslu méně intenzivní podobu srozumění oproti „chtění“ u úmyslu přímého.¹⁷¹

Srozumění vyjadřuje kladný vztah člověka k realitě, která je kolem něj. V zákoně obecně definováno není, jeho ne zcela kompletní definici najdeme ve druhém odstavci ustanovení § 15 TZ, která se snaží stanovit spodní hranici srozumění, pokud jde o jeho odlišení od vědomé nedbalosti, když vymezuje, že srozuměním se chápe i pouhé smíření s možností způsobit trestněprávní následek. Podle důvodové zprávy bylo ustanovení týkající se nepřímého úmyslu doplněno o výkladovou definici srozumění pro potřeby praxe, která se s pojmem potýká při posuzování lhostejnosti.¹⁷²

Srozumění je vykládáno prostřednictvím tzv. teorie smíření s naplněním znaků skutkové podstaty. Způsobení následku relevantního pro trestní právo není pachatelovým primárním cílem, svým záměrem sleduje totiž jiný cíl, který nemusí být nutně významný z hlediska trestního práva (u opomenutí nemusí sledovat cíl žádný). Pachatel je však srozuměn s tím, že realizace „hlavního“ cíle předpokládá způsobení následku významného pro trestní právo – tento následek je nechtěným (vedleším) následkem jednání pachatele, se kterým je ale srozuměn.¹⁷³ Stejně tak se dá eventuální úmysl dovodit v případě, kdy pachatelovým cílem bylo dosažení jiného výsledku (z hlediska trestního práva nevýznamného), ale eventualita vzniku následku uvedeného v trestním zákoníku mu byla nepříjemná. Jestliže ale věděl, že namísto jeho původního cíle může nastat ten jemu nepříjemný, a nepočítal s žádnou konkrétní skutečností, která by tomu zabránila, a přesto tak jednal, lze uzavřít, že byl s takovým následkem srozuměn.¹⁷⁴

K problematice dokazování nepřímého úmyslu se vyjádřil i Ústavní soud ČR, který v jednom ze svých nálezů konstatuje, že nepřímý úmysl nelze nikdy jen předpokládat, ale je nutné jej prokázat, protože závěr o zavinění nemůže být pouhou presumpcí. V daném případě obecné soudy nedostatečně odůvodnily svůj závěr o nepřímém úmyslu, když

¹⁷⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Zvláštní část. § 15.

¹⁷¹ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. s. 289.

¹⁷² Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Zvláštní část. § 15.

¹⁷³ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. s. 231.

¹⁷⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 11 Tdo 919/2004 ze dne 19. října 2004.

„ze samotného opomenutí povinného jednání nelze automaticky dovozovat též existenci srozumění pachatele s porušením nebo ohrožením zájmu chráněného trestním zákonem“.¹⁷⁵

U nepřímého úmyslu má dále význam posuzování tzv. pravé a nepravé lhostejnosti, respektive hodnocení lhostejného vztahu pachatele k trestněprávně významnému následku. Co se týká nepravé lhostejnosti, ta se projevuje v tom, že pachatel je lhostejný k tomu, zda trestněprávně relevantní následek nastane, ale počítá s ním jako s možným a je s ním i pro tento případ smířen. Vyznačuje se ambivalentním zájmem a vede skoro k nerozhodnosti.¹⁷⁶ Zjednodušeně ji lze představit na slovech pachatele: „Bylo mi jedno, zda oběť zemře či nezemře...“.¹⁷⁷ Můžeme tedy mluvit o kladném stanovisku k oběma možnostem následku, a proto jde nepochybně o případ srozumění ve smyslu úmyslu nepřímého.¹⁷⁸ Pachatel si je totiž vědom obou eventualit důsledků svého jednání a *in eventum* je smířen s oběma, jedná se proto stále o aktivní volní vztah k následku.¹⁷⁹ Spornější bývá případ lhostejného vztahu v podobě tzv. pravé lhostejnosti. Pravá lhostejnost spočívá v tom, že pachateli je lhostejno, co se stane včetně následku – nelze zde uvažovat ani o nejslabším volním vztahu pachatele a to v důsledku nulitní vůle.¹⁸⁰ Důvodová zpráva uvádí, že podle převládajícího pojetí v nauce jsou případy pravé lhostejnosti zpravidla posuzovány jako zavinění ve formě vědomé nedbalosti podle ustanovení § 16 odst. 1 písm. a) TZ. Pokud bychom ale zmiňovanou nulitní vůli chápali a vykládali ve vztahu k možnému následku jako smíření se s ním mlčky, byla by dokonce přiměřená subsumpce pod úmysl nepřímý. To sice znamená zpřísnění trestní represe, nicméně dosavadní pojetí pachatele spíše zvýhodňuje, a proto je přijatelné právní kvalifikaci změnit.¹⁸¹ Srozumění ve smyslu ustanovení § 15 odst. 2 TZ tedy zahrnuje jednak kladnou vůli (a v důsledku toho lhostejnost nepravou) a dále vůli se stále ještě kladným stupněm v podobě „smíření se“ pachatele s možným následkem. A protože toto smíření není negativní vůlí

¹⁷⁵ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 722/09 ze dne 7. ledna 2010.

¹⁷⁶ DOLENSKÝ, A. *Eventuální úmysl aneb případ slečny ze střelnice*. Právní rozhledy 2/1998. s. 55.

¹⁷⁷ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. s. 290.

¹⁷⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 3 Tdo 842/2009 ze dne 10. září 2009.

¹⁷⁹ DRAŠTÍK, A. *Trestní zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. s. 105.

¹⁸⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 5 Tdo 348/2004 ze dne 5. května 2004: „*Nepochybně však nemohlo jít ani o lhostejnost pravou, neboť obviněná S. Š. svou vůli projevila popsáním aktivním jednáním, jehož efektu si byla vědoma. Aktivní jednání obviněné směřující ke způsobení následku předpokládaného trestním zákonem, jehož možného vzniku v důsledku tohoto jednání si byla obviněná vědoma, totiž v zásadě pravou lhostejnost vylučovalo, neboť takové jednání nemůže být projevem neexistující vůle nutné pro závěr o pravé lhostejnosti. Naopak z něj vyplývá kladné stanovisko obviněné ke smrtelnému následku u poškozeného.*“

¹⁸¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Zvláštní část. § 15.

ve smyslu nedbalosti, ale ani nejde o aktivní volní vztah ve smyslu srozumění, je v kontextu a smyslu zákona pravou lhostejností spadající pod nepřímý úmysl.¹⁸²

Příkladem pravé lhostejnosti pak může být i tzv. bílý kůň. Osoba, kterou nazýváme bílým koněm, je člověk, na kterého je například převeden obchodní podíl v kapitálové obchodní společnosti a následně může být dosazen na odpovědné místo statutárního orgánu. Taková osoba často nemá zájem reálně funkci vykonávat, nemá k tomu většinou ani základní odborné předpoklady a znalosti. Za zpravidla neodpovídající úplatu ale vystupuje v orgánech společnosti a podepisuje příslušné dokumenty. Nejvyšší soud ČR ve své judikatuře konstatuje, že okolnosti tohoto charakteru nic nemění na tom, že se onen člověk reálně stal statutárním orgánem společnosti, a jako takový má (i přes svůj nezájem) povinnost řídit se zákonem a dodržovat v něm stanovené povinnosti. Taková osoba, je-li trestně odpovědná, může být stíhána pro trestnou činnost, na které se s ostatními osobami (ovládajícími skutkové dění) podílela.¹⁸³ Nicméně nelze ani dovozovat, že bílý kůň musí být bez dalšího srozuměn s jakoukoli protiprávní činností, na které se zainteresovaná společnost participuje; nelze presumovat „automaticky“ a ihned dovozovat existenci úmyslného zavinění, neboť k učinění přesvědčivého závěru je třeba opatřit nezbytné důkazy, ze kterých dostatečně vyplývá volní a představová složka úmyslu podle ustanovení § 15 odst. 1 písm. a) a b), odst. 2 TZ.¹⁸⁴ To nic nemění na skutečnosti, že na základě důkazů soud může dospět k závěru, že pachatel byl srozuměn s trestným činem (nejčastěji majetkovým nebo hospodářským), tedy spáchal trestný čin ve formě nepřímého úmyslu podle ustanovení § 15 odst. 1 písm. b) TZ, i za situace, kdy se z důvodu získání peněžního příjmu stal jen formálně jednatelem společnosti, ale tuto funkci fakticky nevykonával, nezajímal se o hospodaření uvedené obchodní společnosti a zcela ponechal její obchodní vedení na společníkovi, který nebyl jednatelem, a pachatel pouze podepisoval dokumenty jemu předložené.¹⁸⁵

Co se týká dokazování, zvláště nesnadné je dokazovat právě nepřímý úmysl (a zejména jeho volní složku).¹⁸⁶ Aby bylo možné dovodit alespoň srozumění pachatele s například usmrcením poškozeného, musí být objektivní okolnosti (jako je povaha, způsob a intenzita

¹⁸² KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. s. 291.

¹⁸³ Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 5 Tdo 1425/2016 ze dne 29. března 2017.

¹⁸⁴ Rozhodnutí Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 1635/18 ze dne 7. února 2019.

¹⁸⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 7 Tdo 1396/2008 ze dne 25. listopadu 2008.

¹⁸⁶ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. II. ÚS 1073/15 ze dne 19. července 2016.

použití nástroje užitého k útoku a místa zásahu na těle) logicky provázány s okolnostmi subjektivní povahy, jakými jsou pohnutka činu a osobní vlastnosti pachatele.¹⁸⁷

Například v jednom ze svých usnesení odmítl Nejvyšší soud ČR odvolání obviněného jako zjevně neopodstatněné a mimo jiné v něm potvrdil závěry soudů nižší instance, že z prokázaných skutkových okolností jednoznačně vyplývá, že obviněný fyzicky napadl poškozeného, když ho opakovaně bodl nožem o délce čepele 17 cm do stehna a oblasti pravého hrudníku. Z hlediska zavinění soud dovedl přinejmenším nepřímý úmysl podle ustanovení § 15 odst. 1 písm. b) TZ, neboť údery byly vedeny velkou intenzitou proti takovým částem těla, kde jsou uloženy životně důležité orgány.¹⁸⁸

4.2. Obecně k nedbalosti

Druhou formou zavinění, kterou upravuje současný trestní zákoník, je nedbalost (*culpa*). Nedbalost se vedle úmyslného zavinění vyvinula později a to především v souvislosti s jednotlivými trestnými činy jako například nedbalostí usmrcení. V trestním zákoníku zastávají početnější podíl dolůžní trestné činy, a to i s ohledem na zásadu stanovenou v ustanovení § 13 odst. 2 TZ, že k trestní odpovědnosti je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti.¹⁸⁹

Tato forma zavinění je upravena v ustanovení § 16 TZ. O kulpózní zavinění jde tehdy, jestliže pachatel:

- a) věděl, že může způsobem uvedeným v trestním zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem, ale bez přiměřených důvodů spoléhal, že takové porušení nebo ohrožení nezpůsobí, nebo
- b) nevěděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl.

V případě prvním, tedy podle písm. a), jde o nedbalost vědomou, v druhém případě, tedy podle písm. b), se jedná o nedbalost nevědomou.

¹⁸⁷ Usnesení Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 681/06 ze dne 2. února 2007.

¹⁸⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 7 Tdo 300/2011 ze dne 13. dubna 2011.

¹⁸⁹ SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D. a VANDUCHOVÁ, M. *Systém českého trestního práva. Část druhá. Základy trestní odpovědnosti*. 1. vydání. Praha: Novatrix, 2009. s. 304.

Některé trestné činy mohou být spáchány oběma „hlavními“ formami zavinění, jsou to tedy trestné činy alternativně úmyslné a nedbalostní. To je ve skutkové podstatě vyjádřeno spojením „byť i z nedbalosti“, případně „byť i z hrubé nedbalosti“.¹⁹⁰ V rozhodnutích týkajících se těchto trestných činů pak musí být jasně určeno, jaká forma zavinění zde byla dokázána, neboť nelze dojít k závěru o alternativním vztahu pachatele k zamýšlenému následku.¹⁹¹

Nedbalost lze obecně vymezit jako zanedbání povinné opatrnosti pachatelem, která způsobí nezamýšlený výsledek.¹⁹² Spočívá v tom, že pachatel nezachová určitou míru opatrnosti posuzovanou podle kritérií, která stanoví trestní zákon. Tato hlediska můžeme dělit na objektivní a subjektivní. Objektivní kritérium vyžaduje po pachateli stejnou míru opatrnosti, která by byla vyžadována po pachatelích patřících do stejné kategorie, to znamená, že zde můžeme uvažovat určitý standard průměrně opatrného jedince. Stejnou kategorií jsou v tomto případě myšleny například skupiny osob, které vykonávají specifické povolání, jako jsou lékaři nebo řidiči. U nich je vyžadována vyšší míra opatrnosti s ohledem na vyšší riziko porušení nebo ohrožení zájmů chráněných zákonem. Rozsah míry opatrnosti může vyplývat kupříkladu z bezpečnostních předpisů, dále z technických norem, u lékařů pak podle zvláštních obecně uznávaných pravidel postupu *lege artis*, které shrnují stav odborných znalostí v dané oblasti. Přitom je třeba neopomenout, že kdo dodržel objektivně požadovanou míru opatrnosti, je bez viny.¹⁹³ Subjektivní kritérium pak spočívá v takové míře opatrnosti, kterou je schopen pachatel dané kategorie zachovat v konkrétní situaci, a to s ohledem na jeho osobní vlastnosti, způsobitost nebo postavení.¹⁹⁴ Stručně řečeno, povinnost předvídat způsobení trestněprávně relevantního následku představuje objektivní hledisko pro určení požadované míry opatrnosti, zatímco možnost a schopnost konkrétní osoby předvídat následek představuje subjektivní hledisko v určení potřebné míry opatrnosti.

Na problematice dopravních nehod lze ukázat vliv obou hledisek na posouzení zavinění. Dopravní nehody často závisí na náhodě, nepozornosti řidiče (případně jiného účastníka provozu na pozemní komunikaci) anebo nesprávném posouzení situace. Přes všechny technologické pokroky je proto stále nejvýznamnější lidský faktor. Jízda autem může být pro některé řidiče zážitkem rutinním, který navozuje pocit, že „se nic nemůže stát“, a proto se řízení dostatečně

¹⁹⁰ DRAŠTÍK, A. *Trestní zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. s. 114.

¹⁹¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR sp. zn. 8 Tz 122/68 ze dne 10. prosince 1968.

¹⁹² SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D. a VANDUCHOVÁ, M. *Systém českého trestního práva. Část druhá. Základy trestní odpovědnosti*. 1. vydání. Praha: Novatrix, 2009. s. 300.

¹⁹³ DRAŠTÍK, A. *Trestní zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. s. 115.

¹⁹⁴ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. s. 293.

nevěnují (řidič zbytečně riskuje, používá mobilní telefon atd.). Naopak pro nezkušené řidiče může být řízení zážitkem stresujícím a právě jejich nezkušenost a nesprávné posouzení situace může často vyústit ve fatální chybu s nechtěnými následky. Trestné činy související s dopravními nehodami jsou proto většinou zaviněné z nedbalosti, jen některé jsou úmyslné.¹⁹⁵ Objektivní hledisko se v dopravě rovná porušení těch předpisů, které člověk vykonávající funkci řidiče musí znát a dodržovat. Rozsah této náležité opatrnosti v dopravě vyplývá ze speciálních zákonů (např. zákon č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích), technických norem, bezpečnostních předpisů, principu omezené důvěry,¹⁹⁶ obecně uznávaných zásad rozumného člověka apod. Naproti tomu subjektivní hledisko odpovídá takové míře opatrnosti, kterou řidič v konkrétní situaci může dodržet.¹⁹⁷ Samotné objektivní nedodržení potřebné míry opatrnosti nemůže založit trestní odpovědnost. K tomu se ostatně vyjádřil i Nejvyšší soud ČR, který posuzoval okolnosti, jenž může řidič, který způsobil dopravní nehodu, předvídat. Dle něj je třeba vycházet z konkrétní dopravní situace a z hlediska zavinění pak brát v úvahu nejen povinnou míru opatrnosti vyplývající z pravidel silničního provozu, ale i subjektivní vymezení míry opatrnosti, kterou je schopen řidič vynaložit v konkrétním případě. „O zavinění z nedbalosti může jít pouze tehdy, pokud povinnost a možnost předvídat porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem jsou dány současně.“¹⁹⁸ Absence jedné z těchto složek způsobuje, že je čin nezaviněný.¹⁹⁹ Pokud účastníci vytvoří pro řidiče svým náhlým neočekávaným a nepředvídatelným vstoupením do vozovky překážku, jež může být pro řidiče objektivně nezvládnutelná, neodpovídá motorista za protiprávní následek.²⁰⁰ To platí jak pro nedbalost nevědomou, tak pro nedbalost vědomou, neboť je třeba posuzovat přiměřenost důvodů, na něž pachatel spoléhal, že nezpůsobí porušení nebo ohrožení zájmu, podle toho, jak se situace jevila pachateli, i s ohledem na vnější okolnosti konkrétního případu.²⁰¹ Zároveň je třeba mít na paměti, že musí existovat příčinná souvislost mezi nedodržením potřebné míry opatrnosti a trestněprávně relevantním následkem, aby mohlo jít o nedbalostní zavinění, a v důsledku byl pachatel trestně odpovědný. Zavinění musí zahrnovat všechny znaky charakterizující

¹⁹⁵ Například předem promyšlená dopravní nehoda, která byla způsobena úmyslně za účelem vylákání neoprávněného pojistného plnění.

¹⁹⁶ Princip omezené důvěry spočívá v tom, že se řidič může spolehnout, že ostatní účastníci provozu na pozemních komunikacích budou dodržovat zákonem stanovená pravidla, pokud z konkrétní situace nebude vyplývat opak. Srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 6 Tdo 953/2014-41 ze dne 28. srpna 2014.

¹⁹⁷ POLCAR, M. *Princip omezené důvěry v dopravě na pozemních komunikacích*. Trestní právo 4/2015.

¹⁹⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 3 Tz 182/2001 ze dne 6. září 2001.

¹⁹⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. 4 Tz 9/86 ze dne 17. března 1986.

²⁰⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 6 Tdo 143/2011 ze dne 29. března 2011.

²⁰¹ ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. s. 240.

objektivní stránku trestného činu – tedy i příčinný vztah mezi jednáním pachatele a následkem trestného činu.²⁰²

Proti subjektivnímu kritériu argumentoval Miříčka. Dle něj není důvod přihlížet k individualitě jednotlivce a zkoumat, jestli mohl nebezpečí poznat a předvídat ho, když už právní řád žádá určitou míru opatrnosti (potřebnou podle okolností) od každého člověka.²⁰³ S tímto názorem nesouhlasím, neboť soudím, že vhodnější je okolnosti spáchání trestného činu posuzovat nejen z pohledu objektivního hlediska, tedy podle standardu průměrně opatrného jedince, ale je nutné uvažovat i subjektivní hledisko vážící se ke konkrétnímu jedinci a konkrétní situaci. Jen tak lze dosáhnout spravedlivého posouzení věci s ohledem na zásadu odpovědnosti za zavinění.

Co se týká spolupachatelství, to zásadně u nedbalostního zavinění možné není. Mezi pojmové znaky spolupachatelství totiž patří mimo jiné společný úmysl. Ten musí plynout buď z výslovné, nebo jen konkludentní dohody a musí se vztahovat na společné jednání i na jeho následky.²⁰⁴ V případě jednání dvou a více osob, směřujícímu k beztrestnému následku, kteří způsobí trestný následek zaviněný z nedbalosti, můžeme mluvit o případu spolupachatelství obdobnému. Nicméně v takové situaci bude každý pachatel odpovědný za celý způsobený následek samostatně na základě toho jednání, které sám spáchal.²⁰⁵ V případě trestného činu, který může být alternativně úmyslný i nedbalostní, je v jeho dolózní variantě spolupachatelství možné.

Solnař také shrnuje několik obecných názorů na trestání nedbalostního jednání. Soudí, že pokud pozitivní právní úprava trestá jen ty případy nedbalosti, při kterých došlo ke způsobení škodlivého následku, pak je možné namítat, že trestní odpovědnost je s to záviset pouze na náhodě. Upozorňuje například na názor Novotného, když připomíná, že následek potvrzuje nedbalou povahu jednání a je také projevem vyššího stupně nebezpečnosti činu. Nedbalost je třeba trestem postihovat, přestože v případě lehké nedbalosti se do jisté míry trestá neštěstí, které viník těžce pociťuje i bez trestu.²⁰⁶

²⁰² Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. 2 Tz 10/80 ze dne 18. listopadu 1980.

²⁰³ MIŘIČKA, A. *O formách trestné viny a jich úpravě zákonné*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1902. s. 131.

²⁰⁴ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. s. 352.

²⁰⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR sp. zn. 4 Tz 26/68 ze dne 22. května 1968.

²⁰⁶ SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D. a VANDUCHOVÁ, M. *Systém českého trestního práva. Část druhá. Základy trestní odpovědnosti*. 1. vydání. Praha: Novatrix, 2009. s. 305.

Základní rozdíl mezi úmyslem a nedbalostí tedy spočívá v tom, že u nedbalostního zavinění absentuje složka vůle potud, že pachatel nechce způsobit trestněprávně relevantní následek, což je na druhou stranu společné pro obě subkategorie kulpózního zavinění. Pachatel totiž nechce způsobit následek a ani není srozuměn s tím, že jej způsobí. Nedbalost je proto při neexistenci volní složky vybudována v zákoně na složce intelektuální (vědění), která odlišuje druhy nedbalosti. Zjednodušeně řečeno, pachatel jednající ve vědomé nedbalosti ví o možnosti, že způsobí následek, zatímco při nevědomé nedbalosti o této možnosti vůbec neví.²⁰⁷ Důležité je připomenout, že pokud se chtění nebo srozumění pachatele bude vztahovat jen na některé skutečnosti naplňující znaky uvedené v zákoně, ale na ostatní se bude vztahovat jen nedbalost, je třeba trestný čin posoudit jako spáchaný z nedbalosti.²⁰⁸

4.2.1. Nedbalost vědomá

Nedbalost vědomá (*culpa luxuria*) je definována v § 16 odst. 1 písm. a) TZ:

„(1) Trestný čin je spáchán z nedbalosti, jestliže pachatel

a) věděl, že může způsobem uvedeným v trestním zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem, ale bez přiměřených důvodů spoléhal, že takové porušení nebo ohrožení nezpůsobí, [...]

Aby byla tato forma zavinění naplněna, vyžaduje se jednak představa pachatele, že způsobem uvedeným v trestním zákoně může porušit nebo ohrozit chráněný zájem, přitom ale bez přiměřených důvodů spoléhá na to, že takovou poruchu nebo ohrožení nezpůsobí.²⁰⁹ Při vědomé nedbalosti si tedy pachatel je vědom, že může způsobit trestněprávně relevantní následek, ale nedostatečně zhodnotí hrozící nebezpečí z jeho jednání a neopodstatněně spoléhá na to, že k němu nedojde. Toto není možné zaměňovat s omylem pachatele, tedy jednání pod vlivem nesprávné znalosti skutečnosti.²¹⁰ Při zkoumání nedbalostního zavinění pachatele ve formě nedbalosti vědomé nestačí pouhé zjištění, že pachatel věděl, že svým jednáním může způsobit porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem, ale je potřeba zjišťovat všechny relevantní skutečnosti, z nichž by bylo možné spolehlivě dovodit, že pachatel bez přiměřených důvodů spoléhal, že porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním

²⁰⁷ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. s. 233.

²⁰⁸ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016. s. 193.

²⁰⁹ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. s. 294.

²¹⁰ DRAŠTÍK, A. *Trestní zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. s. 116.

zákoníkem nezpůsobí. K posouzení přiměřenosti jeho důvodů je nutné přistoupit z hlediska zkušeností pachatele a ostatních okolností případu.²¹¹

4.2.2. Nedbalost nevědomá

Nevědomá nedbalost (*culpa negligentia*) je upravena v ustanovení § 16 odst. 1 písm. b) TZ a spočívá v tom, že povinnost a možnost předvídat způsobení poruchy nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem jsou dány současně. Tato možnost se zkoumá na základě objektivních okolností spojených se skutkem a subjektivních dispozic konkrétního pachatele. To je ostatně *expressis verbis* stanoveno i v příslušném ustanovení, kdy objektivním hlediskem je „okolnost případu“ a pachatelova „povinnost vědět“, zatímco subjektivním kritériem jsou „osobní poměry pachatele“ a jeho „možnost vědět“. Tyto podmínky musejí být splněny kumulativně.²¹² Pokud by řidiči, jedoucímu po dálnici zcela v souladu s pravidly silničního provozu, pod kola jeho automobilu náhle skočil sebevrah, chyběla by za této situace druhá jmenovaná podmínka – tedy „možnost vědět“. V tomto případě by proto nebyl řidič odpovědný.²¹³

Definice v trestním zákoníku tedy předpokládá, že pachatel nevěděl, že svým jednáním může porušení nebo ohrožení způsobit, ale vzhledem k okolnostem a ke svým osobním poměrům o tom vědět měl a mohl. Pokud bychom chtěli nevědomou nedbalost představit na příkladu, pak lze uvažovat třeba o spěchajícím řidiči, který za mlhy a náledí jede po úzké silnici. Dopravní nehodu jistě způsobit nechce, neboť už tak jede pozdě. Nicméně k dopravní nehodě nakonec v důsledku naznačených okolností dojde.²¹⁴

4.2.3. Hrubá nedbalost

Úprava hrubé nedbalosti v trestním zákoníku je novinkou oproti úpravě v trestním zákoně z roku 1961. Hrubá nedbalost je vymezena v ustanovení § 16 odst. 2 TZ a rozumí se jí vyšší stupeň intenzity nedbalosti, ať už vědomé nebo nevědomé, protože nedbalostní trestné činy lze bez výjimky spáchat v obou stupních.²¹⁵ Nejde tedy o subkategorii kulpózního zavinění (jako je nedbalost vědomá a nevědomá), ale vztahuje se k postoji pachatele k požadavku náležité opatrnosti, neboť je definována tak, že trestný čin byl spáchán v hrubé nedbalosti, jestliže

²¹¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR sp. zn. Tz 38/65 ze dne 1. července 1965.

²¹² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. 4 Tz 9/86 ze dne 17. března 1986.

²¹³ Rozsudek Nejvyššího soudu SR sp. zn. 8 Tz 124/90 ze dne 24. ledna 1991.

²¹⁴ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. s. 294.

²¹⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Zvláštní část. § 16.

„přístup pachatele k požadavku náležité opatrnosti svědčí o zřejmé bezohlednosti pachatele k zájmům chráněným trestním zákonem“. Z hlediska kritérií, kterými hodnotíme míru opatrnosti dodržanou pachatelem, je třeba konstatovat, že u hrubé nedbalosti výrazně převažuje subjektivní hledisko. Důvodem k zavedení hrubé nedbalosti jako požadovaného zavinění je mimo jiné, aby se zabránilo nadměrnému uplatňování trestní represe v méně závažných případech.²¹⁶ V případě posuzování hrubé nedbalosti převažuje subjektivní hledisko, a proto je třeba se především zaměřit na specifické okolnosti události a na vlastnosti, zkušenosti a znalosti pachatele.

Co se týká posuzování skutku, který byl spáchán za účinnosti trestního zákona (č. 140/1961 Sb.), ale je o něm rozhodováno již za účinnosti trestního zákoníku, k tomu, aby byl posouzen jako trestný čin, je třeba, aby naplňoval zákonné znaky určité skutkové podstaty podle obou těchto zákonů. Ve vztahu k subjektivní stránce to znamená, že pokud bylo vyžadováno zavinění z nedbalosti podle TZ 1961, přičemž podle trestního zákoníku musí jít o hrubou nedbalost (§ 16 odst. 2 TZ), je možné skutek posoudit jako trestný čin pouze když soud vyvodí u obviněného hrubou nedbalost. To se uplatní i tehdy, pokud soud v takovém případě nakonec dospěje k závěru, že z hlediska časové působnosti zákona není pro pachatele příznivější použití TZ, ale čin je kvalifikován podle TZ 1961.²¹⁷

K zavinění ve formě hrubé nedbalosti se postupně vyjadřuje i judikatura. Nejvyšší soud ČR v jednom ze svých rozsudků konstatuje, že zjevnou bezohlednost je nutné posuzovat z hlediska zkušenosti pachatele a ostatních okolností případu. Na jedné straně je třeba zkoumat povinnosti uložené pachateli zvláštními právními nebo bezpečnostními předpisy nebo uznávanými pravidly a na druhé straně pachatelovy vlastnosti, zkušenosti, znalosti a okamžitý stav pachatele (vzdělání, kvalifikace, obecné i speciální zkušenosti, inteligence, postavení v zaměstnání apod.). Obdobně je třeba vnímat i okolnosti konkrétního případu, ať už existují nezávisle na pachateli nebo je vyvolal. To ostatně odpovídá obecnému výkladu o nedbalosti výše. V přístupu pachatele k požadavku náležité opatrnosti, který je stanoven v zákonném ustanovení definujícím hrubou nedbalost, Nejvyšší soud ČR spatřuje jádro posouzení míry zavinění pachatele.²¹⁸

²¹⁶ ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. s. 2204.

²¹⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 7 Tdo 1298/2011 ze dne 26. října 2011.

²¹⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 5 Tdo 540/2012-44 ze dne 27. června 2012.

4.2.3.1. *Vybrané skutkové podstaty založené na hrubé nedbalosti*

Vzhledem k tomu, že hrubá nedbalost jako vyšší stupeň nedbalosti, byla zavedena v našem trestním zákoníku nově, v následující kapitole budou představeny vybrané trestné činy, jejichž skutková podstata je založena právě na hrubé nedbalosti.

Jednak jsou ve zvláštní části trestního zákoníku trestné činy, které jsou pouze variantou úmyslného trestného činu, jehož skutková podstata je zpravidla vyjádřena v ustanovení předcházejícím. Takové trestné činy jsou uvedeny slovy „byť i z hrubé nedbalosti...“. Dále je možné vyjádřit formu zavinění skrze spojení „byť i z hrubé nedbalosti“. To znamená, že trestný čin je možné spáchat jednak úmyslně, ale případně i z hrubé nedbalosti. K posouzení, zda přístup pachatele k požadavku náležité opatrnosti svědčí o jeho zřejmé bezohlednosti k zájmům chráněným příslušnými ustanoveními, je třeba zvážit individuální okolnosti každého konkrétního případu. Může záležet i na postavení pachatele, jaké okolnosti mu byly známy, jaké měl povinnosti a případně proč a jak takové povinnosti porušil.²¹⁹

Příkladem prvně jmenovaného je trestný čin porušení povinnosti při správě cizího majetku z nedbalosti (§ 221 TZ). Jde o nedbalostní alternativu úmyslné formy trestného činu, který by byl stíhán podle paragrafu předcházejícího. Tento trestný čin byl převzat z dřívější úpravy (§ 255a TZ 1961) s několika změnami týkajícími se především zavinění. Původně bylo čin možné spáchat pouze z vědomé nedbalosti, dochází tedy k rozšiřování trestního postihu, který je naopak z druhé strany korigován požadavkem nedbalostního zavinění vyšší intenzity, tedy z hrubé nedbalosti. Trestný čin podle ustanovení § 221 TZ nemůže spáchat právnická osoba, a to na základě ustanovení § 7 TOPO. Konkrétně u trestného činu porušení povinnosti při správě cizího majetku podle ustanovení § 221 odst. 1 TZ se musí zavinění z hrubé nedbalosti vztahovat nejen k následku (účinek spočívající ve značné škodě), ale i k jednání pachatele (včetně porušení podle zákona uložené nebo smluvně převzaté důležité povinnosti při opatrování nebo správě cizího majetku).²²⁰

Příkladem skutkové podstaty vyžadující alternativně zavinění úmyslné nebo nedbalostní, je trestný čin způsobení úpadku podle ustanovení § 224 TZ, který má dvě samostatné skutkové podstaty (odstavec 1 a 2). Opět jde o čin odpovídající dřívější právní úpravě ovšem v oblasti zavinění s tím rozdílem, že místo „byť i vědomé nedbalosti“ je vyžadováno zavinění

²¹⁹ ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. s. 2204.

²²⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 5 Tdo 747/2008 ze dne 30. července 2008.

„byť i z hrubé nedbalosti“. Co se týká skutkové podstaty v prvním odstavci, zavinění pachatele trestného činu způsobení úpadku je nutné vždy časově dovozovat k okamžiku, kdy pachatel učinil jednání uvedené v ustanovení § 224 odst. 1 písm. a) až e) TZ.²²¹ Na druhou stranu předpokladem trestní odpovědnosti podle ustanovení § 224 odst. 2 TZ je, aby pachatel věděl o tom, že je v úpadku, proto by zde nepostačovalo, kdyby o stavu úpadku nevěděl, byť to vzhledem k okolnostem případu a ke svým osobním poměrům vědět měl a mohl. Zavinění pachatele je nutné z časového hlediska dovozovat k okamžiku, kdy jednal způsobem podle ustanovení § 224 odst. 2 TZ, tedy kdy přijal nový závazek nebo zřídil zástavu.²²²

Novým trestným činem, který byl zaveden platným trestním zákoníkem, je „Poškození záznamu v počítačovém systému a na nosiči informací a zásah do vybavení počítače z nedbalosti“. Jde o novou skutkovou podstatu, která nad rámec závazků vyplývajících z mezinárodních smluv a unijního práva kriminalizuje i některé nedbalostní zásahy do dat počítače. Požadavek zavinění v intenzitě hrubé nedbalosti zde vyrovnává poměrně citlivou problematiku škody způsobené v počítačovém systému, kdy je takovou škodu nedbale možné způsobit v jediném kroku.²²³

Jestli lze hovořit o tom, že zavinění z hrubé nedbalosti je pro nějakou hlavu zvláštní části trestního zákoníku typické, šlo by jistě o trestné činy proti životnímu prostředí (hlava VIII). Zavinění z hrubé nedbalosti zmiňuje hned šest ustanovení této části zákona. Některá ustanovení byla v otázce zavinění doplněna novelou provedenou zákonem č. 330/2011 Sb. Všechny trestné činy této hlavy zvláštní části TZ může spáchat i právnická osoba (viz ustanovení § 7 TOPO).

Úmyslné zavinění nebo zavinění z hrubé nedbalosti u trestných činů z oblasti ochrany životního prostředí vyplývá ze směrnice Evropského parlamentu a Rady Evropské unie ze dne 19. listopadu 2008 č. 2008/99/ES o trestněprávní ochraně životního prostředí. Tato směrnice požaduje po členských státech zavedení v ní vyjmenovaných trestných činů týkajících se ochrany přírody. V recitálech je tento požadavek zdůvodněn znepokojením nad nárůstem trestných činů proti životnímu prostředí, které stále častěji přesahují hranice států, v nichž jsou páchany. Pro účinnou ochranu životního prostředí je tak třeba zavést odrazující sankce. Podle

²²¹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 5 Tdo 1440/2011 ze dne 8. prosince 2011.

²²² ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. s. 2252.

²²³ ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. s. 2322.

článku 3 musí členské státy zajistit, aby jednání vyjmenovaná v článku představovala trestný čin, pokud jsou protiprávní a byla spáchána úmyslně nebo přinejmenším z hrubé nedbalosti.²²⁴

4.3. Hranice mezi nepřímým úmyslem a vědomou nedbalostí

Již Prušák ve své učebnici v roce 1912 upozorňuje na složitost určení hranice mezi formami zavinění.

„Úkolem vědy práva trestního je formy viny náležitě vymeziti, a umožniti tak přesné lišení mezi vyšším stupněm viny (dolem) a nižším (kulpou). Úkol ten velmi je nesnadný a vědě podnes se nepodařilo rozluštití jej způsobem zcela uspokojivým. Obtíž vlastní tvoří případy přechodu mezi dolem a kulpou (dolus eventuální); život nejrozmanitější ve svých projevech i zde vymyká se právnicky nutné šabloně.“²²⁵

Formy zavinění v podobě nepřímého úmyslu a vědomé nedbalosti nejsou jednoznačně odděleny a jejich hranice může v případě určování formy zavinění vyvolávat problémy. Přesto se nakonec jeví jako nejvhodnější rozlišovat zavinění podle toho, zda pachatel následek jednání způsobit chtěl, nebo nechtěl, ačkoliv v otázce hraničních případů mohou nastat potíže a pochybnosti.²²⁶

Vědomá nedbalost se s nepřímým úmyslem shoduje ve vědomostní složce. Hranice mezi oběma formami zavinění je naopak spojena s volní složkou, která je přítomna u úmyslu eventuálního (ve formě alespoň srozumění, kterým se rozumí i smíření pachatele s tím, že způsobem uvedeným v trestním zákoně může porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem) a absenteje u vědomé nedbalosti. Smíření je tedy kladným postojem pachatele ke způsobení trestněprávně relevantního následku, opakem je pak spoléhání se na to, že ke způsobení následku nedojde.²²⁷ Při vědomé nedbalosti pachatel ví, že může způsobit následek trestného činu, ovšem způsobit ho nechce a ani s tím není srozuměn. Naopak se spoléhá, že ho nezpůsobí. Při posuzování zavinění na hranici vědomé nedbalosti a nepřímého úmyslu je třeba hodnotit, zda důvody, na které se pachatel spoléhá, že následek nezpůsobí, mají charakter dostatečných důvodů. Za takové dostačující důvody je možno

²²⁴ Srov. recitál (7) a článek 3 směrnice Evropského parlamentu a Rady Evropské unie ze dne 19. listopadu 2008 č. 2008/99/ES o trestněprávní ochraně životního prostředí.

²²⁵ PRUŠÁK, J. *Rakouské právo trestní*. Díl všeobecný. Praha: Všeherd, 1912. s. 86.

²²⁶ SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D. a VANDUCHOVÁ, M. *Systém českého trestního práva. Část druhá. Základy trestní odpovědnosti*. 1. vydání. Praha: Novatrix, 2009. s. 290.

²²⁷ DRAŠTÍK, A. *Trestní zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. s. 104.

považovat jen ty, které sice v posuzovaném případě nebyly způsobilé zabránit trestněprávně relevantnímu následku, ale v odlišné situaci a za jiných podmínek by k tomu mohly být reálně způsobilé. Nejde tedy o spoléhání se na náhodu. Pokud pachatel spoléhá jen na šťastnou náhodu, nejedná z vědomé nedbalosti, ale z pohledu subjektivní stránky trestného činu je jeho jednání třeba hodnotit jako nepřímý úmysl.²²⁸

Často uváděným příkladem hranice mezi nepřímým úmyslem a vědomou nedbalostí je případ loupeže, při které pachatel poškozeného sváže a do úst mu dá roubík, aby nemohl přivolat pomoc. Poškozený má problémy s dýcháním a hrozí, že se udusí. Pachatel mu nijak nepomůže a v uzamčeném bytě ho zanechá. V tomto případě jde o nepřímý úmysl. Situace, kterou bychom mohli posoudit jako vědomou nedbalost ke smrtelnému následku se odlišuje v tom, že pachatel před odchodem z bytu poškozenému uvolní roubík, poté odejde, ale spoléhá na to, že do bytu brzy přijde manželka poškozeného, neboť je pozdě odpoledne a pravděpodobně se vrátí z práce. Tu však srazí po cestě domů auto, a proto poškozený zemře.²²⁹

Význam rozlišení obou forem je zásadní ve vztahu k hranici mezi činem trestným a beztrestným. Připomeňme na tomto místě ustanovení § 13 odst. 2 TZ, které uvádí, že pokud zákon výslovně nestanoví jinak, je k trestní odpovědnosti za trestný čin třeba úmyslného zavinění. Ve výroku o vině odsuzujícího rozsudku proto musí být uvedeny takové skutkové okolnosti, které odůvodňují existenci nepřímého úmyslu a odlišují ho od zavinění v podobě vědomé nedbalosti. Nestačí, pokud je uvedeno, že obviněný jednal „vědomě“, aniž je patrné, že byl také srozuměn se způsobením následku. Pokud pachatel „věděl“ o rozhodných skutkových okolnostech, jde o složku vědomostní, která je však přítomna jak u formy zavinění v podobě nepřímého úmyslu, tak u zavinění z vědomé nedbalosti. Teprve složka volní je s to tyto dvě formy rozlišit.²³⁰

²²⁸ ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. s. 236 nebo usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 8 Tdo 1161/2005 ze dne 6. října 2005, ve kterém Nejvyšší soud shledal, že takové důvody na straně obviněných spolehlivě nalézt nelze, a proto nelze dovodit zavinění ve formě vědomé nedbalosti.

²²⁹ ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. s. 223.

²³⁰ ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. s. 243.

5. Komparace české a francouzské úpravy zavinění

Následující kapitola bude věnována právní úpravě zavinění ve francouzském trestním právu. Ke srovnání zavinění v právním řádu jiného státu jsem si vybrala Francii jednak z toho důvodu, že mi znalost jazyka umožňuje studovat prameny v jejich originálním znění, ale především proto, že obdobně jako právní řád České republiky je ten francouzský postaven na tradici kontinentálního právního systému. Zároveň jde o členský stát Evropské unie. Přesto je úprava zavinění v některých ohledech rozdílná, jak bude rozebráno níže.

5.1. Obecný úvod

Po více než sto osmdesáti letech účinnosti napoleonského trestního kodexu byl ve Francii přijat nový trestní zákoník („*Nouveau Code Pénal*“, dále „C. pén.“). Stalo se tak 22. července 1992 na základě čtyř zákonů (zákony č. 92-683 až 92-686) a dále dekretu č. 93-726 ze dne 29. března 1993, který se týkal nařizovací části. Nový C. pén. měl nabýt účinnosti dne 1. září 1993²³¹, nicméně účinnost prvních čtyř knih zákoníku byla posunuta v polovině července 1992 zákonem č. 93-913 na 1. březen 1994.²³²

Francouzské kodexy jsou obvykle rozděleny na dvě části. První představuje *partie législative* (legislativní část), která je vydávána mocí zákonodárnou. Na tu navazuje *partie réglementaire* (nařizovací část), která provádí ustanovení legislativní části a je vydávána mocí výkonnou a upravena dekrety. Někdy se proto můžeme setkat s označením článků uvozených písmenem L nebo R (např. R623-2), které značí, že daný článek se v kodexu nachází v legislativní (nebo nařizovací) části. Často se můžeme setkat pouze s číselným označením článku, v tom případě se jedná vždy o ustanovení legislativní části. Takto budou citovány i články v následujících kapitolách. Tato systematika zákoníků vyplývá z článků 34 a 37 Ústavy Páté Francouzské republiky z roku 1958, které stanovují, jaký okruh pravidel musí být upraven zákonem (*la loi*), zatímco ostatní může být upraveno nařízením.²³³

Pro správné pochopení pojetí zavinění ve francouzském trestním právu je třeba představit kategorizaci trestných činů uvedenou v C. pén. Článek 111-1 C. pén. rozděluje trestné činy podle

²³¹ Jak bylo původně stanoveno na základě prováděcího předpisu č. 92-1336 ze dne 16. prosince 1992.

²³² CONTE, P., MAISTRE DU CHAMBON, P. *Droit pénal général*. 5e édition. Paris: Éditions Dalloz, 2000. s. 8.

²³³ SOYER, J.-C. *Droit pénal et procédure pénale*. 15e édition. Paris: Librairie générale de droit et de jurisprudence, 2000. s. 11.

jejich závažnosti na zločiny, přečiny a přestupky.²³⁴ Tato tripartice deliktů navazuje na oba předchozí trestní zákoníky, jak Code pénal z roku 1810, tak Code Pénal z roku 1791. Závažnost trestných činů se pak posuzuje podle toho, jaké sankce je za ně možné uložit. Článek 111-2 C. pén. pak stanovuje, že zákon určí, jaký trestný čin je zločinem nebo přečinem a k nim odpovídající tresty pro jejich pachatele. Naopak nařízení určí přestupky a (na základě zákona a v jeho mezích) sankce pro jejich pachatele.²³⁵ Proto skutkové podstaty zločinů a přečinů zpravidla najdeme v legislativní části, zatímco skutkové podstaty přestupků se nacházejí v nařizovací části, případně ve zvláštních zákonech.

V českém trestním zákoníku jsou trestné činy děleny na přečiny a zločiny (§ 14 TZ), jde o bipartici. Přečiny jsou vymezeny pozitivně jako všechny nedbalostní trestné činy (bez ohledu na trestní sazbu) a ty úmyslné trestné činy, na něž zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let. Naopak zločiny jsou vymezeny negativně jako všechny trestné činy, které nejsou podle trestního zákona přečiny. Podle důvodové zprávy bylo opuštěno dosavadní pojetí jednotného deliktu a přistoupeno k tomuto řešení mimo jiné proto, aby bylo možné v trestním řízení uplatňovat u méně závažných deliktů (přečinů) zjednodušené formy řízení, odklony nebo alternativní řešení. Subkategorií zločinů jsou pak zvlášť závažné zločiny, nicméně v tomto případě se nejedná o další skupinu deliktů, které bychom mohli řadit na úroveň přečinů a zločinů, nelze proto dospět k závěru, že trestní zákoník zakládá tripartici trestných činů.²³⁶

Rozdíl od kategorizace trestných činů v C. pén. tedy spočívá v tom, že český zákonodárce dělí činy podle zavinění v kombinaci s trestní sazbou stanovenou pro daný čin. C. pén. trestné činy kategorizuje podle trestů, které je za ně možné uložit;²³⁷ jednak existují tresty, které je možné uložit za zločiny (*les peines criminelles*), dále tresty, které je možné uložit za přečiny (*les peines correctionnelles*) a konečně tresty, které je možné uložit za přestupky (*les peines contraventionnelles*). Kupříkladu za zločin lze uložit především trest odnětí svobody a to v délce trvání minimálně 10 let (čl. 131-1). Za přečin je také možné uložit trest odnětí svobody (avšak maximálně na dobu 10 let), dále lze uložit pachateli trest obecně prospěšných

²³⁴ V originálním znění: „*Les infractions pénales sont classées, suivant leur gravité, en crimes, délits et contraventions.*“

²³⁵ C. pén. rozlišuje označení pro pachatele zločinu nebo přečinu („*auteur*“) a přestupku („*contrevenant*“). Český TZ a zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich užívají shodně slova pachatel.

²³⁶ ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. s. 195.

²³⁷ Přestože tak nečiní explicitně jako Code pénal z roku 1810 v čl. 1, ve kterém bylo pro všechny tři kategorie deliktů stanoveno podobně: „*Trestný čin, který zákony trestají trestem ukládaným za přečiny, je přečinem.*“

prací, peněžité trest a další. Co se týká přestupků, ukládají se především peněžité tresty, jejichž minimální sazba je rozdělena do pěti stupňů (od 38 eur za přestupek první třídy po 1500 eur a více za přestupek páté třídy).

S kategorizací trestů ve francouzském trestním právu souvisí i organizace soudů, které o trestných činech rozhodují. Zločiny jsou posuzovány *Cour d'assises* s tříčlenným senátem a šestičlennou porotou, v případě odvolacího řízení pak devítičlennou porotou. O přečinech rozhoduje *Tribunal correctionnel* s tříčlenným senátem soudců. O nejméně závažných trestných činech (přestupcích neboli *contraventions*) rozhoduje *Tribunal de police*, kterému předsedá samosoudce. Odvolacím soudem pro dva posledně jmenované nižší soudy je *Cour d'appel (chambre correctionnelle)*, pro nejtěžší trestné činy souzené před *Cour d'assises* je jím *Cour d'assises d'appel*. Posledním a nejvyšším stupněm francouzské soustavy soudů je ve Francii Kasační soud a konkrétně jeho trestní komora (*Court de Cassation, chambre criminelle*).²³⁸

Trestné činy lze samozřejmě dělit i podle jiných kritérií. Pro problematiku zavinění je relevantní zcela logické dělení podle subjektivního prvku, tedy podle *l'élément moral de l'infraction*, na trestné činy úmyslné a trestné činy neúmyslné. To ostatně vyplývá i z článku 121-3 C. pén.²³⁹

5.2. Úprava zavinění ve francouzském trestním zákoníku (Code Pénal)

Celkem se legislativní část C. pén. skládá ze sedmi knih. Trestní odpovědnost fyzických osob je v C. pén. upravena v knize první, titulu druhém s názvem O trestní odpovědnosti (*De la responsabilité pénale*). Titul je rozdělen na dvě kapitoly; první z nich upravuje Obecná ustanovení o trestní odpovědnosti (*Dispositions générales*) v článcích 121-1 až 121-7 C. pén., druhá se věnuje důvodům neodpovědnosti nebo zmírnění trestní odpovědnosti (*Des causes d'irresponsabilité ou d'atténuation de la responsabilité*) a to v článcích 122-1 až 122-9 C. pén.

Trestný čin (*une infraction*) můžeme definovat jako konání nebo opomenutí formulované a trestané trestním právem, které lze přičítat pachateli a není odůvodněno výkonem práva.²⁴⁰ Tato definice má tu výhodu, že na ní můžeme představit čtyři konstitutivní prvky trestného činu,

²³⁸ Organizace soudů ve Francii In [justice.gouv.fr](http://www.justice.gouv.fr) [online]. [cit. 2019-06-06]. Dostupné z: <http://www.justice.gouv.fr/organisation-de-la-justice-10031/lordre-judiciaire-10033/>

²³⁹ LEVASSEUR, G., CHAVANNE, A., MONTREUIL, J., BOULOC, B. *Droit pénal général et procédure pénale*. 13e édition. Paris: Sirey, 1999. s. 32.

²⁴⁰ V originálním znění: „*L'infraction est une action ou une omission définie et punie par la loi pénale, imputable à son auteur et ne se justifiant pas par l'exercice d'un droit.*“

kteřé francouzská právní teorie rozlišuje a kteřé jsou nezbytné pro existenci trestného činu. Část nauky rozlišují pouze dva hlavní konstitutivní prvky, jejichž přítomnost je vyžadována, abychom mohli mluvit o trestném činu. Jsou jimi *l'élément matériel* a *l'élément moral*, jelikož další dva považují za nadbytečné.²⁴¹ V zájmu úplného výkladu níže uvádím všechny čtyři prvky.

- ⇒ *L'élément matériel* („materiální“ prvek) spočívá v konání nebo opomenutí trestného podle zákona. Je vyžadováno, aby se trestný čin objektivně projevil ve vnějším světě, pouhá myšlenka proto nemůže být trestná.
- ⇒ *L'élément moral*²⁴² („subjektivní“ prvek) spočívá v přičitatelnosti jednání pachateli. Pojednání o subjektivním prvku je předmětem dalšího výkladu.
- ⇒ *L'élément légal* („zákonný“ prvek) spočívá v tom, že jednání musí být stanoveno a trestáno podle zákona. Tento princip je vyjádřen v článku 111-3 C. pén., kteřý odpovídá latinské zásadě *nullum crimen, nulla poena sine lege* obdobně jako v českém trestním právu ustanovení § 12 odst. 1 TZ. Opět je zde rozdělení na tripartici – nikdo nemůže být trestán za zločin nebo přečin, jehož prvky nejsou stanoveny zákonem, u přestupku pak musí být stanoveny nařízením. Obdobně i trest musí být předvídan v zákoně nebo v nařízení.²⁴³
- ⇒ *L'élément injuste* (prvek „protiprávnosti“) spočívá v tom, že jednání nemůže být ospravedlněno výkonem práva nebo se svolením zákona. Nejde o žádnou okolnost, kteřá by vylučovala protiprávnost činu.²⁴⁴

C. pén. upravuje zavinění v článku 121-3 a stanovuje jeho stupně (*les degrés de l'élément moral*). Ty jsou podobně jako v českém trestním právu dva základní, ale dělí se na úmyslné zavinění (*la faute intentionnelle*) a neúmyslné zavinění (*la faute non-intentionnelle*).²⁴⁵ *L'élément moral* je nezbytný k existenci trestného činu a k jeho přičítání pachateli. Někteří teoretici mezi úmyslné a neúmyslné zavinění vkládají ještě *les infractions dites praeterintentionnelles*. Jde o trestné činy, při nichž pachatelovo jednání bylo chtěné a byl

²⁴¹ STEFANI, G., LEVASSEUR, G., BOULOC, B. *Droit pénal général*. 17e édition. Paris: Dalloz, 2000. s. 197, nebo SOYER, J.-C. *Droit pénal et procédure pénale*. 15e édition. Paris: Librairie générale de droit et de jurisprudence, 2000. s. 83.

²⁴² Někdy označován také jako *l'élément psychologique*.

²⁴³ LEVASSEUR, G., CHAVANNE, A., MONTREUIL, J., BOULOC, B. *Droit pénal général et procédure pénale*. 13e édition. Paris: Sirey, 1999. s. 34.

²⁴⁴ LEVASSEUR, G., CHAVANNE, A., MONTREUIL, J., BOULOC, B. *Droit pénal général et procédure pénale*. 13e édition. Paris: Sirey, 1999. s. 19.

²⁴⁵ SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D. a VANDUCHOVÁ, M. *Systém českého trestního práva. Část druhá. Základy trestní odpovědnosti*. 1. vydání. Praha: Novatrix, 2009. s. 286.

si ho vědom, nicméně následek, který z jednání vzešel, je daleko závažnější než výsledek, který pachatel chtěl. Stefani dodává, že *l'infraction praeterintentionnelle* se blíží více úmyslu (*la faute intentionnelle*), neboť pachatel následek částečně chtěl.²⁴⁶ Levasseur v tomto případě uvádí příklad vědomého napadení hemofilika²⁴⁷, které ve výsledku způsobí jeho smrt. C. pén. takovou situaci předvídá v článku 222-7 C. pén., kde je namísto odnětí svobody v délce trvání až 30 let (trest stanovený pro vraždu) stanoven trest o polovinu menší.²⁴⁸

Článek 121-3 C. pén. zní:

„Žádný zločin ani přečin není spáchán bez úmyslu jej spáchat.

Přesto však, pokud to zákon předpokládá, jde o přečin v případě vědomého způsobení nebezpečí druhé osobě.

Také jde o přečin, pokud to zákon předpokládá, v případě neopatrnosti, nedbalosti nebo v případě porušení povinnosti opatrnosti nebo bezpečnosti stanovené zákonem nebo nařízením, pokud je zjištěno, že pachatel neprokázal náležitou péči, s přihlédnutím k povaze jeho povinností nebo funkcí, jeho schopnostem a pravomocím a prostředkům, které měl k dispozici.

V případě uvedeném v předchozí alinee, fyzické osoby, které přímo nezpůsobily škodu, ale které vytvořily nebo přispěly ke vzniku situace, která umožnila vznik škody, nebo které neučinily opatření k jejímu zamezení, jsou trestně odpovědné, pokud je zjištěno, že úmyslně porušily zvláštní povinnost opatrnosti nebo bezpečnosti uložené zákonem nebo nařízením, nebo se dopustili určitého pochybení, které vystavilo jinou osobu zvláště závažnému riziku, kterého si musely být vědomy.

V případě vyšší moci nedochází k přestupku.“

Z první aliney je zřejmé, že ke zločinu je vyžadován úmysl. U přečinů je také předpokládán úmysl, ale v některých zákonem stanovených případech je možné, aby se v otázce zavinění vyžadovala forma nižší. O takovou výjimku jde jednak v případě vědomého způsobení nebezpečí druhé osobě stanoveného v alinee druhé a dále jsou typy nižší formy zavinění vyjmenovány v alinee třetí; jde o *l'imprudence*, *le négligence* a porušení povinnosti opatrnosti nebo bezpečnosti stanovené zákonem nebo nařízením. Proto obdobně jako v TZ, pokud

²⁴⁶ STEFANI, G., LEVASSEUR, G., BOULOC, B. *Droit pénal général*. 17e édition. Paris: Dalloz, 2000. s. 240.

²⁴⁷ Člověk, který má genetické onemocnění projevující se poruchou srážlivosti krve.

²⁴⁸ LEVASSEUR, G., CHAVANNE, A., MONTREUIL, J., BOULOC, B.. *Droit pénal général et procédure pénale*. 13e édition. Paris: Sirey, 1999. s. 33.

ustanovení týkajícího se konkrétního trestného činu mlčí o subjektivním prvku, pak je možné ho spáchat pouze úmyslně.²⁴⁹

Jako nejzávažnější formu zavinění můžeme označit úmysl (*la faute intentionnelle*, někdy také nazýván *intention criminelle* nebo *dol*). Francouzský výraz *intention* pochází z latinského slovesa „*intendere*“, které můžeme volně přeložit jako „napnout“, případně „směřovat k něčemu“. Conte uvádí, že podobně jako lukostřelec napíná svůj luk k zasáhnutí cíle, stejně tak pachatel napíná svou vůli k vyvolání protiprávního následku. V případě úmyslu si je tedy pachatel vědom skutečnosti, že svým jednáním nutně způsobí následek, ale především chce tento protiprávní následek způsobit.²⁵⁰ Zákonodárce ve skutkových podstatách trestných činů (podobně jako v českém trestním zákoníku) často zdůrazňuje požadavek úmyslného zavinění (např. slovy „*sciemment*“ – vědomě, „*avec connaissance*“ – s vědomím, „*volontairement*“ – dobrovolně, záměrně).²⁵¹

S problematikou úmyslu souvisí i ve francouzském právu pohnutka, která podnítila pachatele ke spáchání trestného činu. Srovnatelně jako v České republice i ve Francii mohou mít zjištěné pohnutky, které vedly pachatele, vliv na trest. Conte uvádí, že „čestné“ pohnutky (jako např. „bohatým bral a chudým dával“) mohou mít vliv na výběr sankce, když soudce mohou vést ke zmírnění trestu, naopak některé pohnutky mohou představovat přitěžující okolnost (srov. článek 411-9, al. 2 C. pén.).²⁵²

Méně závažné formy zavinění jsou pak tzv. *l'imprudence* (neopatrnost/nedbalost) a *le négligence* (nedbalost). Spočívají v nepředvídání vzniku škody a v opomenutí učinění nezbytných opatření.²⁵³ Jsou omezeny na přečiny a přestupky, neboť zločiny mohou být pouze úmyslné, jak ostatně stanoví článek 121-3 C. pén. Mezi nedbalostní trestné činy patří „zabití z neopatrnosti“ podle článku 221-6 C. pén., a dále například článek 222-19, 226-16, 321-7 C. pén.²⁵⁴ Na rozdíl od české právní úpravy není v obecných ustanoveních nedbalost definována. Pokládám za vhodnější v trestním kodexu přesně stanovit definice forem zavinění, protože nechávat jejich výklad na judikatuře soudů, případně doktríně, jak to činí C. pén. neodpovídá zásadám trestního práva (*nullum crimen sine lege certa*). Vodítkem k výkladu mohou být některá

²⁴⁹ CONTE, P., MAISTRE DU CHAMBON, P. *Droit pénal général*. 5e édition. Paris: Éditions Dalloz, 2000. s. 114.

²⁵⁰ CONTE, P., MAISTRE DU CHAMBON, P. *Droit pénal général*. 5e édition. Paris: Éditions Dalloz, 2000. s. 114.

²⁵¹ LEVASSEUR, G., CHAVANNE, A., MONTREUIL, J., BOULOC, B. *Droit pénal général et procédure pénale*. 13e édition. Paris: Sirey, 1999. s. 65.

²⁵² CONTE, P., MAISTRE DU CHAMBON, P. *Droit pénal général*. 5e édition. Paris: Éditions Dalloz, 2000. s. 208.

²⁵³ PRADEL, J. *Droit pénal général*. 11e édition. Paris: Éditions Cujas, 1996. s. 530.

²⁵⁴ CONTE, P., MAISTRE DU CHAMBON, P. *Droit pénal général*. 5e édition. Paris: Éditions Dalloz, 2000. s. 209.

ustanovení legislativní části jako například článek 221-6 a 222-19 C. pén., která uvádějí, že *l'imprudence* zahrnuje „*une maladresse* (nemotornost), *imprudence* (neopatrnost), *inattention* (nepozornost), *négligence* (nedbalost) ou *manquement à une obligation de prudence ou de sécurité imposée par la loi ou les règlements*“ (porušení povinnosti opatrnosti nebo bezpečnosti stanovené zákonem nebo nařízením).²⁵⁵

Conte nedbalost definuje pomocí jejího vztahu k úmyslu. Pokud je v případě úmyslného zavinění zahrnuta volní složka, pak u nedbalosti (resp. neopatrnosti) vůle není naplněna. Pokud úmysl zahrnuje vůli, která směřuje ke způsobení protiprávního následku, pak v případě nedbalosti mluvíme o nepředvídání takového následku.²⁵⁶

„Porušení povinnosti opatrnosti nebo bezpečnosti stanovené zákonem nebo nařízením“ (viz článek 121-3 alinea čtvrtá C. pén.) je třeba řadit do kategorie neúmyslného zavinění. Robert označuje tuto kategorii neopatrnosti jako vědomou. Upozorňuje, že francouzský výraz „*manifestement délibéré*“ je v tomto případě moc silný, protože by mohl naznačovat dlouhou úvahu pachatele, kterou připodobňuje k jednání městské rady, které se skládá z dlouhých diskuzí. Tak tomu však není, neboť protiprávní jednání, která měl dle něj zákonodárce na mysli, jsou typově spíše podobné například pohrdání bezpečnostními předpisy zaměstnavatelem, nebo případ řidiče, který projede křižovatku na červenou. To obdobně platí i v případě „způsobení nebezpečí druhé osobě“, které Robert také hodnotí jako vědomou neopatrnost. Autor dodává, že definice této formy zavinění chybí. Pachatel si je vědom všech rizik, ale nevěří, že se uskuteční. Kdyby tomu tak bylo a pachatel by věřil, že tato rizika budou realizována, pak bychom nutně museli mluvit o úmyslném trestném činu.²⁵⁷ Soudím, že takto vysvětlený obsah této formy zavinění je možné přirovnat k nedbalosti vědomé stanovené v TZ (pachatel věděl, že může [...] porušit nebo ohrozit [...], ale bez přiměřených důvodů spoléhal, že [...] nezpůsobí).

Z pohledu vůle se nepřímý úmysl nachází mezi úmyslem a neopatrností nebo nedbalostí. Zpravidla je řazen do kategorie neúmyslného zavinění z toho důvodu, že pachatel neměl vůli následek způsobit, přestože se tak stalo.²⁵⁸ V tomto se tedy francouzská teorie odlišuje od českého trestního práva, které nepřímý úmysl zahrnuje do kategorie úmyslného zavinění. V minulosti se případy nepřímého úmyslu ve Francii posuzovaly jako nedbalost, nicméně

²⁵⁵ STEFANI, G., LEVASSEUR, G., BOULOC, B. *Droit pénal général*. 17e édition. Paris: Dalloz, 2000. s. 241.

²⁵⁶ CONTE, P., MAISTRE DU CHAMBON, P. *Droit pénal général*. 5e édition. Paris: Éditions Dalloz, 2000. s. 208.

²⁵⁷ ROBERT, J.-H. *Droit pénal général*. 5e édition. Paris: Presses Universitaires de France, 2001. s. 333.

²⁵⁸ STEFANI, G., LEVASSEUR, G., BOULOC, B. *Droit pénal général*. 17e édition. Paris: Dalloz, 2000. s. 238.

s novým trestním zákoníkem došlo k zakotvení odpovědnosti za nepřímý úmysl, který je charakterizován jako uvedení v nebezpečí (*mise en danger*) v čl. 121-3 alinee druhé C. pén.²⁵⁹

5.3. Trestní odpovědnost právnických osob

Co se týká trestní odpovědnosti právnických osob, má Francie v této oblasti poměrně dlouhou historii. První právní předpis upravující trestní odpovědnost právnických osob byl přijat již v roce 1579 vydáním *Ordonnance de Blois*, která umožnila trestně stíhat tzv. kolektivitu, pokud došlo ke spáchání trestného činu v důsledku rozhodnutí společnosti.²⁶⁰ Podobně pak bylo učiněno i skrze Trestní ordonanci z roku 1670 (*Grande ordonnance criminelle*), která v titulu XXI uzákonila trestní odpovědnost kolektivit, obcí a právnických osob, které se dopustily rebelie, násilí nebo jiného trestného činu.²⁶¹ V době Velké francouzské revoluce v roce 1789 byla *Ordonance* zrušena a na další staletí se ve Francii ustálil názorový proud, který mnil, že právnická osoba nemůže být trestně odpovědná, vzhledem k nereálnosti jejího bytí, a proto se dále uplatňoval princip výlučné trestní odpovědnosti fyzické osoby. Napoleonský trestní zákoník, přijatý v roce 1810, toto směřování pouze potvrdil, když trestní odpovědnost právnických osob vůbec neupravil a přes mnohé novelizace za dobu jeho sto devadesáti leté existence princip individuální trestní odpovědnosti přetrval. Ke snaze o změnu a zavedení alespoň částečné trestní odpovědnosti právnických osob docházelo po druhé světové válce, do přijetí nového trestního zákoníku však šlo pouze o nepříliš významné pokusy.²⁶²

Pradel zmiňuje několik argumentů proti zavedení trestní odpovědnosti. Především je společnost pouze fikcí; nemá vůli, která je však nepostradatelnou podmínkou odpovědnosti. Dále vidí nesoulad mezi trestem a společností, protože trestat lze pouze jednotlivce, společnost nemůže být objektem trestní sankce. Nakonec dodává, že někteří autoři navíc zmiňují, že sankcionováním právnické osoby trestáme nejen ty členy, kteří chtěli trestný čin spáchat, ale i ty, kteří ho spáchat nechtěli. To nepředstavuje pokrok, ale návrat několik století zpět.²⁶³

²⁵⁹ SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D. a VANDUCHOVÁ, M. *Systém českého trestního práva. Část druhá. Základy trestní odpovědnosti*. 1. vydání. Praha: Novatrix, 2009. s. 292.

²⁶⁰ KAVĚNA, M. *Trestní a správní odpovědnost právnických osob ve vybraných členských státech EU*. s. 10. In psp.cz [online]. [cit. 2019-05-29]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=20954>

²⁶¹ V originálním znění: „*Titre XXI – De la manière de faire le procès aux communautés des villes, bourgs et villages, corps et compagnies.*“

²⁶² Ordonance č. 45-920 ze dne 5. května 1945 o pronásledování tiskových agentur, nakladatelství, informačních a reklamních společností vinných ze spolupráce s nepřitelem.

²⁶³ PRADEL, J. *Droit pénal général*. 11e édition. Paris: Éditions Cujas, 1996. s. 590.

Musil shrnuje protiargumenty k výše uvedeným důvodům. Přestože v případě právnické osoby jde o abstraktní právnický konstrukt, nezpůsobilý figurovat jako subjekt trestněprávního relevantního jednání, stále je třeba mít na paměti, že právnická osoba je tvořena lidmi – fyzickými osobami – jednajícími jejím jménem a v jejím zájmu. Právnické osoby působí navenek vůči třetím osobám a jejich existence vyvolává mnoho účinků a jejich vliv prokazuje reálnost bytí právnických osob. Co se týká argumentace, že taková osoba postrádá vůli a tedy nemůže být naplněna subjektivní stránka trestného činu, zmiňuje tzv. identifikační teorii, která zastává názor, že právnická osoba si skrze své vůdce a jejich ideje vytváří vnitřní duchovní klima (obdobně jako fyzická osoba má svůj psychický život). K nevhodnosti trestních sankcí u právnických osob je třeba zmínit, že trest může i u právnické osoby plnit požadované funkce – ať už zabráněním jí v páchání další trestné činnosti formou nucené likvidace, nebo pouhým zásahem do dobré pověsti. Konečně k trestání nevinných členů právnických osob lze jen dodat, že francouzský zákonodárce stanovil katalog trestných činů tak, aby ponechal dostatečný prostor soudům pro zajištění minimálního dopadu na další osoby.²⁶⁴ Každopádně lze argumentovat také tím, že i v případě trestání fyzické osoby může v některých případech dojít k nežádoucímu vlivu sankce na okolí pachatele (ať už jde o jeho rodinu nebo spolupracovníky).

Ve Francii byla trestní odpovědnost právnických osob nakonec uzákoněna 22. července 1992 vydáním C. pén., který nabyl účinnosti 1. března 1994 (učinila tak jako druhá evropská země po Nizozemsku, kde se tak stalo v roce 1976). Francie odpovědnost právnických osob neupravila skrze zvláštní zákon (jako zákonodárce v českém právním řádu), nýbrž se trestní odpovědnosti právnických osob věnují speciální ustanovení trestního zákoníku. V první knize v kapitole nazvané *Disposition Générales* (Obecná ustanovení) je takovým ustanovením článek 121-2 C. pén., pojednávající obecně o odpovědnosti právnických osob, dále články 131-37 až 131-49 C. pén. v kapitole nazvané *De la nature des peines* (O povaze trestů), které se věnují trestům aplikovaným vůči právnickým osobám, a konečně články 132-12 až 132-15 C. pén. v kapitole nazvané *Du régime des peines* (O ukládání trestů), jež stanovují pravidla ukládání trestů při recidivě. Ustanovení dalších knih (druhé až páté) vyjmenovávají jednotlivé trestné činy a tresty za ně,²⁶⁵ což bychom mohli přirovnat ke zvláštní části TZ.

²⁶⁴ MUSIL, J. *Trestní odpovědnost právnických osob v novém francouzském trestním zákoníku*. Kriminalistika. č. 28. Praha: Vydavatelství MV ČR, 1995. s. 310.

²⁶⁵ MUSIL, J., VANDUCHOVÁ, M. *Pocta prof. JUDr. Otovi Novotnému k 70. narozeninám*. Praha: Codex Bohemia, 1998. s. 92.

Jak už bylo zmíněno výše, trestní odpovědnost právnických osob je upravena v první knize, titulu druhém nazvaném *De la responsabilité pénale* (O trestní odpovědnosti) v článku 121-2 C. pén., jehož novelizované znění je následující:

„Právnické osoby, s vyloučením státu, jsou trestně odpovědné, podle rozlišování na základě článků 121-4 až 121-7²⁶⁶ a v případech předpokládaných zákonem nebo nařízením, za trestné činy, které byly spáchány v jejich prospěch jejich orgány nebo zástupci.

Přesto však, územní společenství a jejich seskupení jsou trestně odpovědná pouze za trestné činy spáchané při výkonu činností, které jsou způsobilé k tomu, aby byly předmětem dohody o zmocnění k veřejné službě.

Trestní odpovědnost právnických osob nevylučuje osobní odpovědnost fyzických pachatelů nebo účastníků za tytéž činy.“²⁶⁷

Ve francouzském trestním právu jsou odpovědné všechny právnické osoby se dvěma výjimkami. První z nich je vyloučení trestní odpovědnosti státu (*à l'exclusion de l'État*), což je tradičně odůvodňováno tím, že stát má monopol trestat, a proto nemůže sankcionovat sám sebe.²⁶⁸ Další výjimka se týká zúžení trestní odpovědnosti územních samosprávných celků a jejich seskupení, které jsou odpovědné pouze za trestné činy spáchané v souvislosti s vykonáváním veřejných služeb (např. odvoz a likvidace komunálního odpadu, distribuce vody), kterými mohou být pověřeny soukromoprávní subjekty. To se ovšem netýká deliktů spáchaných v souvislosti s výkonem veřejné správy.²⁶⁹ Výjimečné postavení územních samosprávných celků a obecně právnických osob veřejného práva potvrzuje článek 131-39 C. pén., který vyjmenovává tresty, jež je možné uložit právnické osobě. V poslední alinee zmiňuje, že první tři sankce není možné uložit právě právnických osobám veřejného práva. Jedná se o trest zrušení (*la dissolution*) právnické osoby, trvalý nebo dočasný trest zákazu činnosti (nebo činností) v trvání nejvýše pěti let a trest soudního dohledu v trvání nejvýše pěti let. Zákodárce uvažoval o zavedení i dalších výjimek z trestní odpovědnosti jako třeba exempce pro jiné veřejnoprávní instituce, pro politické strany, odborové nebo neziskové organizace.

²⁶⁶ Články 121-4 až 121-7 C. pén. stanovují předpoklady pachatelství, účastenství a pokusu trestného činu.

²⁶⁷ RIEGROVÁ, B. *Trestní zákoník Francouzské republiky. Překlad úplného znění platného k 1. březnu 1994 (kniha první a druhá)*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1995. s. 19.

²⁶⁸ PRADEL, J. *Droit pénal général*. 11e édition. Paris: Éditions Cujas, 1996. s. 595.

²⁶⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Část ad 4b).

K tomu však nakonec nedošlo, neboť byl upřednostněn princip rovnosti před zákonem.²⁷⁰ Obdobné, ale samostatné ustanovení, obsahuje i český zákon o trestní odpovědnosti právnických osob, který v ustanovení § 6 TOPO stanoví, že podle tohoto zákona není trestně odpovědná Česká republika a územní samosprávné celky při výkonu veřejné moci. Stát je vyloučen z trestní odpovědnosti absolutně a v celém rozsahu své činnosti. To se týká i všech jeho organizačních složek, které navíc nejsou právnickými osobami. Územní samosprávné celky jsou vyloučeny z trestní odpovědnosti podle tohoto zákona taktéž, ale pouze v rozsahu jejich činnosti při výkonu veřejné moci, tedy pokud jednají v rámci samostatné nebo přenesené působnosti při výkonu veřejné moci.²⁷¹

Co se týká skupiny trestných činů, které může spáchat právnická osoba, došlo (podobně jako v České republice novelizací ustanovení § 7 TOPO a tedy přeměnou pozitivního výčtu trestných činů na negativní) s postupem času k určitým změnám. Před novelou tohoto ustanovení, která byla přijata zákonem č. 2004-204 (označovaný jako „Perben II“) a která s účinností od 31. prosince 2005 vypustila omezující část ustanovení první aliny článku 121-2 C. pén. (jak je naznačeno v citaci výše), byla trestní odpovědnost právnických osob vybudována na principu speciality. Právnická osoba se mohla dopustit pouze těch trestných činů, u kterých tak bylo výslovně uvedeno. Pokud chybělo ve skutkové podstatě speciální ustanovení o pachatelství, mohla za trestný čin odpovídat pouze fyzická osoba. Právnická osoba tak v tomto období mohla spáchat přibližně šedesát trestných činů, a to z oblastí trestných činů proti osobě, trestných činů proti majetku, dále trestných činů proti národu, státu a veřejnému pořádku a dále několik trestných činů upravených v jiných zákonech.²⁷² Od účinnosti novely však došlo ke změně, kdy bylo od principu speciality ustoupeno, a následně byl zaveden tzv. všeobecný princip (*principe de généralité*). Dle nového znění článku 121-2 C. pén. je proto právnická osoba trestně odpovědná za každý trestný čin spáchaný na její účet a jejími orgány nebo zástupci.²⁷³ Lze tedy pozorovat podobný vývoj rozsahu trestní odpovědnosti právnických osob jak ve Francii, tak v České republice, když došlo k podstatnému rozšíření souboru trestných činů, které může právnická osoba spáchat, novelizací zákona až po několika letech jeho účinnosti.

²⁷⁰ MUSIL, J. *Trestní odpovědnost právnických osob v novém francouzském trestním zákoníku*. Kriminalistika. č. 28. Praha: Vydavatelství MV ČR, 1995. s. 312.

²⁷¹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. s. 120.

²⁷² MUSIL, J., VANDUCHOVÁ, M. *Pocta prof. JUDr. Otovi Novotnému k 70. narozeninám*. Praha: Codex Bohemia, 1998. str. 93.

²⁷³ MAYAUD, Y. *Code pénal*. 115e édition. Paris: Dalloz, 2017. s. 150.

Jak je naznačeno výše, k trestní odpovědnosti právnických osob musí být splněno několik základních podmínek. Zaprvé musí být trestný čin spáchán orgánem nebo zástupcem (*organe ou représentant*) právnické osoby. Vzhledem k tomu, že trestní odpovědnost právnických osob ve Francii je podobně jako v České republice založena na přičitatelnosti, je jí přičítáno jednání fyzických osob zákonem stanovených. Orgánem je u právnických osob soukromého práva třeba rozumět kupříkladu valnou hromadu společnosti, správní radu, představenstvo, dozorčí radu apod. U územně samosprávných celků to pak může být například městská rada, regionální rada, rada a výbor svazu obcí (*syndicat des communes*). Zástupcem pak může být zejména ředitel, správce, vedoucí nebo starosta. Pochybnosti mohou nastat u výkladu pojmu „faktický vedoucí“ (*le dirigeant de fait*), tedy někoho, kdo řídí činnost právnické osoby, ale nebyl ustanoven do funkce v souladu s právními předpisy nebo stanovami. Nauka zastává názor, že taková osoba není orgánem ani zástupcem právnické osoby, a proto její jednání nevede k odpovědnosti právnické osoby.²⁷⁴ Francouzský zákonodárce chtěl omezit okruh fyzických osob, jejichž jednání může být přičitatelné právnické osobě, pouze na ty, které fakticky ovlivňují její fungování. Proto řadový zaměstnanec zpravidla nemůže být považován za zástupce s výjimkou případu, kdy obdržel výslovné zmocnění zastupovat zaměstnavatele.²⁷⁵ Zaměstnanec nelze podřadit pod pojem „představitel“ společnosti. V tom lze spatřovat rozdíl oproti úpravě v ustanovení § 8 TOPO, který stanoví, že lze právnické osobě přičítat trestný čin, jestliže byl spáchán zaměstnancem (při plnění pracovních úkolů) „na podkladě rozhodnutí, schválení nebo pokynu orgánů právnické osoby nebo osob uvedených v odstavci 1 písm. a) až c), anebo proto, že orgány právnické osoby nebo osoby uvedené v odstavci 1 písm. a) až c) neprovedly taková opatření, která měly provést podle jiného právního předpisu nebo která po nich lze spravedlivě požadovat, zejména neprovedly povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadřizeny, anebo neučinily nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu“. V tomto ustanovení spatřuji určitou výhodu oproti francouzské, neboť si myslím, že právnické osoby by měly dohlížet na práci a kontrolovat jednání svých zaměstnanců, kterým může velká korporace poskytovat dostatečný prostor pro páchaní trestné činnosti, aniž by byli třetími osobami odhaleni.

²⁷⁴ ŠÁMAL, P. *K otázce přičitatelnosti trestného činu právnické osobě*. In law.muni.cz [online]. [cit. 2019-05-29]. Dostupné z: <https://www.law.muni.cz/sborniky/dp08/files/pdf/trest/samal.pdf>.

²⁷⁵ MUSIL, J. *Trestní odpovědnost právnických osob v novém francouzském trestním zákoníku*. Kriminalistika. č. 28. Praha: Vydavatelství MV ČR, 1995. s. 313.

Druhou podmínkou je, že trestný čin musí být spáchán ve prospěch právnických osob (*pour leur compte*²⁷⁶). Prospěch může mít povahu materiálního zisku nebo může mít i nemateriální povahu, může být přímý nebo eventuální, současný nebo budoucí.²⁷⁷ Tato podmínka není splněna, pokud orgán nebo zástupce jednal ve vlastním zájmu (případně v zájmu třetí osoby) a tento zájem není společný se zájmem právnické osoby, případně orgán nebo zástupce dokonce jedná proti zájmu právnické osoby. Zákonná podmínka by však splněna byla, pokud by zájem byl společný jak pro osobu jednající, tak pro právnickou osobu.²⁷⁸ Tato úprava je obdobná jako podmínka stanovena v ustanovení § 8 TOPO – „v jejím zájmu“. Nadto však zákon o TOPO upravuje alternativní podmínku spáchání protiprávního činu „v rámci činnosti“ právnické osoby, kterou francouzská úprava nezná. Tu je potřeba vykládat tak, že se neváže na jakýkoliv prospěch nebo výhodu (to je ostatně obsah podmínky „v jejím zájmu“), ale souvisí se spácháním trestného činu v souvislosti s předmětem činnosti nebo podnikání této právnické osoby. Je však nutné tuto podmínku vykládat restriktivně a z hlediska smyslu a účelu zákona.²⁷⁹

Podle Planquea je třeba se v případě úmyslných trestných činů ptát, zda vůle způsobit protiprávní čin vychází z fyzické osoby, která tak jednala „ve prospěch“ právnické osoby, nebo vychází přímo z právnické osoby. Uvádí, že nauka se v případě pojetí subjektivního prvku u právnických osob neshoduje, neboť nepanuje na tuto problematiku jednotný názor. Ostatně ani C. pén. neposkytuje jakékoli zpřesnění, které by odhalovalo povahu subjektivní stránky trestného činu právnické osoby (*l'élément intentionnelle*) a vůli právnické osoby nedefinuje vůbec.²⁸⁰ Identifikační teorie, pocházející z anglické právní nauky, tvrdí, že právnické osoby lze v mnoha ohledech připodobnit k lidským bytostem. Kromě toho, že jsou v nich výkonné složky, které provádějí mechanické operace, jsou součástí právnické osoby také ideoví vůdci, kteří projevují její zájmy. Jejich ideje jsou duchem právnických osob, neboť vyjadřují jejich program a ovlivňují jejich chování. Proto je touto teorií psychický život člověka připodobňován k vnitřnímu duchovnímu klimatu právnické osoby, ve které se projevuje vůle členů této společnosti (především však jejích vůdců). To přetrvává i v případě personální obměny

²⁷⁶ Doslovný překlad by pravděpodobně byl „na jejich účet“, což ovšem neodpovídá smyslu zákona.

²⁷⁷ MUSIL, J. *Trestní odpovědnost právnických osob v novém francouzském trestním zákoníku*. Kriminalistika. č. 28. Praha: Vydavatelství MV ČR, 1995. s. 314.

²⁷⁸ MUSIL, J., VANDUCHOVÁ, M. *Pocta prof. JUDr. Otovi Novotnému k 70. narozeninám*. Praha: Codex Bohemia, 1998. str. 95.

²⁷⁹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. s. 196.

²⁸⁰ PLANQUE, J.-C. *La détermination de la personne morale pénalement responsable*. Paris: Harmattan, 2003. s. 271.

členů, ať už jde o tradice nebo strategické záměry společnosti. Konstrukce trestní odpovědnosti právnických osob tedy nepředpokládá popření subjektivní stránky trestného činu, dává jí však nadindividuální obsah.²⁸¹

Obdobně jako v českém trestním právu, článek 121-2 C. pén. připouští souběh trestní odpovědnosti fyzických a právnických osob, když stanoví, že trestní odpovědnost právnických osob nevyklučuje trestní odpovědnost fyzických osob pro týž skutek. Pro tentýž skutek tak lze stíhat buď jen samotnou právnickou osobu, nebo samotnou fyzickou osobu, ale i obě současně. Právnická a fyzická osoba tak mohou být vzájemně ve vztahu spolupachatelství.²⁸² Pokud byla taková situace připuštěna, bylo potřeba tomu adekvátně přizpůsobit i procesní předpis – francouzský trestní řád (Code de procédure pénale), který je účinný od roku 1959. Jestliže je současně vedeno trestní stíhání proti právnické osobě a proti statutárnímu zástupci jako fyzické osobě, který by jinak společnost zastupoval v trestním řízení, ustanoví předseda soudu právnické osobě procesního zmocněnce.²⁸³

²⁸¹ MUSIL, J. *Trestní odpovědnost právnických osob v novém francouzském trestním zákoníku*. Kriminalistika. č. 28. Praha: Vydavatelství MV ČR, 1995. s. 310.

²⁸² MUSIL, J., VANDUCHOVÁ, M. *Pocta prof. JUDr. Otovi Novotnému k 70. narozeninám*. Praha: Codex Bohemia, 1998. s. 93.

²⁸³ MUSIL, J. *Trestní odpovědnost právnických osob v novém francouzském trestním zákoníku*. Kriminalistika. č. 28. Praha: Vydavatelství MV ČR, 1995. s. 315.

Závěr

Zavinění, které je obligatorním znakem subjektivní stránky skutkové podstaty trestného činu, charakterizuje psychiku pachatele ve vztahu ke spáchanému trestnému činu. České trestní právo je založeno na subjektivní odpovědnosti, což znamená, že pokud zavinění chybí, nelze jednání kvalifikovat jako trestný čin, a proto ani nelze osobu trestat. Její protiklad, tak zvaná objektivní odpovědnost, je založena na vyvolání následku a v oblasti trestního práva ji nalezneme pouze velmi vzácně.

V úvodu této práce jsem se věnovala obecným otázkám, které je třeba přiblížit pro správné uchopení problematiky zavinění v trestním právu. Vedle zavinění, které je obligatorním znakem subjektivní stránky trestného činu, byla pozornost věnována i tzv. jiným subjektivním vztahům. Mezi ty patří pohnutka, záměr a cíl, jejichž význam spočívá především v tom, že jde o jedno z hledisek pro určení závažnosti trestného činu. Dokreslují jeho povahu a nezřídka je zjištěním motivu pro spáchaní trestného činu pachatelovo jednání zcela objasněno. Krátké pojednání o pojmu viny a jeho vývoji v posledním staletí přibližuje spíše filozofický pohled na problematiku a její kořeny, neboť zavinění úzce souvisí především s psychologií, jelikož poznatky z této vědy měly velký vliv na koncepci jednotlivých forem.

Z historického vývoje úpravy na našem území, který je nastíněn v druhé kapitole, je v kontextu dalšího výkladu zřejmé, že právní úprava zavinění je dlouhodobě založena na bipartičním rozdělení a to na úmyslné a nedbalostní zavinění. Toto tradiční členění obstálo jak ve zkoušce času, tak i návrhům některých teoretiků, kteří představovali nové koncepce založené na tripartici. S vydáním každého dalšího trestního kodexu se zákonná definice forem zavinění zpřesňovala až do současné podoby.

Trestní zákoník rozlišuje nedbalost vědomou a nedbalost nevědomou jakožto dva stupně nedbalostního zavinění. Oba jsou posuzovány podle toho, zda pachatel dodržel určitou míru opatrnosti, která je hodnocena podle objektivního a subjektivního hlediska. Ta jsou vysvětlena na problematice trestných činů spáchaných při dopravních nehodách, které jsou pro nedbalostní zavinění typické. Novinkou je zavedení nedbalosti vyšší intenzity nazvané hrubá nedbalost, která je definována tak, že přístup pachatele k požadavku náležité opatrnosti svědčí o zřejmé bezohlednosti k zájmům chráněným zákonem. Součástí pojednání je představení vybraných skutkových podstat, které jsou na hrubé nedbalosti založeny. Od nedbalosti trestní zákoník odlišuje úmyslné zavinění, které se dále dělí na úmysl přímý a úmysl nepřímý. Navíc však byla

nově doplněna výkladová definice srozumění, kterou si dle zákonodárce vynutili potřeby praxe a díky níž bude jednodušší odlišení nepřímého úmyslu od vědomé nedbalosti. Této problematice se ostatně věnuje závěrečná část čtvrté kapitoly.

Ani psychologie ani právo nejsou exaktními vědami, a proto zavinění nelze posuzovat podle předem stanovených vzorců a tabulek, které fungují pokaždé stejně. Vždy se budou vyskytovat případy, které budou působit problémy z hlediska zákonné úpravy zavinění a na které tato úprava nebude umět správně reagovat. Úkolem soudů je proto dospět ke zjištění skutkového stavu věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro rozhodnutí. Problematika dokazování subjektivní stránky trestného činu je rozebrána ve třetí kapitole. Část této kapitoly je také věnována trestní odpovědnosti právnických osob, přičitatelnosti jednání fyzické osoby právnické osobě a subjektivní stránce trestného činu právnické osoby.

Závěrečná kapitola diplomové práce je věnována srovnání české a francouzské právní úpravy. Přestože jsou oba právní řády založeny na tradici kontinentálního práva a na první pohled se mohou zdát velmi podobné, bližší zkoumání ukazuje, že k zavinění oba trestní kodexy přistupují s určitými rozdíly, a to jak v textaci zákona, tak v oblasti nauky. Z pohledu dělení zavinění je ve Francii rozlišováno zavinění úmyslné a zavinění neúmyslné. Nejvýznamnější rozdíl spatřuji v teoretickém zařazení nepřímého úmyslu, který je na rozdíl od českého trestního zákoníku francouzskou teorií zahrnut do kategorie neúmyslného zavinění. Francouzský trestní zákoník nestanoví mnoho komplexních definic, výklad některých ustanovení je proto přinášén doktrínou a soudní judikaturou. Jsem toho názoru, že vhodnější je definice zavinění stanovit v právním předpise a na soudech nechat jejich aplikaci na konkrétní případ. Pozornost je věnována i úpravě trestní odpovědnosti právnických osob, která je založena na přičitatelnosti trestného činu právnické osobě. Český zákonodárce zvolil cestu úpravy trestní odpovědnosti právnických osob v samostatném právním předpisu, který byl přijat v roce 2011. Ve Francii byla trestní odpovědnost právnických osob upravena vedle trestní odpovědnosti fyzických osob v trestním zákoníku, který byl přijat v roce 1994, k uzákonění trestní odpovědnosti právnických osob tak došlo o sedmnáct let dříve. Srovnání obou úprav je zaměřeno především na podmínky přičitatelnosti, které se liší jednak v okruhu osob, jejichž jednání může být právnické osobě přičitatelné, a dále v druhé podmínce, která ve Francii stanovuje požadavek jednání „ve prospěch“ právnické osoby, na rozdíl od české úpravy, která vyžaduje jednání „v zájmu“ právnické osoby nebo „v rámci její činnosti“.

Zavinění je nepochybně velmi komplikovaný institut, jehož kořeny můžeme hledat už v římském právu. Ostatně císaři Hadriánovi je přičítán výrok *in maleficiis voluntas spectatur, non exitus* (při zločinech se přihlíží k úmyslu, ne k výsledku). Každé období však předkládá nové výzvy, na které musí všechna právní odvětví reagovat. Z pohledu trestního práva (a především zavinění) bude nepochybně zajímavé v příštích letech a desetiletích sledovat, jak se do zákonné úpravy promítne technologický pokrok v podobě umělé inteligence, robotů a dalších před lety nepředstavitelných technických řešení. Trestní odpovědnost právnických osob také byla dříve nemyslitelná, stovky let byla respektována zásada *societas delinquere non potest*, avšak přes mnohé protesty nakonec muselo být přistoupeno ke změně a přijetí nové právní úpravy. Nepochybuji, že v budoucnu nastane v oblasti zavinění podobná situace.

Seznam použitých zkratk

TZ	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
TŘ	Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád
TOPO	Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim
TZ 1950	Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon
TZ 1961	Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon
ZSVM	Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže
ZOK	Zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích
ČR	Česká republika
SR	Slovenská republika
ČSR	Česká socialistická republika
SSR	Slovenská socialistická republika
ČSSR	Československá socialistická republika
C. pén.	Code Pénal

Seznam použitých zdrojů

Seznam použité literatury

1. CONTE, P., MAISTRE DU CHAMBON, P. *Droit pénal général*. 5e édition. Paris: Éditions Dalloz, 2000. ISBN 2-247-04045-4.
2. DOLENSKÝ, A. *Eventuální úmysl aneb případ slečny ze střelnice*. Právní rozhledy 2/1998.
3. DRAŠTÍK, A. , FREMR, R., DURDÍK, T. a kol. *Trestní zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7478-790-4.
4. FENYK, J. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář. 2.*, podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. ISBN 978-80-7552-965-7.
5. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté*. Praha: Leges, 2017. ISBN 978-80-7502-205-9.
6. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. ISBN 978-80-7502-236-3.
7. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 5. vydání. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-120-5.
8. JELÍNEK, J. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-287-5.
9. JELÍNEK, J. *O novém trestním zákoníku: sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny, květen 2009, trestněprávní sekce*. Praha: Leges, 2009. ISBN 978-80-87212-21-9.
10. JELÍNEK, J., HERCZEG, J. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář s judikaturou*. Praha: Leges, 2012. ISBN 978-80-87576-07-6.
11. KALLAB, J. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské: (část obecná i zvláštní)*. Praha: Melantrich, 1935.
12. KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7179-082-2.
13. KRATOCHVÍL, V. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. Praha: C.H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-042-3.
14. LEVASSEUR, G., CHAVANNE, A., MONTREUIL, J., BOULOC, B.. *Droit pénal général et procédure pénale*. 13e édition. Paris: Sirey, 1999. ISBN 2-247-03368-7.
15. MAYAUD, Y. *Code pénal*. 115e édition. Paris: Dalloz, 2017.

16. MIŘIČKA, August. *Trestní právo hmotné: část obecná*. 10. vyd. Praha: Věšhrd, 1932.
17. MUSIL, J. *Trestní odpovědnost právnických osob v novém francouzském trestním zákoníku*. Kriminalistika. č. 28/1995.
18. MUSIL, J., VANDUCHOVÁ, M. *Pocta prof. JUDr. Otovi Novotnému k 70. narozeninám*. Praha: Codex Bohemia, 1998. ISBN 80-85963-68-X.
19. OLŠAR, Erich. *Příspěvek k nauce o vině*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1936. Rozpravy České akademie věd a umění, č. 84. Třída I.
20. PLANQUE, J.-C. *La détermination de la personne morale pénalement responsable*. Paris: Harmattan, 2003. ISBN 2-7475-4070-7.
21. POLCAR, M. *Princip omezené důvěry v dopravě na pozemních komunikacích*. Trestní právo 4/2015.
22. PRADEL, J. *Droit pénal général*. 11e édition. Paris: Éditions Cujas, 1996. ISBN 2-254-97407-6.
23. RIEGROVÁ, B. *Trestní zákoník Francouzské republiky. Překlad úplného znění platného k 1. březnu 1994 (kniha první a druhá)*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1995.
24. RIZMAN, S., ŠÁMAL P. *Trestní zákon: komentář*. Praha: Beck/SEVT, 1994. ISBN 80-7049-097-7.
25. ROBERT, J.-H. *Droit pénal général*. 5e édition. Paris: Presses Universitaires de France, 2001. ISBN 2-13-052397-8.
26. SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D. a VANDUCHOVÁ, M. *Systém českého trestního práva. I. Trestní právo a trestní zákony. II. Základy trestní odpovědnosti. III. Tresty a ochranná opatření*. 1. vydání. Praha: Novatrix, 2009. ISBN 978-80-254-4033-9.
27. SOLNAŘ, Vladimír. *Trestní právo hmotné: část obecná*. Praha: nákladem Knihovny Sborníku věd právních a státních, 1947. ISBN 978-80-254-4033-9.
28. SOYER, J.-C. *Droit pénal et procédure pénale*. 15e édition. Paris: Librairie générale de droit et de jurisprudence, 2000. ISBN 2-275-01948-0.
29. STEFANI, G., LEVASSEUR, G., BOULOC, B. *Droit pénal général*. 17e édition. Paris: Dalloz, 2000. ISBN 2-247-04116-7.
30. STOČESOVÁ, S. *Omyl v českém a zahraničním trestním právu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-418-3.
31. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-358-7.

32. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád I*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-465-0.
33. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5.
34. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář*. I, § 1-139. Praha: C.H. Beck, 2009. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-109-3.
35. ŠÁMAL, P. a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. ISBN 978-80-7400-350-9.
36. ŠÁMAL, P., DĚDIČ, J., GŘIVNA, T., PÚRY, F., ŘÍHA, J. *Trestní odpovědnost právnických osob*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. ISBN 978-80-7400-592-3.
37. ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUČHTA, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 4. přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-496-4.
38. ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN, S. *Trestní zákon*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004. ISBN 80-7179-896-7.
39. TAUCHEN, Jaromír. *Trestní právo v Protektorátu Čechy a Morava*. Československé trestní právo v proměnách věků (sborník příspěvků). Brno: Masarykova univerzita, 2009.
40. VLČEK, E. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 3. nezměněné vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN 80-210-4056-4.

Seznam použitých internetových zdrojů

1. JELÍNEK, J. *Koncepce trestní odpovědnosti právnických osob*. In prf.cuni.cz [online]. [cit. 2019-06-23]. Dostupné z: <https://www.prf.cuni.cz/res/dwe-files/1404055816.pdf>
2. KAVĚNA, M. *Trestní a správní odpovědnost právnických osob ve vybraných členských státech EU*. s. 10. In psp.cz [online]. [cit. 2019-05-29]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=20954>
3. Organizace soudů ve Francii. In justice.gouv.fr [online]. [cit. 2019-06-06]. Dostupné z: <http://www.justice.gouv.fr/organisation-de-la-justice-10031/lordre-judiciaire-10033/>
4. PELC, V. *Kritika nové metodiky nejvyššího státního zastupitelství k trestní odpovědnosti právnických osob a obrácené důkazní břemeno*. In bulletin-advokacie.cz [online]. [cit. 2019-06-23]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/kritika-nove-metodiky-nejvyssiho-statniho-zastupitelstvi-k-trestni-odpovednosti-pravnickych-osob-a-obracene-dukazni-bremeno#ftn11>
5. PELC, V. *Trestní odpovědnost právnických osob za praní peněz*. In cupress.cuni.cz [online]. [cit. 2019-06-23]. Dostupné z: https://www.cupress.cuni.cz/ink2_stat/dload.jsp?prezMat=92672
6. Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového, vydala Komise pro reformu československého trestního zákona, 1926. In digi.law.muni.cz [online]. [cit. 2019-06-16]. Dostupné z: <https://digi.law.muni.cz/handle/digilaw/7989>
7. Sněmovní tisk 410/0. In psp.cz [online]. [cit. 2019-05-09]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=5&t=410>
8. Sněmovní tisk 745/0. In psp.cz [online]. [cit. 2019-05-09]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=4&t=745>
9. Stanovisko prezidenta republiky, jímž vrátil Poslanecké sněmovně zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. In psp.cz [online]. [cit. 2019-05-09]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=285&ct1=4>
10. ŠÁMAL, P. *K otázce přičitatelnosti trestného činu právnické osobě*. In law.muni.cz [online]. [cit. 2019-05-29]. Dostupné z: <https://www.law.muni.cz/sborniky/dp08/files/pdf/trest/samal.pdf>

Seznam použitých právních předpisů

1. Říšský zákon č. 117/1852 ř.z., o zločinech, přečinech a přestupcích
2. Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého
3. Zákon č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky
4. Ústavní dekret prezidenta republiky č. 11/1944 Úř. věst. čsl., o obnovení právního pořádku
5. Vyhláška ministra vnitra č. 66/1946 Sb., kterou se činí opatření podle čl. 1, odst. 4 ústavního zákona o ústavodárném Národním shromáždění (přílohou je výtah z dohody vlády Československé republiky a předsednictva Slovenské národní rady ze dne 2. června 1945, pokud se týká rozsahu moci zákonodárné ve věcech společných)
6. Ordonance č. 45-920 ze dne 5. května 1945 o pronásledování tiskových agentur, nakladatelství, informačních a reklamních společností vinných ze spolupráce s nepřítelem
7. Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon
8. Ústava Páté Francouzské republiky z roku 1958
9. Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon
10. Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád
11. Zákon č. 92-683 až 92-686 ze dne 22. července 1992, Code Pénal
12. Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže
13. Směrnice Evropského parlamentu a Rady Evropské unie ze dne 19. listopadu 2008 č. 2008/99/ES, o trestněprávní ochraně životního prostředí
14. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
15. Zákon č. 41/2009 Sb., o změně některých zákonů v souvislosti s přijetím trestního zákoníku
16. Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob, ve znění pozdějších předpisů

Seznam ostatních zdrojů

1. Důvodová zpráva k zákonu č. 86/1950 Sb., trestní zákon
2. Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
3. Důvodová zpráva k zákonu č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim

Seznam použité judikatury

1. Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. II. ÚS 1073/15 ze dne 19. července 2016
2. Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 722/09 ze dne 7. ledna 2010
3. Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. III.ÚS 1748/08 ze dne 17. 4. 2009
4. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. 11 Tz 21/78 ze dne 7. června 1978
5. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. 4 Tz 9/86 ze dne 17. března 1986
6. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR sp. zn. 2 Tzf 1/72 ze dne 24. dubna 1972
7. Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR sp. zn. 1 To 11/73 ze dne 22. května 1973
8. Rozhodnutí Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 1635/18 ze dne 7. února 2019
9. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 5 Tdo 540/2012-44 ze dne 27. června 2012
10. Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. 2 Tz 10/80 ze dne 18. listopadu 1980
11. Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. 5 Tz 90/69 ze dne 23. prosince 1969
12. Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR sp. zn. 4 Tz 26/68 ze dne 22. května 1968
13. Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR sp. zn. 8 Tz 122/68 ze dne 10. prosince 1968
14. Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR sp. zn. Tz 38/65 ze dne 1. července 1965
15. Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR sp. zn. Tzv 23/75 ze dne 31. července 1975
16. Rozsudek Nejvyššího soudu SR sp. zn. 8 Tz 124/90 ze dne 24. ledna 1991
17. Rozsudek Vrchního soudu v Praze sp. zn. 7 To 168/93 ze dne 5. listopadu 1993
18. Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ČR sp. zn. Tpjn 300/2000 ze dne 12. prosince 2001 (R 14/2002 Sb. rozh. tr.)
19. Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 11 Tdo 919/2004 ze dne 19. října 2004
20. Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 3 Tdo 842/2009 ze dne 10. září 2009
21. Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 3 Tz 182/2001 ze dne 6. září 2001
22. Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 4 Tdo 1681/2016 ze dne 31. 1. 2017
23. Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 5 Tdo 1425/2016 ze dne 29. března 2017
24. Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 5 Tdo 1440/2011 ze dne 8. prosince 2011
25. Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 5 Tdo 747/2008 ze dne 30. července 2008
26. Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 5 Tdo 784/2016 ze dne 29. června 2016
27. Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 6 Tdo 143/2011 ze dne 29. března 2011
28. Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 6 Tdo 953/2014-41 ze dne 28. srpna 2014
29. Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 7 Tdo 1199/2015 ze dne 4. listopadu 2015
30. Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 7 Tdo 1298/2011 ze dne 26. října 2011
31. Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 7 Tdo 1396/2008 ze dne 25. listopadu 2008

32. Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 7 Tdo 300/2011 ze dne 13. dubna 2011
33. Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 8 Tdo 1161/2005 ze dne 6. října 2005
34. Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 8 Tdo 972/2016 ze dne ze dne 27. září 2016
35. Usnesení Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 681/06 ze dne 2. února 2007
36. Usnesení Vrchního soudu v Praze sp. zn. 6 To 7/2017 ze dne 9. března 2017
37. Zpráva trestního kolegia Nejvyššího soudu ČSR č. j. Tpjf 51/72 ze dne 30. října 1973
38. Zpráva trestního kolegia Nejvyššího soudu ČSSR č. j. Tpjf 30/76 ze dne 16. června 1976, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 41/1976

Abstrakt

Zavinění v trestním právu

Diplomová práce se věnuje tématu zavinění v trestním právu, které je obligatorním znakem subjektivní stránky skutkové podstaty trestného činu. Charakterizuje psychiku pachatele ve vztahu k trestnému činu. V českém trestním právu platí zásada odpovědnosti za zavinění (*nullum crimen sine culpa*), podle které není trestného činu bez zavinění. Diplomová práce je rozdělena do pěti kapitol. První kapitola je věnována obecnému úvodu, ve kterém je pojednáno o trestném činu a jeho skutkové podstatě. Nejširší prostor je ponechán výkladu o subjektivní stránce trestného činu a jejím obligatorním a fakultativním znakům. Kapitola je zakončena pojednáním o pojmu viny v trestním právu. Druhá kapitola se věnuje historickému vývoji institutu zavinění v trestních zákonech, které dříve platily na našem území, a to od období vymezené platností zákona o zločinech, přečinech a přestupcích až po trestní zákon z roku 1961, který byl v roce 2010 nahrazen současným trestním zákoníkem. Třetí kapitola pojednává o aktuální úpravě zavinění v trestním právu, v níž je největší část ponechána výkladu o obecných poznacích o úpravě zavinění v platném trestním zákoníku, ať už jde o zásady, na kterých úprava spočívá, nebo rozbor ustanovení souvisejících s popisovanou problematikou. Kapitola se však neomezuje pouze na trestní zákoník, ale v zájmu kompletního výkladu je část vyhrazena zákonu o soudnictví ve věcech mládeže a zákonu o trestní odpovědnosti právnických osob. Čtvrtá kapitola již přibližuje jednotlivé formy zavinění, které jsou upraveny trestním zákoníkem. Podrobně popisuje úmysl přímý a úmysl nepřímý, stejně tak nedbalost vědomou a nevědomou. Výklad se dotýká i legislativní novinky v podobě hrubé nedbalosti. Poslední část je věnována problematice stanovení hranice mezi úmyslem a nedbalostí. Závěrečná kapitola obsahuje komparaci se zahraniční právní úpravou zavinění, konkrétně s Francií. Část je ponechána i srovnání trestní odpovědnosti právnických osob, která je ve Francii upravena společně s trestní odpovědností fyzických osob ve stejném zákoně.

Klíčová slova

zavinění, úmysl, nedbalost

Abstract

Culpability in Criminal Law

The diploma thesis deals with the topic of culpability in criminal law, which is an obligatory attribute of the subjective aspect of the criminal offence. It characterizes the offender's psyche in relation to the criminal offence. In Czech criminal law, the principle of liability for fault (*nullum crimen sine culpa*), according to which there is no crime without fault, applies. The diploma thesis is divided into five chapters. The first chapter is focused on the general introduction; in which the crime and its merits are discussed. The largest part is left to the interpretation of the subjective aspect of the criminal offence and its obligatory and facultative characteristics. The chapter concludes with a treatise on the concept of guilt in criminal law. The second chapter deals with the historical development of the institute of culpability in the criminal codes, which used to be applicable in our territory, from the period defined by the applicability of the Act on Crimes, Offenses and Misdemeanours to the Criminal Code of 1961, which was replaced in 2010 by the current Criminal Code. The third chapter deals with the current regulation of culpability in criminal law, the most part is left to the general characteristics of the regulation of culpability in the applicable Criminal Code, whether explaining the principles on which the regulation is based or the analysis of the provisions related to the described issue. However, the chapter is not limited only to the Criminal Code, but for the sake of completeness, a part is reserved for the Juvenile Justice Act and the Act on Criminal Liability of Legal Persons and Procedure against them. The fourth chapter describes the various forms of culpability that are regulated by the Criminal Code. It describes in detail the direct and indirect intent, as well as the conscious and unconscious negligence. The chapter also addresses the legislative novelty in the form of gross negligence. The last part focuses on the issue of determining the borderline between intention and negligence. The final chapter contains a comparison with a foreign legislation on culpability, specifically with France. A part of the chapter is also left to the comparison of the criminal liability of legal persons, which in France is regulated together with the criminal liability of natural persons in the same act.

Key words

culpability, intention, negligence